KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

az OKDT
és a KMK
folyóirata

1975

1

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi
és Dokumentációs Tanács,
a Könyvtártudományi
és Módszertani Központ
folyóirata

Szerkesztő bizottság:
Arató Attila, Arató Ferenc,
Gallai Ervin, Gerő Zsoltné,
Héberger Károly, Kertész Gyula,
Kövendi Dénes, Láng Imre,
Németh Zsófia, N. Rácz Aranka,
Rejtő István, Ruzsás Lajosné,
Szurmay Ernő, Zircz Péter

Főszerkesztő: Sebestyén Géza
Szerkesztők: B. Nagy Ernő
Sz. László Zsuzsa

Szerkesztőség:
Budapest, VIII. Múzeum utca 3.
Telefon: 134-000, 272. m.
Megjelenik kéthavonként.
Előfizetési díj 90,– Ft.
Egyes szám ára: 15,– Ft.

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató
Készült az NPI nyomdájában
4375-75
Felelős vezető: Mátrai Emil
Példányszám: 500
Terjedelem: 10,6 A/5 ív
Terjeszti a Magyar Posta
Index szám: 26 408

21. ÉVFOLYAM
1975. 1. SZÁM

TARTALOM

Az "egyszeri feldolgozás" elvétől a központi katalógusig (SZÜCS Jenőné - SZILVÁSSY Zoltánné) 5
Egyetemi könyvtárak irányitási problémái (KOVÁTS Zoltán) 18
A szegedi felsőoktatási intézmények hallgatói az Egyetemi Könyvtárban (NÉMETH Zsófia) 27
A kevéssé használt irodalom és a tárolókönyvtár (Adelheid KASBOHM) 41

Hazai körkép

Uj utakon a mezőgazdasági információ (MOLNÁR István) 53
Gondok és gondolatok egy zenei könyvtárban (GYIMES Ferenc) 59

Kitekintés

Az informatika értelmezésének fő irányai (FUTALA Tibor) 65
Az informatikai kutatás strukturája és trendjei külföldön (Vera KUBÁTOVÁ) 71
Nemzeti Könyvtár tervezése Nagy-Britanniában. A British Library (Maurice LINE) 73
Javaslat a pedagógiai és pszichológiai információs szolgálat megszervezésére Finnországban (KÁROLYI Ágnes) 76
Pillanatkép a skandináv közmüvelődési könyvtárakról (MÁNDY Gábor - VÁSÁRHELYI Judit) 83
A könyvtári és levéltári állomány védelméről tanácskoztak az UNESCO szakemberei (B. KOZOCSA Ildikó) 89
Az "integráló" könyvtár (Hansjörg SÜBERKRÜB) 91
A könyvtári pálya mint hivatás (Dietmar WIEGAND) 94

(ADORJÁN Károlyné - SZENDRŐ Géza) A Müszaki Egyetemi Könyvtáros Repertóriuma (ism.: SZINAINÉ László Zsuzsa) 97
Előadások a nemzetközi könyvév debreceni ünnepén (Ism.: VÉRTESY Miklós) 100
LAKATOS Éva: Magyar irodalmi folyóiratok (Ism.: VOIT Krisztina) 102
SKALICZKI Józsefné: Zenemüvek ajánló alapjegyzéke (Ism.: GYIMES Ferenc) 104
Resource Sharing in Libraries. Ed. by Allen KENT (Ism.: TÖRÖK Sára) 106

E számunk munkatársai: FUTALA Tibor (KM), GYIMES Ferenc (ÁGK), KÁROLYI Ágnes (KMK), Adelheid KASBOHM, KONDOR Imréné (OSzK), KOVÁTS Zoltán (VVEKK), KOZOCSA Ildikó (OSzK), MÁNDY Gábor (KMK), MOLNÁR Ágnes, MOLNÁR István (AGROINFORM), NÉMETH Zsófia (JATE), PINTÉR Márta (KMK), SZILVÁSSY Zoltánné (OSzK), SZINAINÉ László Zsuzsa (KMK), SZÜCS Jenőné (OSzK), TÖRÖK Sára (KMK), VÁSÁRHELYI Judit (KSHK), VÉRTESY Miklós, VOIT Krisztina (ELTE)

Az „egyszeri feldolgozás" elvétől a központi katalógusig

Az információs rendszereknél igen nagy hangsuly esik a nemzeti szervezetre és a gazdaságosságra, igy van ez a KGST államok közös információs rendszerénél, az NTMIR-nél is. Ez magyarázza, hogy néha független, sőt távoleső témák is kapcsolatba kerülnek, mert a rendszer egésze szempontjából összefüggnek. A gazdaságosság teremt pl. kapcsolatot a cimben szereplő két téma között:

Gazdaságosság a feldolgozásban. Azt jelenti ez, hogy kerüljük el a párhuzamos, többszöri munkát, igy jutunk el az "egyszeri feldolgozás elvéhez".

Gazdaságosság a használatban. Azt jelenti, hogy a könyvtárak támaszkodjanak egymás állományára. Biztositéka a központi katalógus.

A két témát együttesen tárgyalta az NTMIR prágai szakértői értekezlete (1974. október 8-11). Ezek azonban még szorosabban is összefüggnek, mint az az alábbiakban közlésre kerülő két magyar referátumból is látható.

AZ "EGYSZERI FELDOLGOZÁS" ÉS A NEMZETI BIBLIOGRÁFIA

SZÜCS Jenőné

A KGST országok Nemzetközi Tudományos és Müszaki Információs Rendszere (NTMIR) kutatási tervében évek óta szerepel az "egyszeri feldolgozás" alkalmazása egyeztetett formátum alapján. Az egyszeri feldolgozás azt jelenti, hogy egy megjelent dokumentumról egyszeri szellemi befektetéssel olyan flexibilis bibliográfiai lejegyzést készitünk, amely több könyvtári, tájékoztatási feladat céljára megfelel, ill. a különböző céloknak megfelelően alakitható. (Megfelelő gépi programmal az adatok átrendezhetőek, csökkenthetők, ill. módosithatóak legyenek.)

Az egyszeri feldolgozás, amely ennek a szemináriumnak is tárgya, rendkivüli jelentőségü az egész információ szempontjából: gyorsaságot, költségmegtakaritást, hitelességet eredményez. Ebben a hozzászólásban arról a különleges szerepről szeretnék szólni, amely az egyszeri feldolgozásban a nemzeti bibliográfiának jut.

Azt, hogy a nemzeti bibliográfia alapbibliográfia, régóta tudja mindenki. Nem az lesz tehát a helyzet, hogy a nemzeti bibliográfia vesz át valahonnan leirásokat, hanem forditva, a bibliográfiai leirásokat használják fel egyéb célokra. Ez alaptétel.

A rá váró szerephez azonban a nemzeti bibliográfiának alkalmassá kell válnia. Mindenekelőtt három feltétel emlitendő:

1. Gyorsaság. (A dokumentum megjelenésével egyidejü közlés a kivánatos.)

2. A dokumentumtipusoknak és alapelemeinek kellő bősége. (Az átvétel különféle célokra történik majd, rendszerint redukció utján. Ehhez az alapbibliográfiának mindazt tartalmaznia kell, amire más rendszerekben szükség lehet.)

3. Nemzetközileg egységes normák szerint kell készülnie.

Ahhoz, hogy a nemzeti bibliográfia a korunkban rá váró feladatnak megfeleljen, a technikai feltételeket a számitógép, a szervezeti feltételeket pedig világméretben az UBC teremti meg.

Az Universal Bibliographical Control (Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel) az IFLA szakbizottságait évek óta foglalkoztatja; az 1973. évi közgyülést pedig teljesen ennek a témának szentelte az IFLA. A terv lényege: egy publikáció teljes értékü és a megjelenéssel egyidejü, géppel olvasható feltárása bibliográfiai adatcserére alkalmas módon. A feltárásért a publikációt kibocsátó ország a felelős.

Az UBC azonban nemcsak az IFLA ügye. Beletartozik ez az UNISIST programjába is, általában olyan széleskörü nemzetközi igényt fejez ki, amely remélni engedi a sikeres előrehaladást. Jól fejezi ezt ki, hogy egy nemzetközi szeminárium, amelyet a géppel olvasható bibliográfiai adatcsere tárgyában tartottak, az UBC alapelvét magáévá téve ajánlásaiban megállapitja:

"1. Egy ország sem képes a világ könyvtermésének számbavételére, beszerzésére, megtartására

2. Ezért szükséges a nemzetek együttmüködése azáltal, hogy minden ország a területén megjelenő kiadványokat veszi számba, olyan formátumu bibliográfiai feljegyzéseket készitve, melyek alkalmasak más országokkal való nemzetközi információs cserére, és a nemzeti adatbank létrehozására is." (1)

Nincs itt az idő arra, hogy a feladat realizálásának feltételeivel részletesen foglalkozzunk. Egy kérdést azonban, a nemzetközi normák szükségességét, mégis hangsulyozottan ki kell emelnünk. Az 1973. évi IFLA kongresszuson két szocialista felszólaló igy fogalmazta meg tömören a lényeget:

G. Pomassl (NDK): "Magától értetődik, hogy a jövőben minden létező nemzeti bibliográfiának olyan nemzetközileg szabványositott bibliográfiai leirást kell használnia, amely alkalmas a cserére és nem szorul korrekcióra vagy módositásra." (2)

N.I. Tüskevics (SzU): "A bibliográfiai adatcsere minden szinten - a nemzeti, területi vagy világszinten - a különböző technológiai eljárások egységesitésének szabványositási problémája. A szabványositási problémák létfontosságuvá válnak integrált tipusu könyvtári és bibliográfiai rendszer tervezésénél, amikor felmerül a kompatibilitás (technológiai, technikai, funkcionális, nyelvi) problémája, melynek megoldásától a rendszerek közötti adatcsere nagymértékben függ." (3)

Egységes normák használata nélkül az egész terv légvár. A nemzetközi normák elfogadása természetesen az egyes országok számára nem problémamentes. Több ponton szakitani kell az eddigi gyakorlatunkkal, ami számos érdeket sért. Hogy ez milyen helyzetet teremt a gyakorlatban, azt a hozzászólás második részében saját példánkon szeretném megmutatni.

Problémák jelentkezhetnek az NTMIR egésze vonatkozásában is. Mindenesetre örvendetes, hogy a szabványositás terén olyan döntés született, hogy ahol van ISO szabvány, azt alkalmazzuk. (Uj szabványt csak akkor alkot a NTMIR, ha ISO szabvány nem áll rendelkezésre; ezt viszont igyekszik az ISO által is elfogadtatni.) Örvendetes továbbá, hogy a gépi feldolgozás rendszere tekintetében is messzemenő összhang észlelhető. Viszont máris vannak jelek, hogy a gyakorlati alkalmazás során a részletekben divergencia jelentkezik. (A GPNTB által javasolt "Predmasinnüj format"-ról folytatott vitában jegyezte meg joggal az "Egyszeri feldolgozás technológiájának" tavalyi, moszkvai szakértői értekezletén a csehszlovák delegátus: nem érti, miért volt szükség arra, hogy az eredetileg MARC alapján elképzelt rendszer felépitésénél helyenként mégis eltérjenek attól.)

A kommunikációs formátum elengedhetetlen

a) az NTMIR keretében,
b) világszinten.

Szükségességét egyszerüen gazdaságossági érvek bizonyitják. Az NTMIR esetében a helyzet a következő: 8 tagország különböző formátum alapján egymás és a Központ közötti cserére 8-8 forditóprogramot kell irjon, csere esetén 16-16 gépi futást kell elvégezzen; kommunikációs formátum esetén egy forditóprogramot kell irjon és használjon a saját rendszeréről a kommunikációsra, s egyet a kommunikációsról a saját rendszere számára. Világviszonylatban nézve a kérdést, még ijesztőbb eredményre jutunk. Márpedig a nemzetközi információcsere a partnerek tömegével kikerülhetetlen!

Elvi álláspontunk tehát nem lehet más, mint n e m z e t k ö z i k o m m u n i k á c i ó s f o r m á t u m alkalmazása. Enélkül ui. a nemzeti bibliográfia az egyszeri feldolgozás számára nem lesz alkalmas.

A KGST országok müszaki-tudományos információs rendszere az NTMIK/MKB 8. ülésén (1974. máj.) ugy határozott, hogy pótlólag fel kell venni az Egységes Koordinációs tervbe a következő témát: "A gépi feldolgozáshoz szükséges adatfelvételi formátumok egységes alapjainak kidolgozása". Ez az 1975 évi tervbe 3.7 sorszám alatt került be. A jelen tárgyalások részben ehhez jelentenek előmunkálatokat.

A Magyar Nemzeti Bibliográfia számitógépes feldolgozásának gondolata 1968-ban vetődött fel. A rendszer tervezése előtt nehéz kérdések elé kerültünk. Ha ki akartuk használni a gépi feldolgozásban rejlő lehetőségeket, az input formátumot az eljövendő output igényei szerint kellett kialakitanunk. De az igények, követelmények összegyüjtése, végiggondolása a gépesités első fázisaiban a legnehezebb feladat. Tudtuk, hogy három fő területen kell vizsgálatainkat végezni,

a) a cimleirás,
b) a szakcsoportositás,
c) a gépi rendszer területén.

Az első két területet ismertnek tételeztük fel, hiszen a hagyományos uton készülő Magyar Nemzeti Bibliográfia is már arra törekedett, hogy a bibliográfiai leirások sokoldaluan legyenek használhatók saját könyvtárunk, más hazai könyvtárak, szakbibliográfiák szerkesztőségei és külföldi intézmények számára is.

A magyar könyvtárak cimleirási gyakorlatát az 1952. évi szabvány határozza meg. A bibliográfia gyakorlata is ezen alapul, s ezzel a hazai egységesitési törekvéseknek meg is felel. Az első gépi kisérlet adatlapjainak elkészitésekor ráébredtünk arra, hogy szabványunk nem alkalmas gépi feldolgozásra. Ismerve a nemzetközi cimleirási törekvéseket (párizsi katalogizálási konferencia, stb.) megkiséreltük átalakitani a leirásokat, és a gépi kisérlet eredményeképpen egy senki által el nem fogadható hibrid cimleirást kaptunk. A hazai szabványnak már nem, a nemzetközi gyakorlatnak még nem felelt meg. Az adatlapok készitésének kinjai közben észleltük azt is, hogy a gépi feldolgozásra szánt cimleirások mennyivel nehezebb döntések elé állitják a cimleirókat, tehát az adatok egyértelmü meghatározása, mind a dokumentumon, mind az adatlapon, nagyobb tudatosságot, pontosabb definiciókat igényelnek. A Magyar Nemzeti Bibliográfia számitógépes kisérletével foglalkozó munkatársak egyben a magyar cimleirási szabvány reviziójával foglakozó bizottság tagjai is voltak, s ezt a felismerést közüggyé emelve, a bizottság ugy döntött, hogy a szabvány reviziója helyett az uj magyar cimleirási szabványtervezet a számitógépes feldolgozásra is alkalmas nemzetközi ISBD ajánlásait elfogadja. Véleményünk szerint a divergencia mielőbbi megszüntetése a nemzetközileg nehezen használható információ mennyiségének csökkenését és ugyanakkor a gazdaságos, többszörös felhasználásra alkalmas információ növekedését eredményezi. E célt csak nehéz döntések árán érhetjük el.

A tartalmi feltárást a Magyar Nemzeti Bibliográfiában hagyományosan is az Egyetemes Tizedes Osztályozás biztositotta. Eddigi tapasztalataink szerint gépi feldolgozásra alkalmas, és nemzetközileg elfogadott lévén, a nemzetközi megértést is lehetővé teszi.

A gépi rendszer megválasztása nehéz probléma volt. 1968-ban még kevés bibliográfiai rendszert ismertünk. Először a Koestler-rendszerrel próbáltunk kisérletezni, csakhamar azonban - a MARC rendszer bibliográfiai alkalmazása idején - áttértünk a MARC rendszer alkalmazására, annak általunk csökkentett változatára. Ezzel eleget téve számitógépeseinknek is, hiszen minden számitógépes szakember a saját rendszerét akarja kialakitani, mint a lehető legjobb rendszert. Ha első kisérletünk eredményét a hazánkban megjelenő gépi indexekkel, jegyzékekkel stb.-vel összehasonlitjuk, megállapithatjuk, hogy egy müködőképes rendszer alapjait vetettük meg. Mégis, első eredményeinket kézbe véve rádöbbentünk, hogy ezen az uton nem folytathatjuk. A ráforditott idő és költség, a kisérlet végére már erősen kialakulóban lévő nemzetközi adatcsere-igény, és a magyarországi számitógépes törekvések mind azt bizonyitották, hogy eredményes kisérletünk egyben zsákutca is. Helyes volt, hogy MARC alapu rendszert akartunk kialakitani - ezt az azóta megjelenő különböző nemzetközi MARC formátumok is bizonyitják -, de nem volt helyes, hogy egy attól eltérő rendszert MARC álnévvel ruháztunk fel. Mindennek következtében - félretéve egyéni törekvéseinket - további munkánkat a közben egy-

re általánosabbá váló nemzetközi megoldásokkal összhangban folytattuk. Ugy értelmeztük az egyszeri feldolgozást, hogy a nemzeti dokumentumok feldolgozását

a) a nemzetközi bibliográfiai követelményeknek megfelelő adatmennyiséggel, részletezettséggel és elrendezéssel,
b) az információs rendszerek számára átrendezhető és csökkenthető módon,
c) a nemzetközi kommunikációs formátumot elfogadó rendszerek számára kompatibilis módon állitjuk majd elő.

A Magyar Nemzeti Bibliográfia rendszerének üzemszerü müködése 1976-ra tervezett. A munka jelenlegi szakaszában a könyvtári előkészités nagy része befejeződött, a gépi programok irása megkezdődött.

HIVATKOZÁSOK

1. The exchange of bibliographic data and the MARC format. Proceedings... München - Berlin, 1972. 15. p.
2. Pomassl, Gerhard: IFLA project "UBC": problems and suggestions for realization. = IFLA. 39. Session. Com. Bibl. 6. p.
3. Tüskevics, N.I.: Problemü Universzal'nogo bibliograficseszkogo kontrolja i szovremennoe napravlenie iszszledovatel'szkih rabot GPNTB SzSzSzR. = MFBA. 39 szeszszija. Szekcija szpec. bibl. 3 sztr.

A KÖZPONTI KATALÓGUSOK, A NEMZETI BIBLIOGRÁFIA ÉS A NEMZETKÖZI REGISZTRÁCIÓK ÖSSZEFÜGGÉSE

SZILVÁSSY Zoltánné

A központi katalógusok kezdettől fogva a bibliográfiai leirás egységesitése irányában hatottak. Nyilvánvaló: ha a könyvtárak eltérő szabályok szerint dolgoznak, központi katalógust készitени rendkivül nehéz. Ezért a központi katalógusok sok helyen zászlóvivőivé váltak az egységesitő törekvéseknek. Hogy csak Magyarország példáját emlitsem, a két első országos cimleirási szabályzat (1928, 1944) a KK kezdeményezésére és szerkesztésében készült. Az országos szabályzat realizálásától függetlenül, saját keretei között a KK mindenképp el kell hogy végezze az egységesitést, az eltérő jellegü, formáju cimleirásokat kénytelen közös nevezőre hozni. A központi katalógus és az egységes leirás elve között tehát szerves kapcsolat van.

Magasabb, nemzetközi szinten jelent meg ugyanez a probléma attól kezdve, hogy nyomtatott formában is kezdtek közreadni központi katalógusokat. Ezek eltérései érezhető zavarokat okoztak: ugyanazon periodika egyik helyen cime, másik helyen a testület neve alatt szerepel, még változatosabb

a helyzet a nemzetközi kiadványok terén. Ahogy nőtt a szóbajövő kiadványok használatának intenzitása (pl. a könyvtárközi kölcsönzés terjedésével), egyre érezhetőbb lett az időveszteség és a könyvtárosok egy részénél a keresés bizonytalansága is. Szükségszerüen felmerült tehát a nemzetközi egységesités gondolata.

A nemzetközi kommunikáció fokozódásával hasonló tendencia jelentkezett egy más területen: a nemzeti bibliográfiákkal kapcsolatban. A nemzeti bibliográfiák külföldi használata ugyancsak egyre intenzivebbé vált (pl. gyarapitás, tájékoztatás), és itt is a fentiekhez hasonló zavart okoztak az eltérő elvek, az eltérő gyakorlat. Közismert, hogy vált egyre sürgetőbbé a kérdés nemzetközi szintü megoldása.

A fejlődés további szakasza a nemzetközi vállalkozások létrejötte. Mig az első esetben nemzeti termékek nemzetközi használatáról volt szó, most már nemzetközi produktumokkal állunk szemben: ilyen a szocialista országok IKARSZ-a, vagy az UNISIST keretében szerveződő ISDS. Magától értetődő, hogy ezeket a rendszereket csak nemzetközi szabályok alapján lehet szervezni.

A központi katalógusok, a nemzeti bibliográfiák és a nemzetközi regisztráció között tehát olyan összefüggés van, amit nem szabad szem elől téveszteni. Ez az összefüggés és a belőle adódó következmények azonban még nem elég tudatosak. Az itt jelentkező problémákra szeretne a jelen referátum rámutatni.

A feladatok ma már a számitógépes technika szintjén jelentkeznek, igy figyelmüket erre a területre kell koncentrálnunk.

1. A KK ÉS A NEMZETI BIBLIOGRÁFIA

Ma még a KK-k és a nemzeti bibliográfiák számos országban eltérő szabályzatok alapján dolgoznak, ez a divergencia azonban rendkivül hátrányos. Hátrányos mind a könyvtárosok, mind az egyéb használók számára: az eltérő elvek számos buktatót jelentenek.

A mai tárgyaláson a leglényegesebb az, hogy a divergenciából óriási hátrányok jelentkeznek nemzetközi keretekben. Ez pedig abból az egyszerü tényből adódik, hogy ugyanaz a kiadvány, amely nálunk hazai (tehát a nemzeti bibliográfia tárgya), másutt már külföldi (tehát a központi katalógus anyaga).

Ez a tény azt kivánja meg, hogy a nemzeti bibliográfiák leirásai átalakitás nélkül kerülhessenek be a KK-okba. Az utóbbi években igen nagy erőfeszitések történtek a bibliográfiai leirás nemzetközi egységesitésére. Megszületett az ISBD - mind a monográfiák, mind az időszaki kiadványok számára. A közreadott - és előzően nemzetközileg alaposan megvitatott - szabványhoz egyre több nemzeti bibliográfia csatlakozik. Megvan tehát a remény, hogy az UBC neve alatt szerveződő és az egész világot behálózó bibliográfiai nyilvántartás egységes elvek alapján történjék. Mondjuk ki kötelező konzekvenciaképp, hogy a KK-ok ugyanerre az elvi alapra kell hogy álljanak.

2. A KK-OK ÉS A NEMZETKÖZI REGISZTRÁCIÓK

Az NTMIR keretében kiépülő nemzetközi periodikaregisztráció 3. szakaszának "müszaki feladata" a 2.3 pont alatt a következőket mondja ki: "Az NTMIR kijelölt nemzeti szervei saját automatizált szolgáltatásaikat nemzeti igényeiknek megfelelően az IKARSZ adatbankjának igénybevételével szervezhetik meg..."

Mit jelent ez? Számunkra azt, hogy az IKARSZ nyilvántartja a szovjet, lengyel, román, bolgár stb. folyóiratokat, s mi magunk is, központi periodikakatalógusunkat azért készitjük, hogy e folyóiratokat nyilvántartsa. A jövőben az IKARSZ adatbankja információinak felhasználásával helyi adabankot létesithetünk s azt kapcsolhatjuk központi periodikakatalógusunkkal. Elképzelhető lenne ezek után, hogy a KK és a nemzetközi regisztráció más-más módszert kövessen?

Analóg a helyzet az UNISIST keretében létrejött párizsi ISDS vonatkozásában: ott a szocialista anyagon tul, együtt találjuk az angol, francia, svéd, japán stb. folyóiratok hiteles leirásait, amelyek ugyancsak anyagát képezik a mi periodikakatalógusunknak is. Az ISDS-től is módunk lesz mágnesszalagokat kapni, az egységes módszerek tehát ebben az irányban is kivánatosak.

Mindezekből kötelező érvénnyel adódik a konzekvencia, hogy az emlitett területeken hangoljuk össze az elveket és módszereket - mégpedig előre!

3. A PROBLÉMA

A probléma onnan adódik, hogy az összehangolás még kellően nem történt meg:

1) A nemzeti bibliográfiákkal való összhang még azért nem alakulhatott ki, mert az ISBD szövegei csak nemrég készültek el.

2) A számitógépes KK-ok most vannak fejlődőben, egymástól is erősen különböznek, de eltérnek a nemzetközi regisztrációktól is (Deutsche Staatsbibliothek, Berlin: ZKZ; Univerzitna Kniznica, Bratislava: Zahranicné periodiká; a lengyel ARKA rendszer. A bolgár delegáció az 1973. novemberi varsói koordinációs értekezleten a készülő központi katalógussal kapcsolatban közölte (Jegyzőkönyv 3. sz. mell.), hogy "a gépi formátum ... nincs egyeztetve a nemzetközi formátum tervezetével"!).

3) Divergencia figyelhető meg a nemzetközi rendszerek terén is. Nem ismerjük még (legalábbis a szeminárium előtt nem ismertük) az NTMIK központi katalógusra vonatkozó terveit, igy megelégszünk a folyóiratregisztráció példájával, amely, bár részterület, fontos tanulságokkal szolgál. Az itt gyüjtött tapasztalatokat felhasználhatjuk más területeken is.

Ami az ISBDS és az ISDS viszonyát illeti, itt még legkisebb az eltérés, a két rendszer kialakitása során komoly figyelmet forditottak összehangolásukra. Ha azonban az ISDS-t az IKARSZ-szal hasonlitjuk össze, már komolyabb eltéréseket találunk. Az egyezések és eltérések bemutatására a mellékelt táblázatok szolgálnak. Mint látható, a két rendszer szer-

kezete alapkoncepciójában megegyezik - mindkettő a MARC periodikaformátumon alapszik - az összhang azonban nem érvényesül következetesen: a nagyszámu egyezés mellett számos eltérés mutatkozik, mind az adatmezők tartalma, mind a hivójelek tekintetében, de egyéb vonatkozásban is.

Néhány példa:

A hivójelek tekintetében megnyugtató egyezések a következők: közreadó: 110-es mező, röviditett cim: 210, kulcscim: 222, kiadó: 260, ár: 350 stb.

De már előnytelennek tünnek az alábbi eltérések:

	ISDS	IKARSZ
variáns cim	246	220
másnyelvü cim	769	520 ≠ p
melléklet cime	789	520 ≠ B

Még zavaróbb, ha egy adatelem jelölésére már másra lefoglalt hivójelet veszünk igénybe: igy például a kiadvány változásait (előzményét, folytatását) az IKARSZ az 510-zel jelöli, csakhogy az 510-es mező az ISDS-ben az indexelő-kivonatoló szolgáltatások jelölésére szolgál! Vagy: az ISSN jelölésére az IKARSZ a 020 hivójelet rendszeresitette, holott az az ISBN jele, helyette a 022 szám lenne a megfelelő.

Továbbmenve, már a szerkezetet is megbontja, ha fix mezőkbe tartozó adatok változó hosszuságu mezőbe kerülnek, (vagy megforditva) mint például az eredeti cim ábécéje, amely annak ellenére, hogy tipikusan fix mező jellegü adat, az IKARSZ-ban a 841 ≠ alatt kapott helyet.

Mindezekre azonban azt lehet mondani, hogy forditóprogram segitségével konvertálhatók. A konvertálás azonban mégiscsak időt és pénzt jelent, bonyolultabbá teszi a munkát, igy csak nagyon indokolt esetben szabad ehhez a megoldáshoz folyamodni. A fenti példáknál ilyen indok nem áll fenn.

Vannak azonban olyan jellegü divergenciák, amelyek forditóprogram segitségével sem egyenlithetők ki. Erre a két legérdekesebb példa a következő:

Az országok jelölésére az ISDS a 008-as mezőben három karaktert biztosit, az IKARSZ csupán kettőt, vagyis számokkal 99-ig lehet elmenni. Igy az IKARSZ-ra az ISDS jóval gazdagabb anyaga nem tehető át: az ENSZ tagállamok száma jóval száz felett van! Vagy a periodicitás kérdése: ezt az ISDS a 008-as mező 18. poziciójában betüjelekkel jelöli a gyakorisági tipusokat különitve el (napi, heti, kétheti, havi, évi, kétévi, háromévi stb. megjelenés). Az IKARSZ ugyanennek a mezőnek 5-6. poziciójában azt közli számmal, hányszor jelenik meg a kiadvány évente (pl. 6, 12, 52). Az ISDS adatokból igy nem forditható le sem a napilap, sem a kétéves, háromeves periodika.

Az eltérésekre igen egyszerü a magyarázat. A két nemzetközi nyilvántartási rendszer némi időbeli eltolódással jött létre: amikor az IKARSZ instrukcióit kidolgozták, még nem adták közre az ISDS szabályait, ugyanigy, ez utóbbiak kidolgozásánál bizonyára nem ismerték emezeket. A későbbiekben - az IKARSZ 3. szakaszában - ezeket az eltéréseket kiküszöbölik. A példa mindenesetre jól mutatja, hogy a divergencia milyen könnyen létrejön - még azonos elvi alapon is - és hogy az utólagos egyeztetés milyen nagy és nehéz feladat.

4. KONKLUZIÓ

Igen szerencsés körülmény, hogy a központi katalógusok kérdését az "egyszeri feldolgozás" elvéhez kapcsolódva tárgyalja ez a szeminárium Prágában. Ez megkönnyiti az összegezést.

Először is kimondhatjuk, hogy mindazok a számitógépes rendszerek, amelyek bibliográfiai adatokat tartanak nyilván, egységes módon szervezendők meg. Érvényes ez a megállapitás nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt, a kettő ma már nem választható el egymástól. (Vegyük példánkat. Kiindulva abból a tételből, hogy ami az egyiknek hazai, az a másiknak külföldi, kimondhatjuk, hogy az IKARSZ adatbankja, bár az u.n. "hazai" adattömbökből épül, mint ilyen, a "külföldi" időszaki kiadványok legautentikusabb központi folyóiratnyilvántartása. Ez a nemzetközi szint. Ugyanakkor az egyes "hazai" szegmensek a nemzeti sajtóbibliográfiák alapjául szolgálnak, ill. kell, hogy szolgáljanak a jövőben, s mint ilyenek, magját képezhetik az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel jövőbeni megvalósitásának. Ez a nemzeti szint.)

Másodszor: fokozottan kivánatos az egység érvényesitése a központi katalógusok szempontjából. Ezek adataikat különféle forrásokból gyüjtik össze, szerkesztésük tehát eltérő megoldások esetén rendkivül nehéz. Igy volt ez a multban is, a kiadványok mai özöne mellett azonban olyan helyzet alakul ki, hogy a bibliográfiai leirás egységének érvényesülése nélkül a KK-ok lehetetlenülnek. Az eltérő rendszerü leirások házi egységesitése ui. hovatovább megvalósithatatlan.

Harmadszor: a kiadványok feldolgozása, nyilvántartása és adataik cseréje csak a nemzetközi normák alapján lehetséges, mindenkor szem előtt tartva valamennyi dokumentumtipus nemzetközi feldolgozási rendszerét is. Kétségtelen, hogy a meglévő (s eltérő) nemzeti hagyományok erősen kötnek bennünket, be kell azonban látnunk, hogy ezek alapján a nemzetközi adatcsere kellő módon nem valósitható meg. A számitógépes technika az információ terén óriási távlatokat nyitott meg. Előnyei azonban veszendőbe mennének, legalábbis igen redukálódnának, ha nem kapcsolnánk hozzá az egység kimunkálását.

ÖSSZEHASONLITÓ TÁBLÁZAT HIVÓJELEK SZERINT

Megjegyzés: Az IKARSZ és az ISDS valamennyi hivójellel szerepel, a MARC/S/ csak válogatva.

IKARSZ	MARC/S/	ISDS
001	001	-
Bejelentési adatok (ország, intézmény, bejelentési év, azonositó szám, a lejegyzés jellege)	Azonositó szám, (olyan könyvtárak, melyek nem használnak saját azonositó számot, itt jelölhetik az ISSN-t)	

IKARSZ	MARC/S/	ISDS
002	002	-
RSz száma	Melléklejegyzés a mutatóban	
003	003	-
A kiadvány előző címének RSz száma	Fenntartva	
004	004	
Kapcsolatmutató (a korábban betáplált lejegyzéssel)	Kapcsolatmutató (a lejegyzések között)	
-	005	-
	Fenntartva	
-	006	-
	Kapcsolatmutató (a lejegyzések egyes adatai között)	
-	007	-
	Fenntartva	
008	008	008
Állandó hosszuságu információs kódok (10 adatféleség+, 26 pozició)	Állandó hosszuságu információs kódok (22 adatféleség, 39 pozició)	Állandó hosszuságu információs kódok (10 adatféleség, 25 pozició)
-	009	-
	Fenntartva	
010	010	-
Indexelő-kivonatoló szolgáltatás (VINITI+saját ország)	Library of Congress katalóguscédula száma	
020	-	-
ISSN (!)		
-	022	022
	ISSN	ISSN
030	030	030
Regionális számok	CODEN	CODEN

+Ezek közt a tárgy-kategória, ez a MARC/S/-ben, ill. az ISDS-ben nem szerepel

IKARSZ	MARC/S/	ISDS
041	041	-
A kiadványok alapszövegének nyelvei, ha a szöveg két-vagy többnyelvü	A kiadvány nyelvei, 1) ha többnyelvü 2) ha forditás (az eredeti feltüntetése) 3) a rezümék nyelvei 4) ha a kiadvány párhuzamosan más nyelven is megjelenik	
042	-	-
A rézümék és tartalomjegyzékek nyelvei	(ld. 041)	
-	050	050
	A Library of Congress raktári száma	A Library of Congress osztályozási jelei
071	071	-
A terjesztő szervezet cime	Az (amerikai) Országos Mezőgazdasági Könyvtár (NAL) raktári száma	
-	080	080
	ETO	ETO
-	082	082
	Dewey osztályozási rendszer	Dewey osztályozási rendszer
110	110	-
Közreadó testület megnevezése (röviditése, székhelye)	Közreadó testület (mint cimrendszó)	
200	200	-
A kiadvány teljes cime (sorozat+alsorozat is)	A cimlap szerinti cim	
210	210	210
A kiadvány röviditett cime (minden ország szabványa alapján)	A kiadvány röviditett cime (amerikai szabvány alapján)	A kiadvány röviditett cime (ISO-szabvány alapján)

IKARSZ	MARC/S/	ISDS
220	-	-
A kiadvány alternativ cime		
222	-	222
Kulcscim		Kulcscim
231	-	-
A kiadvány teljes cimének forditása		
232	-	-
Az alternativ cim forditása		
241	-	-
A kiadvány jellege, valamint a tartalmat megvilágitó alcim		
260	260	260
A kiadó és a kiadás helye	A kiadó és a kiadás helye (és/vagy a terjesztő neve)	A kiadó és a kiadás helye
310	310	-
Példányszám	Gyakoriság (008/18-tól eltérő esetekre)	-
350	350	-
Ár	Ár	
500	500	-
Megjegyzések: 1) Mutatók 2) Poligráfiai sajátosságok 3) Egy évnél ritkább szabályos megjelenés 4) Egyéb	Általános megjegyzések	
510	510	510
A kiadvány változásai	Indexelő-kivonatoló szolgáltatások	Indexelő-kivonatoló szolgáltatások
520	520	-
Mellékletek és rokonkiadványok	Annotáció vagy kivonat	

IKARSZ	MARC/S/	ISDS
-	-	759 Eredeti cim
-	-	769 A kiadvány másnyelvü változatai
-	-	779 A cim, amelynek a kiadvány melléklete vagy egyéb tartozéka
-	780 Előző cim(ek)	780 Előző cim(ek)
-	785 Utóbbi cim(ek)	785 Utóbbi cim(ek)
-	-	787 A kiadvánnyal bibliográfiai kapcsolatban lévő cim(ek)
-	-	789 A kiadvány melléklete(i) vagy egyéb tartozéka(i)
811 ETO	811 Konferencia sorozati megjelölésként melléklapi szinten	-
821 Tematikai csoportok	-	-
831 Tárgyszavak	-	-
841 Az eredeti cim ábécéje	-	-
860 A kiadvány dokumentális tartalma	-	-

A táblázat összeállitása az alábbi források alapján történt:

1. Instrukció az NTMIK-tagországok Időszaki Kiadványait Regisztráló Szolgálat munkalapjainak kitöltéséhez. Moszkva, 1973 junius; módositások: 1974. szeptember

2. Serials. A MARC Format. Preliminary Edition, Washington, Library of Congress. 1970. - Addendum No. 1. 1971.

3. Guidelines for ISDS. Paris, UNESCO, 1973.

Egyetemi könyvtárak irányitási problémái

KOVÁTS Zoltán

Ezen a cimen pályázati felhivást tett közzé 1972-ben a Müszaki Egyetemi Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége, az IATUL. A pályázat egyik nyerteseként a szerző a pályadij felhasználásával végiglátogatta Delft, Helsinki és Loughborough müszaki egyetemének könyvtárát, személyes kapcsolatokat létesitett az egyes könyvtárak munkatársaival, megismerte azok munkamódszereit és munkájuk tárgyi, anyagi, pénzügyi stb. feltételeit.

Ez a tanulmány a meglátogatott egyetemi könyvtárak munkakörülményeit és tevékenységük hatásfokát hasonlitja össze a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára (VVEKK) megfelelő adataival, és ezen keresztül megkisérli kifejezésre juttatni a szóban forgó könyvtárak vezetésének szinvonalát is.

A CÉL ÉS A MUNKAMÓDSZER

A tanulmány elsődleges célja: kisérlet olyan módszer kidolgozására, amely az egyetemi könyvtárak tudományos tájékoztató tevékenységének számszerü jellemzésére közelitőleg alkalmas. A hatásfok jellemzésére alkalmazott számértéket a továbbiakban felhasználhatjuk az irányitás szinvonalának jellemzésére, ha elfogadjuk azt a feltevést, hogy a könyvtár irányitása annál magasabb szinvonalon áll, minél kisebb ráforditással éri el a tudományos tájékoztató tevékenység minél magasabb hatásfokát, mely utóbbi közelitőleg az egyetem oktatóinak és hallgatóinak szakirodalmi ellátottságával fejezhető ki. Az irányitás szinvonala az eddigi megfontolások alapján tehát a pénzbeli ráforditások és a szakirodalmi ellátottság viszonyával jellemezhető.

Ha az egyetemi könyvtár tudományos tájékoztató tevékenységének fokmérőjeként elfogadjuk az olvasók szakirodalmi ellátottságának szintjét, akkor annak számszerü értékét a következő gondolatmenet alapján határozhatjuk meg:

1. Tételezzük fel, hogy az egyetem oktatási és kutatási tevékenységét átfogó tudományterületen létezik olyan referáló folyóirat, amely a gyakorlatilag teljesnek nevezhető szakmai világirodalom áttekintését biztositja.

Ezeknek a világirodalmi szintü tájékoztató kiadványoknak többnyire gépi adathordozóra vitt változata is használatos, amelyek segitségével többfelé müködik gépesitett szakirodalom-figyelő szolgálat, az információk szelektiv szétsugárzását biztositó SDI rendszer.

2. Amennyiben a gépesitett SDI rendszer valamelyik igénybe vevője saját témáját sikeresen és pontosan megfogalmazta, akkor a jól megfogalmazott "kereső profil" alapján kapott gépi irodalomjegyzék a tématerület gyakorlatilag teljes világirodalmát tartalmazni fogja.

3. A tudományos tájékoztató irodalom müfajok szerinti csoportositása azt mutatja, hogy legjelentősebb primer forrásnak a folyóirat-irodalmat tekinthetjük. A müszaki tudományos területen ezen kivül a szabadalmak, szabványok és kongresszusi kiadványok használata jelentős. Az utóbbiak teljességre törekvő gyüjtését azonban a legritkább esetben kisérlik meg az érdekelt könyvtárak, beszerzésüket többnyire csak a konkrét olvasói igények alapján és azok mértékében végzik. A könyvtár szakirodalmi ellátottságának jellemzésére ezért első közelitésben elfogadhatjuk a folyóirat-közleményekkel való ellátottságot kifejező mérőszámot.

A VVEKK gépesitett SDI szolgálatának több ezer bibliográfiai adata között a könyvek hányada mindössze 1,1 % volt. Ennek alapján az ellátottság felmérése szempontjából a könyvek jelentősége elhanyagolható. Nem vonatkozik ez természetesen sem a tartalmukra, sem a beszerzésük költségeire. Mivel azonban a könyvek beszerzése is többnyire csak az olvasók konkrét igényeinek kielégitését szolgálja, azért megválasztásukban a könyvtárvezetés felelőssége is korlátozott.

4. A könyvtár olvasóinak folyóirat-ellátottságát százalékosan fejezhetjük ki annak alapján, hogy a gépi bibliográfia relevánsként elfogadott részének folyóiratközleményeit hány százalékban képes a könyvtár saját állományából azonnal kielégiteni.

Az előbbi gondolatmenetnek megfelelően a folyóirat-ellátottság mérőszámát tekintjük első közelitésben az egyetemi könyvtárak olvasóinak szakirodalmi ellátottságát kifejező értéknek.

Az egyetemi könyvtáraknak a fentiekben meghatározott olvasói ellátottságot létrehozó tudományos tájékoztató tevékenysége munkafeltételeit a következő adatokkal lehet jellemezni:

Állományadatok. A nyilvántartott és rendszerezett könyvek, folyóirat-kötetek valamint egyéb hagyományos és nem hagyományos információhordozók száma, az állomány éves gyarapodása, és a kurrens folyóiratok száma.

A pénzügyi feltételeket az évi költségvetés összege, ezen belül az állománygyarapitásra forditott összeg - beleértve könyvek, folyóiratok és egyéb dokumentumok beszerzésére forditott összegeket, a dolgozók munkabérét, és az egy év alatti beruházások összegét - határozza meg. Tekintettel arra, hogy a költségvetési adatokat minden könyvtár saját nemzeti valutájában adta meg, az összehasonlitás csak közös alapra történő átszámitással oldható meg. Erre a célra az USA dollárt választottam, és átszámitási faktorként az 1974 szeptemberében érvényes magyarországi devizavételárak viszonyszámait alkalmaztam az 1. sz. táblázat 3.4 pontjában rögzitett értékben.

Fontos jellemzője még a könyvtári munkafeltételeknek az alapterület. Ezen belül lényeges még a raktár és az olvasótermek területe.

Az előbb felsorolt adatok abszolut értékek, ezért nem alkalmasak az egyes könyvtárak munkafeltételeinek számszerü jellemzésére, csak az ellátandó olvasók számának figyelembevételével. Ellátandó olvasólétszámnak a fenntartó intézmény oktatóinak és hallgatóinak együttes létszámát tekintjük. A különböző könyvtárak munkafeltételeinek összehasonlitására alkalmas számadatokat tehát az állomány-, költségvetés- és épület-adatoknak az ellátandó olvasók számával történő osztása révén vezethetjük le.

Az irányitás szinvonalának megitélése szempontjából különösen fontosakként kell kiemelni a pénzügyi adatokat, mégpedig egyrészt a könyvtár valamennyi müködési költségének 1 olvasóra eső hányadát, másrészt az állomány gyarapitására forditott összeg 1 olvasóra jutó részét. Ezeket az adatokat az 1. sz. táblázat 5. pontja foglalja össze.

A számszerü adatok összegyüjtésével kapcsolatban is merültek fel különböző nehézségek. Nem minden könyvtár tudott azonos időpontra vonatkozó adatokat nyujtani valamennyi összehasonlitó területen. Például a fenntartó egyetem hallgatóinak illetve oktatóinak létszámára vonatkozó adat más évről származott, mint a könyvtár állományára vonatkozó. A létszámill. állományadatok ezen kivül egyetemenként is más-más időpontból származtak. A probléma megoldására és azonos időpontból származó adatok összehasonlitása céljából végül is a World of Learning 1973/74-es kiadásának adatait használtam fel az egyetem oktatóinak és hallgatóinak létszáma, a könyvtár állománya és kurrens folyóiratai tekintetében. Feltevésem az, hogy a World of Learning-ben található adatok egyazon időpontra vonatkoznak valamennyi figyelembe vett egyetem esetén.

További nehézséget jelentett a szakirodalmi ellátottság számitásának alapjául felhasznált bibliográfiai adatok összegyüjtése, mert egyes könyvtárak illetve egyes felhasználók ezeket bizalmasan, titkosan kezelik. Egyéb technikai nehézségei is lehettek a gépi bibliográfiák begyüjtésének, mert az utolsót 1974 julius közepén kaptam meg, pedig az intézmények látogatását 1973 novemberében befejeztem. Az értékelt bibliográfiai adatok száma sem elég nagy egyes esetekben ahhoz, hogy azok alapján általánosabb érvényü következtetéseket lehessen levonni.

EREDMÉNYEK

A könyvtárak munkafeltételeit jellemző adatokat az 1. sz. táblázat, a szakirodalmi tájékoztató munka hatásfokát a 2. sz. táblázat, a személyenkénti szakirodalmi ellátottság fajlagos értékeit pedig a 3. sz. táblázat mutatja.

AZ ADATOK ÉRTÉKELÉSE ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Az 1. sz. táblázat 1. pontja csupa tényadatot tartalmaz. Ezek azok, amelyeket az összehasonlithatóság kedvéért a World of Learning-ből meritettem.

A 2.1. rovatban feltünő a Loughboroughi Egyetemi Könyvtár éves gyarapodásának magas szintje, amit - a viszonylag alacsony állománygyarapitási összegek figyelembevételével - feltehetően az ajándékba kapott könyvek és folyóiratok magas részaránya okoz. A kurrens folyóiratok tekintetében a helsinki egyetemi könyvtár mutat látszólag magas értéket. Ha azonban összevetjük ugyanezt a táblázat 5.3 rovatával, akkor kiderül, hogy az 1 főre jutó kurrens folyóiratok tekintetében Loughborough pontosan a helsinki olvasók ellátottságának a szintjén áll, és nem különbözik ettől lényegesen a veszprémi ellátottság szintje sem. Meglepő viszont az egyébként jól dotált delfti egyetemi könyvtár hallgatóinak az előbbiektől elmaradó folyóirat-ellátottsága.

A táblázat 3. pontjában összefoglalt költségvetési összegek szintén nem mondanak egymagukban semmit, hanem csupán az ellátandó olvasók számával osztott fajlagos mutatók formájában. Ezek az 5.5. és 5.6. rovatban találhatók. A legmagasabb összeget a Delfti Müszaki Egyetem költi olvasói szakirodalmi ellátására: évenként és fejenként 206 dollárt. Meglepő azonban, hogy ettől alig 10 %-kal marad el a VVEKK olvasóinak ellátására fejenként biztositott dollárösszeg. Ugyancsak meglepő, hogy a jóval gazdagabbnak tartott angol könyvtár a veszpréminek felénél is kisebb részét forditja olvasóinak szakirodalmi ellátására, és ettől nem tér el lényegesen a skandináv szintet képviselő helsinki könyvtár olvasóinak ellátottsága sem.

Az előbb ismertetett fejenkénti költségvetési összegek az egyes egyetemek által a könyvtár fenntartására forditott teljes költségvetésnek az 1 olvasóra jutó hányadát fejezik ki. A következő 5.6. jelzésü rovat a szakirodalmi tájékoztatás feltételeinek más adatok alapján meghatározott értékeit hasonlitja össze. Az állománygyarapitásra forditott összeg 1 főre eső hányada szintén nagyon jellemző mutatója a szakirodalom-ellátás feltételeinek. Ebből a szemszögből a veszprémi egyetemi könyvtár költ legtöbbet. A delfti egyetemi könyvtár olvasói kerülnek a második, a loughboroughiak a 3., a helsinkiek a 4. helyre. A sorrend megváltozásának legfőbb oka az, hogy a holland könyvtár fenntartási költségeinek szokatlanul magas hányadát teszi ki a dolgozók munkabére, ugyanakkor a veszprémi egyetemi könyvtárnál a munkabérek hányada nagyságrendekkel alacsonyabb. Lougboroughban és Helsinkiben a munkabérek és az állománygyarapitásra forditott összegek egymáshoz viszonyitott aránya nem különbözik egymástól ilyen nagy mértékben.

Nagyon jellemző a könyvtári munka feltételei szempontjából az 1 olvasóra jutó könyvtári alapterület mérete is. Ebből a szempontból a legjobban ellátott egyetem a helsinki, a második helyét Veszprém, a harmadikat Loughborough, a negyediket Delft foglalja el. Itt kell megemliteni azt a körülményt, hogy a delfti adatok az 1973. évi állapotot tüntetik fel. Az 1974. év folyamán a delfti egyetemi könyvtár alapterülete ujabb épületrészek igénybevételével jelentősen bővül.

Az egyetemi könyvtárak irányitási szinvonalának számokkal kifejezhető jellemzésére tett kisérlet gondolatmenetének egyik legfontosabb pontja a szakirodalmi tájékoztató tevékenység hatásfokának, vagyis az olvasói szakirodalom-ellátottság szintjének meghatározása.

A munkaterv elkészitésekor nem tünt fel, hogy az összehasonlitandó adatok különbözősége ezen a téren milyen nehézségeket okoz. A tisztán

kémiai profilu VVE olvasóinak szakirodalmi igényei igen jó közelitéssel azonosithatók a Chemical Abstracts és a neki megfelelő mágnesszalagos adattár tartalmával. Sokkal nehezebb azonban meghatározni az igen heterogén profilu Delfti Müszaki Egyetem Könyvtára olvasóinak szakirodalmi igényeit, és még nehezebb olyan adattárakat találni, amelyek tartalmából a számitógépes információs szolgáltatás az olvasók tájékoztatási igényeit jól kifejező összetételü átlag bibliográfiát állithatna elő. A helsinki és a loughboroughi müszaki egyetem profilja a veszpréminél ugyan lényegesen összetettebb, de nem éri el a delfti müszaki egyetem profiljának változatosságát.

Megkiséreltem ezek után valamennyi vizsgált egyetem szempontjából a Chemical Abstracts Condensates alapján összeállitott bibliográfiák segitségével megállapitani az egyetemek vegyészeinek szakirodalmi ellátottságát. Ennek a logikai lépésnek az a feltevés az alapja, hogy az egyetemi könyvtárak azonos sullyal kezelik a különböző szakterületek tájékoztatási igényeit. Sajnálatos módon ezt az elgondolást sem sikerült megvalósitanom, mert a Loughboroughi Egyetemi Könyvtár a Chemical Abstracts Condensates alapján készült bibliográfiákat nem tudta rendelkezésemre bocsátani. Az ellátottság-vizsgálatok megbizhatóságát azonban nem csupán az összehasonlitott adattárak különböző volta befolyásolja, hanem az értékelt bibliográfiai adatok száma is, amely a delfti és helsinki könyvtárak esetében nem éri el a komolyabb általánositáshoz szükséges számértéket. Ennek oka Delft esetében az volt, hogy a kapott nagy számu kémiai bibliográfiának csupán a feltüntetett 290 tételét értékelték a felhasználók. A helsinki könyvtártól kapott adatok száma a legalacsonyabb, azonban ezeket a munkatervemben rögzitett szempontok szerint kiértékelve készen kaptam. A helsinki könyvtár munkatársainak erre forditott munkáját külön is köszönöm.

A 3. pontban ismertetett módon kiszámitott ellátottság értékei viszonylag egymáshoz közeli értékeket mutatnak. Jelentősebb kiugrás csak a loughboroughi könyvtár olvasóinak ellátottságában van. Ennek egyik legfőbb oka a müszaki tudományos irodalom nagymértékü szóródása. Az a tény, hogy az első táblázat 5.3. pontjában összehasonlitott - a fajlagos folyóiratellátottságot kifejező - adatok nagyjából hasonló értékei ellenére a Loughboroughi Egyetemi Könyvtár közel 10 %-kal jobb ellátottságot tud biztositani olvasóinak, a folyóiratok megválasztásának gondosságát és a válogatás helyes szempontjait és sikerét bizonyitja.

A tanulmány alapvető céljául kitüzött mutatókat: a könyvtárak irányitási tevékenységének jellemzésére alkalmas számértékeket a 3. sz. táblázat foglalja össze. Az első sorban a könyvtár összes fenntartási költségeinek 1 olvasóra jutó hányadát vonatkoztattam az előbbi ráforditással megvalósitott ellátottság százalékosan kifejezett értékére. Ennek a mutatónak a dimenziója azt fejezi ki, hogy a könyvtár vezetése hány dollár ráforditással tudja biztositani egy olvasója számára a %-ban kifejezett szakirodalmi ellátottság egységnyi értékét. Ebben a tekintetben a legjobb eredményt a helsinki könyvtár vezetése érte el, amely 1,40 dollárból tudja biztositani olvasói 47,9 %-os szakirodalmi ellátottságának minden egyes százalékát. A második helyen az előbbihez aránylag igen hasonló eredménnyel a loughboroughi Egyetemi Könyvtár következik, amelynek vezetése 1,53 dollárból tudta biztositani egy-egy olvasója számára a 59,2 %-os szakirodalom-ellátottság minden 1 %-os hányadát. A 3. helyre a veszprémi,

az utolsóra a delfti könyvtár került. A vezetés szinvonalát kifejező érték meghatározásának gondolatmenetét követve azonban fel kell ismerni azt a körülményt, hogy a delfti könyvtárnak az ellátottság 1 %-os értékére forditott 4,66 dollárt kitevő viszonylag magas költségének legfőbb oka a könyvtár összköltségvetésében munkabérre forditott összeg magas hányada. Természetes, hogy a munkabérek Hollandiában kialakult magas szinvonaláért nem vonható felelősségre az egyetemi könyvtár igazgatója. Mivel a vezetés szinvonalának kifejezésére alkalmazott mutatót a munkabérek nagysága is számottevően befolyásolja, ezért megfelelőbbnek tartom a vezetési szinvonal jellemzésére (az előbbi gondolatmenet bizonyos módositásával, a könyvtár fenntartására forditott összes költségek helyett) csupán az állománygyarapitásra forditott összeg 1 olvasóra jutó hányadának és a felhasználásával biztositott ellátottság szinvonalának összevetésével kialakitott mutatót. Ezeket a számértékeket tartalmazza a harmadik számu táblázat második sora. Az uj mutatók alapján az előbbi sorrend megváltozik és az első helyre itt is a helsinki könyvtár kerül, amely ily módon a 47,9 %-os szakirodalom-ellátottság minden %-nyi egységét 0,65 dollárból tudja biztositani. Ugyanezt a loughboroughi egyetemi vezetés 0,95 dollárból, a delfti 1,33, a veszprémi viszont csak 3,05 dollárból tudja egy-egy olvasója számára biztositani.

Ezek a számértékek most már nagyjából azt a sorrendet fejezik ki, amelyben első helyre az a könyvtár kerül, amelyik az olvasói igényeket legjobban fedő folyóiratállomány beszerzésére volt képes. A három nagyobb létszámu müszaki egyetem esetében az igy számitott mutatók egymáshoz aránylag közeli értéket mutatnak. Feltünő a legkisebb veszprémi egyetemi könyvtár igen magas fajlagos ráforditása, aminek több magyarázata lehet. Az egyik például lehet az, hogy a megfelelő szinvonalu oktató- és kutató munka a kisebb egyetemeken is csak korszerü, de ennek megfelelően költséges felszerelés - a könyvtárban értékes dokumentumállomány - segitségével valósitható meg. Ilyen esetben az oktatók és hallgatók alacsony száma miatt a használat gazdaságossága csekély, az önköltség magas.

A VVEKK is az egyetemhez tartozó, belső olvasók érdekeinek sérelme nélkül jelentős számu külső olvasó információigényeit képes kielégiteni, ezáltal gazdaságosságát javitani, de ezt a tanulmányban alkalmazott módszer nem mutatja ki, mert felhasználóként csak az egyetemi oktatókat és kutatókat veszi figyelembe.

Másik igen jelentős tényező, amely miatt a VVEKK fajlagos ráforditásai látszólag nagyon magasak: a $/Ft átszámitási kettőssége. Az 1.sz. táblázat 3.4. sorában megadott 0,043-as faktor a $ forintra váltásakor érvényes ugyan: a Magyar Nemzeti Bank a pénzét beváltó turistának 23,35 Ft-ot fizetett (1974 őszén) a $-jáért.

A külkereskedelmi vállalat ugyanakkor nyugati könyvek és folyóiratok importja esetén 58 Ft-ot számlázott $-onként a megrendelőnek. Ez azt jelenti, hogy a veszprémi könyvtár költségvetése a táblázatban megadott $ összegeknek csak 40 %-át teszi ki vásárlóértékben. A 3.5 és 3.6 igy 84 000 ill. 66 800-ra, az 5.5. és 5.6. értéke 76,0-ra ill. 60,4-re módosul. A 3. táblázat 1. sora 1,54-re a 2. sora 1,22-re változik.

Kisebb mértékben, de az is növeli az egységnyi ellátottság biztosítására szükséges összeget a tisztán kémiai profilu VVEKK esetében, hogy a kémia szakterületén használt irodalom beszerzési ára viszonylag magasabb az egyéb szakterületeken használatosakénál. Az irányitási index dimenziójának megválasztását akkor tarthatnánk helyesebbnek, ha az összehasonlitott könyvtárak feladatai és célkitüzései is azonosak lennének, és jelen esetben valamennyiben csupán saját olvasóik szakirodalmi ellátásának minél gazdaságosabb megoldását tekintették volna céljuknak. Tekintettel azonban arra, hogy az egyes egyetemi könyvtárak különböző mértékben regionális illetve országos szolgáltatások ellátására is kötelesek, ezért nem a szüken vett egyetemi profilokba tartozó folyóiratok beszerzése az egyetlen szempont. Ez a körülmény megnöveli az állománygyarapitási költségeket és csökkenti az ellátottság szintjét, következésképpen rontja az irányitási index minőségét.

Mindezeket összegezve arra a megállapitásra juthatunk, hogy az egyetemi könyvtárak irányitási szinvonalának jellemzésére kisérletképpen alkalmazott módszer csak igen durva megközelitésben teszi lehetővé a számszerü értékelést. A követett gondolatmenet tulságosan egyszerü, számos igen fontos, sőt meghatározó tényezőt nem vesz figyelembe, ennek következtében használata még a célkitüzéseikben és munkamódszereikben egymáshoz viszonylag igen közel álló müszaki egyetemi könyvtárak esetében sem vezet kielégitő eredményre.

1. sz. táblázat

A könyvtár munkafeltételeit jellemző adatok

		Delf	Helsinki	Loughborough	Veszprém
1.	Ellátandó olvasók száma	9 580	6 031	3 530	1 105
1.1.	ebből oktató	1 061	559	380	176
1.2.	hallgató	8 519	5 472	3 150	929
2.	A könyvtár állománya (nyilvántartott egységek száma)	472 000	250 000	150 000	74 500
2.1.	évi gyarapodása (egység)	11 500	15 000	20 986	4 372
2.2.	kurrens folyóiratainak száma	5 800	5 242	3 072	897
3.	Évi költségvetése összesen	5 327 674 Df	1 600 000 Mk	132 800 £	4 885 000 Ft
3.1.	ebből állománygyarapitás (könyv+folyóirat+egyéb)	1 521 100 Df	750 000 Mk	82 800 £	3 895 000 Ft
	dolgozók munkabére	3 679 224 Df	775 000 Mk	35 000 £	740 000 Ft
	beruházás	127 350 Dfl	75 000 Mk	15 000 £	250 000 Ft
3.4.	Devizaátszámitási faktor USA dollárra	0,370 $/Dfl	0,252 $/Mk	2,40 $/£	0,043 $/Ft
3.5.	Evi költségvetés összesen, USA dollárban kifejezve	1 975 000 $	403 000	319 000	210 000
3.6.	Állománygyarapitásra forditott összeg USA dollárban kifejezve	562 000 $	189 000 $	199 000 $	167 000
4.	Alapterület összesen	4 200 m^2	9 800 m^2	2 100 m^2	1 230 m^2
4.1.	ebből raktár	1 350 m^2	5 180 m^2	460 m^2	498 m^2
4.2.	olvasóterem	420 m^2	2 000 m^2	460 m^2	288 m^2
5.	Fajlagos mutatók: (egy olvasóra jutó)				
5.1.	állomány (egység/olvasó)	49,3	41,4	42,5	67,5
5.2.	évi gyarapodás (egység/olvasó)	1,20	2,50	5,94	3,95
5.3.	kurrens folyóirat (péld/olvasó)	0,616	0,87	0,87	0,81
5.4.	könyvtári alapterület (m^2/olv)	0,44	1,63	0,59	1,11
5.5.	szakirodalomellátásra forditott összeg (dollár/olv)	206	67	90,3	190
5.6.	állománygyarapitás (dollár/olvasó)	58,6	31,3	56,4	151,0

2. sz. táblázat

A könyvtár szakirodalmi tájékoztató szolgáltatásának hatásfoka

		Delft	Helsinki	Loughborough	Veszprém
1.	Vizsgált adattár megnevezése	CAC	CAC+SCI	Compendex	CAC
2.	Vizsgált témák száma	1	4 + 2	6	4
3.	Értékelt találatok száma	290	152 + 20	951	1021
4.	Releváns találatok száma	106	97 + 20	252	605
4.1.	Pontosság % (4./3. x100)	36,5 %	68,0 %	26,5 %	59,3 %
5.	Folyóiratközlemények száma a releváns anyagban	49,0 %		90,5 %	74,2 %
6.	A könyvtár állományában megtalálható közlemények száma	23	43 + 13	135	222
6.1.	Ellátottság % (6./5. x100)	44,2 %	47,9 %	59,2 %	49,5 %

3. sz. táblázat

A személyenkénti szakirodalmi ellátottság fajlagos költségei

		Delft	Helsinki	Loughborough	Veszprém
1.	$\frac{\text{1. sz. tábl.:5.5.}}{\text{2. sz. tábl.:6.1.}}$. 100 dollár	4,66	1,40	1,53	3,83
2.	$\frac{\text{1. sz. tábl.:5.6.}}{\text{2. sz. tábl.:6.1.}}$. 100 dollár	1,33	0,65	0,95	3,05

A szegedi felsőoktatási intézmények hallgatói az Egyetemi Könyvtárban

(A hallgatói könyvtárhasználat statisztikai elemzése)

NÉMETH Zsófia

Az egyetemi hallgatók könyvtárhasználatának, olvasási, tanulási és művelődési szokásainak a vizsgálata a leggyakrabban kérdőíves vagy interjus vizsgálattal történik (1), bár találunk példákat a statisztikai adatok alapján végzett vizsgálódásra is (2). A könyvtári látogató- és állományforgalmat regisztráló adatlapok alapján folytatott statisztikai elemzések nem alkalmasak ugyan a hallgatók tanulási, olvasási és művelődési szokásainak sokoldalu és komplex bemutatására, de segitségükkel - legalábbis körvonalaiban - felvázolható és (különösen egy megfelelő gépi statisztikai adatfeldolgozó rendszer alkalmazása esetén) akár folyamatosan is figyelemmel kisérhető egy-egy olvasói rétegnek egy adott könyvtárral, jelen esetben a hallgatóknak az egyetemi könyvtárral való kapcsolata, vagyis kitapinthatóvá válik, hogy milyen hatásfokkal áll a könyvtár a képzési célok és a kulturális nevelőmunka szolgálatában.

A József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára mintegy 400 000 kötetes könyv- és 130 000 kötetes periodika-állományával a Szegeden folyó felsőfoku tanulmányi munka egyik fontos könyvtári bázisa. A tudományegyetem három karának (Bölcsészettudományi, Természettudományi, valamint Állam- és Jogtudományi Kar) tanszékein és intézeteiben körülbelül 400 000 kötetes könyv- és periodika-állomány áll az oktatók és a hallgatók rendelkezésére. Az egyetemi könyvtár könyvolvasótermében felállitott 11 000 kötetes, elsősorban a tudományegyetem tanszékei által előirt kötelező és ajánlott olvasmányokból, tankönyvekből, fontos kézikönyvekből összeállitott, az oktatási követelményekhez folyamatosan hozzáigazitott prézens kézikönyvtárat 90 százalékban egyetemi és főiskolai hallgatók használják. Ezt az anyagot az olvasóterem mellett felállitott, mintegy 8000 kötetes referenszkönyvtár egészíti ki. A raktárakban elhelyezett könyvanyag tulnyomó része kölcsönözhető, a periodikák használata - erre a célra külön folyóirat-olvasóterem szolgál - helybenolvasáshoz kötött.

A tanszéki és intézeti könyvtárakat a bölcsészhallgatók már elsőéves koruktól használják. Zömmel kölcsönzés utján jutnak az anyaghoz. A Természettudományi Kar hallgatói - a mindenkori kutatásokhoz igazodó tanszéki állományok jellegéből és összetételéből következően - elsősorban az alapstudiumon tulmutató speciális érdeklődésük kielégitésére, valamint a laboratóriumi gyakorlatok elvégzéséhez szükséges adatkeresések és más irodalomkutatási feladatok végzésekor látogatják az intézeti könyvtárakat. A jogászhallgatóknak jól felszerelt kari könyvtár áll rendelkezésre.

A Tudományegyetem hallgatói az Egyetemi Könyvtár beiratkozott hallgatói tagságának 50 százalékát jelentik. Meglehetősen nagy számban iratkoznak be az Egyetemi Könyvtárba a Szegedi Orvostudományi Egyetem és a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola hallgatói. E két, összesen 2800 főből álló diáknépesség könyvtári ellátásában - saját, a hallgatók olvastatására is alkalmas egyetemi, illetve főiskolai könyvtár hiányában - jelentős szerep hárul a Tudományegyetem könyvtárára.

Vizsgálódásunk első lépéseként az Egyetemi Könyvtár két alapszolgáltatását, a könyvolvasótermet és a kölcsönzést igénybe vevő hallgatók körét, számát és összetételét, valamint látogatásaik rendszerességét, gyakoriságát és néhány más, főbb jellemzőjét tettük elemzés tárgyává. Olvasói kategóriákra bontott forgalmi adatok hiányában a folyóirat-olvasóterem forgalmának a vizsgálatától el kellett tekintenünk. "Könyvtárhasználat", illetve "könyvtárlátogatás" címén tehát az alábbiakban a fentebb említett két szolgáltatásforma igénybevételét értjük. Az elemző munka során részben az 1971/1972. tanév statisztikai táblázataira, részben pedig a nem egészen hat hónap (az 1971 szeptember közepi tanévkezdéstől 1972 február végéig terjedő időszak) forgalmát rögzítő olvasótermi adatgyüjtő lapoknak, kölcsönzési kérőlapoknak és nyilvántartólapoknak az anyagára támaszkodtunk.

Az 1971/1972. tanévben az egyetemi könyvtárba beiratkozott 5486 olvasó 57,3 százaléka egyetemi és főiskolai hallgató volt. Számukat - a két szegedi nagykönyvtár iránti általános érdeklődés vázlatos bemutatása céljából - a Somogyi Könyvtár 1972. évi beiratkozási adataival együtt ismertetjük:

	A nappali hallgatók száma 1971. okt. 15-én	Az egyetemi könyvtárba a tanévben beiratkozott hallgatók		Az 1972.naptári évben a Somogyi Könyvtár tagja volt	
		Száma	%-a	Szám	%
Bölcsészek	550	547	99,5	427	77,6
TT-kariak	950	698	73,5	301	31,7
Jogászok	495	289	58,4	181	36,6
JATE-hallgatók összesen	1195	1534	76,9	909	45,6
SZOTE-hallgatók	1626	672	41,3	243	14,9
TKF-hallgatók	1191	768	64,5	694	58,3
Egyéb szegedi főisk. hallgatók		169		348	
Összesen		3143		2194	

[x]A külföldi részképzésen levő hallgatókat nem számitva

Az adatok alapján kiemelkedik a bölcsészhallgatók és a tanárképző főiskolai hallgatók többszörös könyvtári tagságra irányuló - a bölcsészek esetében igen erősnek látszó - hajlandósága, s feltünik az orvostudományi egyetemi hallgatók relative alacsony érdeklődése az egyetemi és rendkivül csekély érdeklődése a városi könyvtár iránt.

A hathónapos időszakban a hallgatók az alábbi számban és arányban látogattak el az Egyetemi Könyvtárba:

	A könyvtárlátogató hallgatók száma	A hallgatói létszám százaléka
Bölcsészek	525	95,5
TT-kariak	615	64,7
Jogászok	262	52,9
JATE-hallgatók összesen	1402	70,3
SZOTE-hallgatók	547	33,6
TKF-hallgatók	653	54,8

Ha a hallgatói könyvtárhasználatot annak rendszeressége szempontjából - és egyben differenciáltabb bontásban - vizsgáljuk, a fentinél is élesebb különbségeket találunk az egyes hallgatói csoportok között az egyetemi könyvtár iránt mutatkozó érdeklődés tekintetében. A könyvtárat a hat közül legalább három hónapban felkereső hallgatók száma és az egyetemi, illetve főiskolai létszámhoz viszonyitott aránya a következő volt:

	Létszám	A látogató hallgatók	
		száma	a hallgatói létszám százalékban
JATE			
Bölcsészek	550	411	74,7
Nem tanárszakos (matematikus, fizikus, biológus, vegyész) TT-kariak	439	174	39,6
Tanárszakos (két szakos) TT-kariak	511	157	30,6
Jogászok	495	95	19,2
JATE-hallgatók összesen	1995	837	42,0
SZOTE			
Általános orvosok	1160	147	12,6
Fogorvosok	123	5	4,0
Gyógyszerészek	343	39	11,4
SZOTE-hallgatók összesen	1626	191	11,7
TKF			
Humánszakosok	465	193	41,5
Természettudományi szakosok	726	137	18,9
TKF hallgatók összesen	1191	330	27,7

A rendszeres és többé-kevésbé rendszeres könyvtárlátogatók körén belül kiemelkedik a bölcsészhallgatók magas - egyetemi létszámukhoz viszonyítva 74,7 százalékos - aránya. A Tanárképző Főiskola humánszakos hallgatóinak és a Természettudományi Kar nem tanárszakos hallgatóinak az Egyetemi Könyvtár iránti érdeklődése a többi hallgatói csoportét általában 10-20 százalékkal haladja meg.

Az elemző munka során a könyvtárhasználat mértéke a másod-, harmad- és negyedéves (az orvostanhallgatók esetében a másod-ötödéves) hallgatóknál meglehetősen homogén képet mutatott. Az elsőéveseknél valamivel kisebb érdeklődést tapasztaltunk, ami még kialakulatlan tanulási szokásaikkal hozható összefüggésbe. A végzős hallgatóknál - kivéve a negyedéves főiskolai hallgatókat és a gyógyszerészhallgatókat - a könyvtár iránti érdeklődés csökkenése mutatkozott (3). Mégis, ha összevetjük az elsőévesek és a másod-negyedéves hallgatók könyvtárhasználatának rendszerességére utaló adatsorokat, megállapithatjuk, hogy a hallgatói könyvtárhasználat mértékét inkább a studium jellege, vagyis a tanult szak határozza meg, s kevésbé az évfolyamhoz való tartozás. Az alábbiakban a Tudományegyetem hallgatóira vonatkozó forgalmi adatsorokat mutatjuk be:

1. Bölcsészhallgatók

	Elsőévesek Létszám:143		Másod-negyedévesek Létszám: 321		Ötödévesek Létszám:86	
	Szám	%	Szám	%	Szám	%
5 vagy 6 hónapban látogatta a könyvtárat	50	35,0	142	44,2	20	23,3
3 vagy 4 hónapban látogatta	54	37,8	116	36,1	29	33,7
1 vagy 2 hónapban, de legalább 3 alkalommal látogatta	7	4,8	25	7,8	16	18,6
Összesen 1 vagy 2 alkalommal látogatta	22	15,4	28	8,7	16	18,6
A 6 hónap folyamán nem látogatta	10	7,0	10	3,2	5	5,8

2. Természettudományi kari hallgatók (nem tanárszakosok)

	Elsőévesek Létszám:114		Másod-negyedévesek Létszám: 254		Ötödévesek Létszám:71	
	Szám	%	Szám	%	Szám	%
5 vagy 6 hónapban látogatta a könyvtárat	25	21,9	55	21,7	4	5,6
3 vagy 4 hónapban látogatta	16	14,1	59	23,2	15	21,1
1 vagy 2 hónapban, de legalább 3 alkalommal látogatta	13	11,4	33	13,0	5	7,0

	Elsőévesek Létszám:114		Másod-negyedévesek Létszám: 254		Ötödévesek Létszám:71	
	Szám	%	Szám	%	Szám	%
Összesen 1 vagy 2 alkalommal látogatta	30	26,3	35	13,8	8	11,3
A 6 hónap folyamán nem látogatta	30	26,3	72	28,3	39	55,0

3. Természettudományi kari hallgatók (tanárszakosok)

	Elsőévesek Létszám:131		Másod-negyedévesek Létszám: 273		Ötödévesek Létszám:107	
	Szám	%	Szám	%	Szám	%
5 vagy 6 hónapban látogatta a könyvtárat	10	7,6	38	13,9	12	11,2
3 vagy 4 hónapban látogatta	19	14,6	53	19,4	25	23,3
1 vagy 2 hónapban, de legalább 3 alkalommal látogatta	32	24,4	29	10,6	10	9,4
Összesen 1 vagy 2 alkalommal látogatta	27	20,6	44	16,1	18	16,8
A 6 hónap folyamán nem látogatta	43	32,8	109	40,0	42	39,3

4. Jogászhallgatók

	Elsőévesek Létszám:118		Másod-negyedévesek Létszám: 280		Ötödévesek+ Létszám:97	
	Szám	%	Szám	%	Szám	%
5 vagy 6 hónapban látogatta a könyvtárat	8	6,8	19	6,8	2	2,1
3 vagy 4 hónapban látogatta	24	20,3	35	12,5	7	7,2
1 vagy 2 hónapban, de legalább 3 alkalommal látogatta	3	2,6	29	10,4	11	11,3
Összesen 1 vagy 2 alkalommal látogatta	36	30,5	72	25,7	16	16,5
A 6 hónap folyamán nem látogatta	47	39,8	125	44,6	61	62,9

+Az ötödéves jogászhallgatók januárban államvizsgáznak.

A könyvtárlátogató hallgatók közül - talán a bölcsészhallgatókat tekinthetjük kivételnek - viszonylag kevés látogatta a könyvtárat valóban rendszeresen, vagyis legalább öt hónapban. A másod-negyedéves hallgatók körén belül a bölcsészhallgatók, a Tanárképző Főiskola humánszakos hallgatói, valamint a nem tanárszakos természettudományi kari hallgatók emelkednek ki (44,2 %; 26 %; 21,7 %). Rajtuk kivül egyedül a Természettudományi Kar tanárszakos hallgatói esetében haladta meg a 10 százalékot a rendszeres látogatók száma, a többi hallgatói csoportoknak csupán 2-7 százaléka látogatta a könyvtárat rendszeresen.

Meglehetősen nagy számot képviselnek azok a hallgatók, akik a hathónapos időszakban mindössze egy vagy két alkalommal látogatták a könyvtárat. Ezeket a hallgatókat - megitélésünk szerint - nemigen lehet a könyvtárlátogatók kategóriájába sorolni. E szerint a kategorizálás szerint a tudományegyetemi hallgatók közül a másod-negyedéves bölcsészek 12 százaléka, a természettudományi kari nem tanárszakos hallgatók 42 százaléka, a természettudományi kari tanárszakos hallgatók 56 százaléka, a jogászok 70 százaléka maradt távol az Egyetemi Könyvtártól, illetve annak könyvolvasótermétől és kölcsönzőjétől a vizsgált időszakban.

Az olvasóterem iránti érdeklődést bemutató képünk a valódi helyzetnél valamivel "szigorubb" (egyuttal természetesen a fentebb vázolt összforgalmi kép is): előfordul ugyanis - az olvasótermi látogatások összességét tekintve mintegy 10 százalékra becsüljük ezeket az eseteket - hogy a hallgatók látogatójegyük bemutatásának az elmulasztásával meghiusitják látogatásuk regisztrálását. Elemzésünket a ténylegesen regisztrált forgalom adatai alapján végeztük. Az ugyanaznap délelőtt és délután is látogató olvasónál egy látogatást számoltunk. Ennek alapján az 1971/1972. tanévben a könyvtár egy hallgatói tagjára eső látogatási alkalmak száma az alábbi volt:

Bölcsészhallgatók	18,7 alkalom
Természettudományi kari hallgatók	8,2 alkalom
Jogászhallgatók	6,5 alkalom
Orvostudományi egyetemi hallgatók	8,9 alkalom
Tanárképző és egyéb főiskolai hallgatók	6,7 alkalom

Az átlagszámitás - a potenciális olvasók körét, vagyis a hallgatói létszámot alapul véve - még hangsulyozottabban kifejezi a különbségeket az egyes hallgatói csoportok látogatási mértéke tekintetében. E szerint a számitásmód szerint a Tudományegyetem hallgatói közül a

bölcsészhallgatók	átlag	18,6 alkalommal
a természettudományi kariak	átlag	6,0 alkalommal
a jogászhallgatók	átlag	3,8 alkalommal

látogatták a tanév folyamán az Egyetemi Könyvtár olvasótermét.

A látogatók körének a meghatározására az olvasótermet a hat hónap folyamán legalább három hónapban felkereső hallgatók számát és létszámukhoz viszonyitott százalékarányát vizsgáltuk. Hogy áttekinthető képet kapjunk, egybevetettük a látogatási hajlandóságot kifejező, a hallgatói létszámhoz viszonyitott arányok, valamint az olvasóterem állandó közönségének számitható látogató hallgatók száma alapján mutatkozó sorrendet.

A látogatási hajlandóság (az egyetemi, illetve főiskolai létszámarány) alapján kialakult sorrend:

1.	Bölcsészhallgatók	60,7 %
2.	Tanárképző főiskolai humánszakos hallgatók	27,1 %
3.	Természettudományi kari nem tanárszakos hallgatók	24,2 %
4.	Természettudományi kari tanárszakos hallgatók	14,5 %
5.	Jogászhallgatók	13,3 %
6.	Tanárképző főiskolai természettud. szakos hallgatók	9,4 %
7.	Orvostanhallgatók	8,9 %
8.	Gyógyszerészhallgatók	7,0 %
9.	Fogorvoshallgatók	4,9 %

A látogató hallgatók száma alapján kialakult sorrend:

1.	Bölcsészhallgatók	334 fő
2.	Tanárképző főiskolai humánszakos hallgatók	126 fő
3.	Természettudományi kari nem tanárszakos hallgatók	106 fő
4.	Orvostanhallgatók	103 fő
5.	Természettudományi kari tanárszakos hallgatók	74 fő
6.	Tanárképző főiskolai természettud. szakos hallgatók	68 fő
7.	Jogászhallgatók	66 fő
8.	Gyógyszerészhallgatók	24 fő
9.	Fogorvoshallgatók	6 fő

A látogatási hajlandóság oldaláról tekintve a látogatásokat, tulajdonképpen a bölcsészhallgatók 40 százalékának az olvasóterem állandó vagy többé-kevésbé állandó közönségéből való kimaradását is sokallnunk kellene. Viszont az olvasótermi férőhelyek oldaláról nézve a kérdést, maximális kihasználtságot kell megállapitanunk. A hathónapos időszak folyamán a 140 olvasói férőhellyel rendelkező könyvolvasóteremben a vizsgálódásunk tárgyát képező hallgatók köréből egy 907 főből álló, többé-kevésbé állandó olvasóközönség jelentkezett, ezen belül 460 bölcsész-, illetve humánszakos főiskolai hallgató, 66 jogászhallgató és 381 természettudományi stidiumokat folytató hallgató. Ha az olvasótermi férőhely-normát a bölcsész-, illetve hasonló tanulmányokat folytató hallgatók esetében 15 százaléknak, a jogászok és a természettudományi szakosok esetében 10 százaléknak vesszük, már az olvasóterem több, mint 75 százalékos kihasználtságáról beszélhetünk. Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a látogatói forgalom zöme a délutáni órákra torlódik össze. A terem befogadóképességének a korlátai nyilvánvalóan szerepet játszottak abban, hogy a további 1069 hallgató - megint csak a vizsgált látogatói körre szoritkozunk - "átmenő forgalmat" képviselt, vagyis a hat hónap folyamán csak egy vagy két hónapban látogatta az olvasótermet. Közülük 267 természettudományi kari hallgató, 250 orvostudományi egyetemi hallgató és 177 tanárképző főiskolai természettudományi szakos hallgató volt, - az egy vagy két hónapban látogatók 65 százaléka. Az olvasótermet ritkán látogató bölcsészhallgatók száma 144, a tanárképző főiskolás humánszakosoké 108, a jogászhallgatóké 123 volt.

Az olvasótermi látogatások adatai összefüggést mutatnak a látogatások rendszeressége és gyakorisága között. Az olvasótermet rendszeresen (vagyis a hat hónap folyamán öt vagy hat hónapban) látogató másod-negyedéves hallgatóknál az egy látogatóra eső havi látogatási átlag (az egy főre eső látogatások számát öttel osztottuk) 4,1 és 6,3 között mozog, mig az olvasótermet kevésbé rendszeresen (a vizsgált időszakban három vagy négy hónap folyamán) látogató hallgatók esetében - itt az egy főre eső látogatási alkalmak számát hárommal osztottuk - 2,1 és 3,9 között alakult az egy látogatóra eső havi látogatási átlag:

	A másod-negyedéves							
	Rendszeres látogatók				Kevésbé rendszeres látogatók			
	Száma	%-a	A látogatások száma	Az egy hónapban egy főre eső látogatási átlag	Száma	%-a	A látogatások száma	Az egy hónapban egy főre eső látogatási átlag
Bölcsészek	120	37,4	2997	5,0	95	29,6	964	3,4
TT-kari nem tanárszakosok	34	13,4	842	5,0	45	17,7	527	3,9
TT-kari tanárszakosok	21	7,8	523	5,0	29	10,6	287	3,3
Jogászok	17	6,1	346	4,1	27	9,6	161	3,0
Orvosok	45	5,8	1417	6,3	34	4,4	355	3,5
Gyógyszerészek	5	2,0	109	4,4	13	5,1	81	2,1
TKF humánszakosok	33	10,2	941	5,7	65	20,0	588	3,0
TKF term. tud. szakosok	12	2,5	259	4,3	38	7,9	356	3,1

Megállapitható, hogy az egyes hallgatói csoportok között abban a tekintetben, hogy a látogató hallgatók a hallgatói létszám hány százalékát képviselik, mind a rendszeres, mind a kevésbé rendszeres látogatók körén belül nagy különbségek mutatkoznak. Ugyanakkor a látogatások gyakoriságának alakulásában a könyvtárlátogatás rendszerességét kell elsődleges tényezőnek tekintenünk. Az adatsorok alapján arra következtethetünk, hogy a könyvtárat rendszeresen vagy legalább többé-kevésbé rendszeresen felkereső hallgatók köre - függetlenül attól, hogy társadalom- vagy természettudományi tanulmányokat folytatnak - az olvastatás körülményeinek a megjavitásával (a szabadpolcos kézikönyvtári anyag bővitése, az olvasótermi férőhelyek számának növelése) kiszélesithető.

Az olvasótermi helybenolvasás tartalmi oldalainak a vizsgálatára a minden megkötöttség nélkül, közvetlenül hozzáférhető kézikönyvtári anyag használatának a regisztrálhatatlansága miatt nem volt módunk. A szabad-

polcos kézikönyvtári anyag összetételének a módositása a kötelező és ajánlott olvasmányok, valamint a studium követelményeinek ismeretében és a látogatók körének a figyelembevételével történik.

A folyóirat-olvasóterem forgalmáról rendelkezésünkre álló 1071. évi elemzés arról számol be, hogy itt a forgalom 75 százalékát az egyetemi és főiskolai hallgatók látogatásai jelentik, és hogy érdeklődés elsősorban a társadalomtudományok és a humaniórák iránt jelentkezik (4). Mindez arra enged következtetni, hogy egy összolvasótermi forgalomelemzés a bölcsészhallgatók, a főiskolai humánszakos hallgatók- és talán a jogászhallgatók - esetében módositaná az eddigiekben ismertetett forgalmi képet.

A kölcsönzés vizsgálatánál a kölcsönzőszolgálat igénybevételének a rendszerességét és gyakoriságát kifejező mutatószámok vizsgálata mellett - hacsak vázlatszerüen is - igyekeztünk körvonalazni az egyes hallgatói csoportok igényeinek fontosabb számszerü és tartalmi jellemzőit is, valamint kölcsönzési kéréseik kielégitésének a mértékét.

Az 1971/1972. tanévben az Egyetemi Könyvtár olvasói - a csak kölcsönzési határidő-hosszabbitást kérő látogatási alkalmakat nem számitva - 22 210 alkalommal keresték fel a kölcsönzőszolgálatot. A látogatási alkalmak 62 százalékát (13 710 alkalom) egyetemi és főiskolai hallgatók látogatásai jelentették. Az egy könyvtári tag hallgatóra a tanév folyamán eső kölcsönzői látogatások átlaga az alábbi módon alakult:

Bölcsészhallgatók	8,8 alkalom
Természettudományi kari hallgatók	4,2 alkalom
Jogászhallgatók	2,3 alkalom
Orvostudományi egyetemi hallgatók	2,1 alkalom
Tanárképző és egyéb főiskolai hallgatók	4,2 alkalom

A potenciális kölcsönzői kört (vagyis a hallgatók összlétszámát) alapul véve a tudományegyetem hallgatói közül a bölcsészhallgatókra átlagosan 8,2 látogatási alkalom, a természettudományi kari hallgatókra átlagosan 3,1 alkalom, a jogászhallgatókra pedig átlagosan 1,3 alkalom esnék.

A hathónapos időszakban a kölcsönzést legalább három hónapban felkereső hallgatóknak a réteglétszámához viszonyitott százalékos aránya a következő volt:

1.	Bölcsészhallgatók	50,9 %
2.	Tanárképző főiskolai humánszakos hallgatók	34,6 %
3.	Természettudományi kari nem tanárszakos hallgatók	28,9 %
4.	Természettudományi kari tanárszakos hallgatók	24,1 %
5.	Tanárképző főiskolai természettud. szakos hallgatók	13,2 %
6.	Jogászhallgatók	9,3 %
7.	Orvostanhallgatók	6,3 %
8.	Gyógyszerészhallgatók	5,8 %
9.	Fogorvoshallgatók	0,8 %

A látogató hallgatók száma alapján kialakult sorrend:

1.	Bölcsészhallgatók	280 fő
2.	Tanárképző főiskolai humánszakos hallgatók	161 fő
3.	Természettudományi kari nem tanárszakos hallgatók	127 fő
4.	Természettudományi kari tanárszakos hallgatók	123 fő
5.	Tanárképző főiskolai természettud. szakos hallgatók	96 fő
6.	Orvostanhallgatók	73 fő
7.	Jogászhallgatók	41 fő
8.	Gyógyszerészhallgatók	20 fő
9.	Fogorvoshallgatók	1 fő

A létszámhoz viszonyitott százalékos arányok összehasonlitásából kiderül: a természettudományi kari és elsősorban a humánszakos főiskolai hallgatók valamivel nagyobb hajlandóságot mutatnak a kölcsönzés, mint az olvasótermi helybenolvasás iránt. A könyvtárat a hat közül legalább három hónapban felkereső bölcsészhallgatók valamivel nagyobb számban látogatták az olvasótermet, mint a kölcsönzőt.

A kölcsönző összesen 922 főből álló, állandó hallgatói közönségében 441 fő volt a bölcsész-, illetve főiskolai humánszakos hallgató; 41 a jogászhallgatók és 440 a természettudományi tanulmányokat folytató hallgatók száma.

A hat hónap folyamán mindössze egy vagy két hónapban 1230 hallgató kereste fel a kölcsönzőszolgálatot, közülük 119 természettudományi kari nem tanárszakos, 275 tanárszakos, 182 tanárképző főiskolai természettudományi szakos és 216 orvostudományi egyetemi hallgató - ezek összesen a ritkán kölcsönző vagy a kevés könyvet kölcsönző és a kölcsönzési határidő módositását többször kérő hallgatók 64 százalékát teszik ki. A ritkán kölcsönző bölcsészhallgatók száma 192, a humánszakos tanárképző főiskolásoké 110, a jogászhallgatóké pedig 136 volt.

A kért és kölcsönzött könyvek olvasócsoportok szerinti tartalmi megoszlása és jellege, az ugyanazon müre irányuló kérések száma manuális uton, a hagyományos könyvtári regisztrálás eszközeivel nagyforgalmu könyvtárban nem követhető folyamatosan nyomon. A kölcsönzési statisztika semmitmondóságának a felszámolására törekedve, a kölcsönzési alkalmaknak olvasócsoportonkénti, a kölcsönzött köteteknek tárgyi megoszlás szerinti, valamint a teljesitetlen kéréseknek összegszerü, naponként történő regisztrálása helyett az 1971. évtől un. reprezentativ statisztikát készitünk. Ez azt jelenti, hogy a kölcsönzési alkalmaknak továbbra is naponta - olvasói csoportok szerint - történő, a kölcsönzött köteteknek, valamint a teljesitetlen kéréseknek ugyancsak folyamatos, de csak összegszerü regisztrálásán tul a tanév három kiválasztott hónapjában a kölcsönzői állományforgalomról statisztikai kimutatás készül a) a kölcsönzött kötetek, b) a teljesitetlen kérések és - a kettő összesitésével - c) a kölcsönzési kérések olvasócsoportok szerinti számáról és tartalmi megoszlásáról, s mindegyiken belül ugyancsak szakonként és olvasócsoportonként a magyar és idegen nyelvü kérések, illetve kölcsönzött kötetek számáról. Az arányokat e három hónap elemző statisztikai táblá-

zataink összesitett számadatai alapján állapitjuk meg, és ezeket az arányokat az évi kölcsönzött kötetek, illetve teljesitetlen kérések egzakt végösszegére alkalmazva kalkuláljuk ki az egész évre vonatkozó részszámokat. Az 1971/1972. tanévben - a határidő meghosszabbitására irányuló kéréseket nem számitva - 68 785 volt a regisztrált kölcsönzési kérések száma (5). A három hónapos reprezentáció alapján ezek 62 százaléka származott egyetemi és főiskolai hallgatóktól. A hallgatói kérések 38 százaléka esett a bölcsészhallgatókra, 19,3 százaléka a Természettudományi Kar hallgatóira, 4,5 százaléka a jogászhallgatókra, 8,3 százaléka az Orvostudományi Egyetem hallgatóira, végül 29,9 százaléka a főiskolai hallgatókra.

A hallgatók kölcsönzési kéréseinek tárgyi megoszlása főbb tudományterületek szerint - a tárgyi megoszlást az Egyetemes Tizedes Osztályozás főosztályaival jelöljük - a következő százalékos megoszlást mutatta:

ETO	Bölcsész-hallgatók	TT-kari hallgatók	Jogász-hallgatók	SZOTE-hallgatók	Főiskolai hallgatók	Összesitve
0/3+9	22,9	24,9	55,4	14,8	35,3	27,8
7/8	76,5	34,0	43,5	47,1	51,7	57,0
5/6	0,6	41,1	1,1	38,1	13,0	15,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az összesitett arányszámok a társadalom- és humántudományok, illetve a szépirodalom 84,8 százalékos arányát mutatják. Részletesebb bontás alapján az is megállapitható, hogy a 82/89-es szakba tartozó könyvekre irányuló kérések - ezek a bölcsész- és humánszakos főiskolai hallgatók óhajaitól eltekintve csaknem kizárólag a szépirodalom körébe tartoznak - jelentős arányban szerepelnek minden egyes hallgatói csoport kérései között:

ETO	Bölcsész-hallgatók	TT-kari hallgatók	Jogász-hallgatók	SZOTE-hallgatók	Főiskolai hallgatók	Összesitve
82/89	69,5	29,2	40,7	42,9	40,8	49,7

A természet- és alkalmazott tudományok körébe tartozó könyvekre irányuló kérések 15,2 százalékos aránya csaknem teljesen azonos azzal az aránnyal, amelyet a szintén három karral rendelkező budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárának 1970-ben készült statisztikai felmérése mutatott ki. A budapesti Egyetemi Könyvtárban a hallgatók természet- és alkalmazott tudományi kölcsönzései összes kölcsönzéseik 14,3 százalékát jelentették (6).

Az azonos müvekre vonatkozó, sokszor egy időben tömegesen jelentkező igények következtében a kölcsönzés utján ki nem elégithető kéréseknek a hallgatói összkéréseken belüli aránya átlagban 35 százalékos. A teljesités mértéke - összes kéréseik százalékában kifejezve - nagyobb tudományterületek szerinti bontásban a következő képet mutatja: [illegible]

ETO	Bölcsész-hallgatók	TT-kari hallgatók	Jogász-hallgatók	SZOTE-hallgatók	Főiskolai hallgatók	Összesitve
0/3+9	67	63	69	71	63	65
7/8	65	66	65	70	71	67
5/6	x	65	x	65	60	64

*a százalékszámokat egész számokra kerekitve adjuk
x a százalék kifejezhetetlen

Feltünik, hogy a kölcsönzés utján ki nem elégithető kérések aránya a tanulmányi anyaghoz nem kapcsolódó kérések esetében is magas. A 82/89 szakba tartozó - zömmel szépirodalmi - kérések teljesitése a természettudományi kar hallgatóinál 65, a jogászhallgatóknál 64, az orvostudományi egyetemi hallgatóknál 69 százalékos. Megoldást - mind a tanulmányokkal összefüggő olvasmányok, mind a müvelődést és a pihenést szolgáló keresettebb, "divatos" olvasmányok esetében - nem a példányszám radikális emelése, hanem elsősorban a helybeni olvastatás lehetőségeinek a bővitése és körülményeinek a megjavitása jelenthet.

A tanévben - a könyvtárba beiratkozott hallgatók számát alapul véve - az egy főre eső kért, illetve kölcsönzött kötetátlag a következő módon alakult:

	Bölcsész-hallgatók	TT-kari hallgatók	Jogász-hallgatók	SZOTE-hallgatók	Főiskolai hallgatók
Kérések	29,7	11,7	6,7	5,2	13,6
Kölcsönzött kötetek	19,6	7,7	4,5	3,6	9,1

A kölcsönzött kötetek egy főre eső átlagszáma erős hasonlóságot mutat a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárának 1971. évi adataival. Debrecenben egy könyvtári tag bölcsészhallgató átlag 18,8 kötetet kölcsönzött az év folyamán, a természettudományi kari hallgatóknak kölcsönzött kötetek átlaga pedig 5,6 volt (7).

A hallgatói létszámot alapul véve a Tudományegyetem egy-egy hallgatójára jutó kérések illetve kölcsönzött kötetek száma a következő volt:

a bölcsészhallgatóknál 29,5 -- illetve 19,5
a TT-kari hallgatóknál 8,6 -- illetve 5,6
a jogászhallgatóknál 3,9 -- illetve 2,6

Érdekes összehasonlitásra ad lehetőséget K. W. Humphreys tiz éve publikált felmérése. Humphreys Birminghamben a bölcsészhallgatóknál évi 17 kötetes, a szegedinél tehát valamivel alacsonyabb, a természettudományi kari hallgatóknál pedig évi 10 kötetes, a szegedinél magasabb kölcsönzési átlagot mutatott ki, a potenciális használók körét, vagyis a hallgatói létszámot véve alapul (8).

x x x

A könyvolvasótermi és kölcsönzési forgalom adatai alapján megállapithatjuk, hogy az Egyetemi Könyvtár látogatására a bölcsészhallgatók mutatják a legnagyobb hajlandóságot. A közelebbről vizsgált hathónapos időszak folyamán 75 százalékuk rendszeresen vagy eléggé rendszeresen látogatta a könyvtárat, emellett 78 százalékuk a Somogyi Könyvtárnak is tagja volt. Problematikus vonásokat mutat a természettudományi kar hallgatóinak könyvtárhasználata. A tanárnak készülő hallgatók 48 százaléka a hat hónap folyamán egy alkalommal sem vette igénybe a két elemzett szolgáltatást (a folyóirat-olvasóterem esetében csaknem mindannyiuk távolmaradását kell feltételeznünk (9), s csak egyharmaduk látogatta a könyvtárat rendszeresen vagy több-kevésbé rendszeresen. A könyvtárat nem látogató, tanárszakos természettudományi kari hallgatók nagy számát nemcsak saját tanulmányi munkájuk és müvelődésük szempontjából találjuk aggasztónak, hanem a későbbi igényes tanári munka, a leendő középiskolai tanitványok olvasásra nevelése, könyvtárhasználatra szoktatása oldaláról is. A nem tanárszakos (részben kutatói pályára készülő) természettudományi kari hallgatóknak 32 százaléka maradt távol az Egyetemi Könyvtártól. Ezeknél a hallgatóknál viszont azt kell figyelembe vennünk, hogy képzésük speciális jellege következtében többnyire erősen kötődnek az intézeti és tanszéki könyvtárakhoz. A jogászhallgatóknak egyötöde vette rendszeresen vagy többé-kevésbé rendszeresen igénybe az olvasóterem, illetve a kölcsönző szolgáltatásait, s több mint 45 százalékuk egyáltalán nem látogatott el hozzánk. Az Állam- és Jogtudományi Kar kari könyvtára, valamint az egyetemi könyvtári folyóirat-olvasóterem használatára vonatkozó, értékelhető adatok hiányában - itt a folyóirat-olvasóterem adatai, mint fentebb jeleztük, valamelyest módosithatnak a képen - a jogászhallgatók könyvtárhasználatának a problematikáját nem tudjuk egyértelmüen körvonalazni. Egy részük feltehetően a Somogyi Könyvtár látogatója, mivel az 1972. évben csaknem 40 százalékuk volt a városi könyvtár beiratkozott olvasója.

A két másik nagy szegedi felsőoktatási intézmény hallgatói közül a humánszakos főiskolai hallgatók jelentik - mind számban, mind létszámukhoz viszonyitott arányban - az Egyetemi Könyvtár legjelentősebb hallgatói olvasórétegét. A hathónapos időszakban 70 százalékuk fordult meg a Könyvtár olvasószolgálatánál, és valamivel több mint 40 százalékuk látogatott el ide rendszeresen vagy eléggé rendszeresen. Az Orvostudományi Egyetem hallgatói - ha összlétszámukhoz képest csekély arányban is - meglehetősen nagy számban keresik fel elsősorban a könyvtár olvasótermét.

A forgalmi adatok tanusága szerint az Egyetemi Könyvtárnak fokozottan arra kell törekednie, hogy további rétegeket (elsősorban a Tudományegyetem hallgatóira gondolunk itt) vonjon be vonzáskörébe. Szociológiai vizsgálódások arról számolnak be, hogy a hallgatók tisztában vannak az Egyetemi Könyvtár használatának fontosságával. Egy korábbi felmérés alkalmával a Tudományegyetem megkérdezett hallgatóinak jóval több mint a fele nyilatkozott ugy, hogy az Egyetemi Könyvtár rendszeres látogatását feltétlenül szükségesnek tartja a tanulmányi munkához és az önmüveléshez (10). Egy másik felmérés kérdőives anyagában a megkérdezett hallgatók 77-79 %-a vallotta magát az Egyetemi Könyvtár rendszeres - a könyvtárat hetente, illetve havonta legalább egyszer felkereső - látogatójának (11).

JEGYZETEK

1. V. ö. NEUBAUER, Karl Wilhelm: Die Bibliothek und ihre Benutzer. Ein Bericht über Arbeiten zur Benutzerforschung. = Zur Benutzerforschung in Bibliotheken. München-Pullach - Berlin, 1972. 39-60. p.

2. Hazánkban az utóbbi tiz évben megjelent egyetemi könyvtári statisztikai elemzések: HÉBERGER Károly: A müegyetemi hallgatók szépirodalmi érdeklődése. = Könyvtáros. 1964. No. 5. 274-276. p., MOLNÁR István: Az olvasói igények statisztikai elemzése a Péosi Egyetemi Könyvtár olvasószolgálatában. Pécs, 1965. 13. p., MARÓT Miklós: Kölcsönzésünk elemzése. = Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei. 6. Bp. 1973. 137-146. p., NÉMETH Zsófia: A Természettudományi Kar hallgatói az Egyetemi Könyvtárban. Szeged, 1973. 41 p. 2 t. (Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Bibliothecaria. Tom. 7. fasc. 4.) - Ld. még: URBÁN László: Könyvtárstatisztikai összefüggések. = Könyvtártudományi tanulmányok. 1971-1972. Bp. 1974. 183-228. p.

3. SZENTIRMAI László: Szabad idő struktura vizsgálat egyetemi hallgatóknál. = A hallgató szabad ideje. Bp. Felsőokt. Pedagógiai Kutató Közp. 1970. 39. és 41. p. (Az Országos Felsőoktatási Nevelési Munkaközösség téjékoztatója. 1.)

4. Beszámoló jelentés a József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára 1971. évi müködéséről. Szeged, 1972. 14 p.

5. A nagyon gyakran keresett könyvek esetében a nem teljesitett kölcsönzési kéréseknek rendszerint nincs irásbeli nyoma.

6. Vö. MARÓT: i. m. 142. p.

7. Összefoglaló jelentés a Debreceni Egyetemi Könyvtár 1971. évi müködéséről. Debrecen, 1972. 19-20. p.

8. HUMPHREYS, K. W.: Survey of borrowing from the Main Library, The University of Birmingham. = Libri. 1964. Vol. 14. No. 2. 132. p.

9. 1971-ben a természet- és alkalmazott tudományi folyóiratok forgalma majdnem teljesen a népszerüsitő periodikákra korlátozódott. Vö. a JATE Központi Könyvtára idézett jelentésével. 14. p.

10. SZENTIRMAI László: Tudományos diákköri tagok szakirodalommal kapcsolatos tájékozódási szokásainak néhány sajátossága. = A tudományos diákkörök szerepe a szakemberképzésben. Bp. Ifjusági Lapkiadó, 1970. 69. p.

11. SZENTIRMAI László - VÁGVÖLGYI András: Egyetemi hallgatók müvelődésének néhány sajátossága. = Népmüvelési Értesitő. Különszám. 1970. Pályadijas tanulmányok. 82. p.

A kevéssé használt irodalom és a tárolókönyvtár

Adelheid KASBOHM

Dr. A. KASBOHM asszony, a berlini Humboldt Egyetem könyvtárának osztályvezetője, e cikkét a Könyvtári Figyelő számára irta. Mivel egy korábbi, részben hasonló tárgyu tanulmányának tömöritvényét lapunk 1973. 4. számában már közöltük, e cikket jelentéktelen röviditéssel adjuk közre, s egyben felhivjuk a téma iránt érdeklődő olvasóink figyelmét az emlitett tömöritvényre. - A forditás és tömörités B. NAGY Ernő munkája.

Baglyokat vinnénk Athénbe, ha egy könyvtári szakfolyóiratban az információáradatról és annak következményeiről beszélnénk. A következményeket minden könyvtáros ismeri, s ezek néhány szóval érzékeltethetők: a férőhely, a pénzügyi keret és a munkaerő elégtelensége. Hol van a probléma megoldása? Az elavult és fizikailag elhasználódott anyag selejtezése, az állomány vagy az uj beszerzések mikrofilmezése, vagy a fölöslegessé vált állományrészeknek más könyvtár számára történő átadása egyaránt csak részmegoldást jelent. Ezek még nem szüntetik meg a problémát.

A kevéssé használt irodalom meghatározásához a kihasználtság mértéke szolgáltathat kritériumot. A Szovjetunióban és az NDK-ban is azt a dokumentumanyagot tekintik kevéssé használtnak, amelynek a várható kihasználtsága 5 %-nál kevesebb - egy más megfogalmazás szerint: amelyet a legutóbbi 5 évben nem használtak. Feltétlenül hangsulyozni kell, hogy a kevéssé használt irodalom minden dokumentumtipusra (monográfia, periodikum, disszertáció, stb.) a megjelenési évtől függetlenül kiterjed. Nem lehet pusztán a megjelenési év vagy a publikálási forma alapján csekély várható kihasználtságra számitani.

Mivel számos, ide vonatkozó müszót nem egységesen használnak, a továbbiakban elmondottakra nézve a következő meghatározások érvényesek.

KÖZPONTI TÁROLÓKÖNYVTÁR:

Központi, állami létesitmény. Országos méretekben tölti be a kevéssé használt irodalom megőrző könyvtárának szerepét. Saját állományfeltáró eszközökkel, állománygyarapitási kerettel és saját, állandó személyzettel rendelkezik. (Pl.: Center for Research Libraries, Chicago.)

REGIONÁLIS TÁROLÓKÖNYVTÁR:

Egy országrész központi létesitménye, regionális hatókörrel látja el a kevéssé használt irodalom megőrző könyvtárának a feladatkörét. Szintén van saját katalógusa, költségvetése és személyzete. (Pl.: Hampshire Inter-Library Center, South Hadley.)

KÖZPONTI TÁROLÓRAKTÁR:

Központi, állami létesitmény, de országos méretekben tölti be a kevéssé használt irodalom megőrzésének a feladatát. Van saját katalógusa és állandó személyzete, de önállóan nem szerez be kevéssé használt irodalmat, hanem csak átveszi azt más könyvtáraktól. (Példát nem ismerünk.)

KIHELYEZETT RAKTÁR:

Egy vagy több könyvtár számára a kevéssé használt irodalom elkülönitett tárolására szolgál. Gyakran csak átmeneti megoldást jelent, és saját személyzete sincs. Nem lát el megőrző feladatokat, és nem vezet saját katalógust. (Pl.: New England Deposit Library, Boston, USA.)

Altalánosságban megállapitható, hogy sem a könyvtári szakemberek, sem a könyvtárhasználók nem lelkesednek sehol sem a kevéssé használt irodalom elkülönitett tárolása iránt, mégis - legalábbis az előbbiek - belátják az ilyen intézkedések szükségességét, és igyekeznek a lehető legjobb megoldás felkutatására. Ez az Egyesült Államokban elsősorban a tárolókönyvtárat, mig Európában eddig többnyire csak a kihelyezett raktárat jelenti. Ennek oka alapjában véve az európai könyvtáraknak a II. világháboru előtti, az amerikaiakéhoz képest lassubb állománygyarapodásában, majd ezután a szétrombolt könyvtárak háboru utáni helyzetében kereshető. Csak az ötvenes években vált égetővé Európában is a kevéssé használt irodalom tárolásának kérdése.

A tároló létesitmények szervezésében Európában egyedül Anglia jelentett kivételt. Ott - évekig tartó harc után - a könyvtárügyben egy csaknem szenzációs fejlődés ment végbe, amelynek következménye az 1972. évi, a British Library-ről szóló törvény volt. Ezen az uj nemzeti könyvtári szervezeten belül (amelynek részei: a National Lending Library, a British Museum Library, a National Central Library és a British National Bibliography) a Boston Spai National Lending Library for Science and Technology (NLL) a National Central Library-től átvett társadalomtudományi állományrészekkel együtt Nagy-Britannia nemzeti átkölcsönző könyvtárát (könyvtárközi kölcsönzési központját) alkotja. Ami ebben az összefüggésben fontos: más könyvtáraktól át is veszi a régi állományrészeket, sőt maga is beszerez nehezen hozzáférhető vagy nagyon speciális irodalmat. Itt tehát a könyvtárközi kölcsönzési központ és a tárolókönyvtár kombinációjáról van szó. (Az NLL-ről a KF 1974. évi 5. számában (502-507) jelent meg könyvismertetés; e számunkban pedig a British Library szervezetéről Line, M. cikkének tömöritését közöljük. - a szerk.)

AZ ELKÜLÖNITÉS KRITÉRIUMAI

Az elkülönités, ill. a tárolás céltudatos megvalósitásához bizonyitó erejü kritériumokra van szükség. Le kell azonban szögezni, hogy - legalábbis eddig - egyetlen olyan kritériumot sem sikerült találni, amely minden könyvtártipusra egyaránt érvényes. Minden könyvtárnak saját elemzéseket kell végeznie, hogy elkerülje a hibás döntéseket. Ez a kis szak- vagy intézeti könyvtárakra is vonatkozik. Mégis vannak olyan törvényszerüségek, amelyeket az idők folyamán a gyakorlat kielégitően igazolt. Ezek ismerete és megfelelő alkalmazása az elkülönitési intézkedések munkamenetét célszerüvé alakitja, és az időigényt gazdaságilag indokolható határok között tartja. E törvényszerüségek közé tartozik az információk felezési ideje. Egy információforrás (könyv, folyóirat, tanulmány, stb.) felezési ideje az az időtartam, amely alatt a benne foglalt információk fele elavul. Ez azt jelenti, hogy egy mü, vagy egy meghatározott állományrész információtartalma meghatározott idő alatt felerészben elavul.

Az irodalom elavulási folyamatának az ismerete fontos, mert ebből vissza lehet következtetni az egyes szakterületek növekedési ütemére, s ezzel irányszámokhoz juthatunk az elkülönitési és az állománygyarapitó munka vonatkozásában. BURTON a következő felezési időket számitotta ki: a matematikánál 10,5 év, a fizikánál 4,6 év, a kémiánál 8,1 év, a geológiánál 11,8 év. Egy információforrás elavulása a felezési idő ismeretében semmit sem mond az egyes müvek használatának gyakoriságáról, ezért az elkülönités kritériumaként csak durva becslésekre alkalmas.

Az elkülönitési munka lényeges kritériuma a használat mértéke.

EGY PUBLIKÁCIÓ KIHASZNÁLTSÁGÁNAK MÉRTÉKE

Ez a kritérium nemcsak arról ad felvilágositást, hogy milyen állományrészeket használnak ritkán vagy egyáltalán nem, hanem utmutatásokat ad az állománygyarapitó és az elkülönitő munkához is. Olyan elemzési módszereket célszerü kiválasztani, amelyeket más könyvtárak is használhatnak, és ezzel összehasonlitható adatokat szolgáltatnak különböző intézményekből. Csak hasonló körülmények között végzett vizsgálatok eredményei biztosithatnak összehasonlitható adatokat. Azok a vizsgálati eredmények kinálnak jó összehasonlitási lehetőségeket, amelyek azonos tipusu, nagyságrendü és "életkoru" könyvtárakból származnak. Vigyázni kell továbbá arra, hogy a kihasználtsági vizsgálatoknál a raktár igénybevételének formája minden, a vizsgálatba bevont könyvtárnál egységes legyen: a régebbi irodalmat is nagyobb mértékben használják az olvasók, ha az szabadon hozzáférhető - amint ez FUSSLER és SIMON vizsgálataiból (1) kiderül. Egyébként minden elemzésre érvényes, hogy a vizsgált anyag mennyiségével együtt nő az eredmény pontossága.

Meghatározott állományrészek között számbavehető időbeli differenciálódás is tapasztalható, hisz társadalmi tényezők a könyvtáraknak nemcsak a gyarapitási politikáját, hanem a gyarapitási lehetőségeit is befolyásolják. A használók körének összetételében végbemenő változások is megfigyelhetők, különösen hosszabb távu statisztikai vizsgálatok esetében; ezeket (a hibás döntések elkerülése érdekében) különböző intézményekből származó anyag összehasonlitásakor figyelembe kell venni.

Az értékelésre kerülő anyagot lehetőleg kb. 5 év igényeiből állitsuk össze, igy a statisztikának egyes, alkalmilag és csak rövid ideig igényelt müvek által okozott eltorzulását kiküszöbölhetjük. Tulajdonképpen nem lenne szabad semmiféle olyan döntést hozni könyvtári állomány elkülönitésére vonatkozóan, amely nem épül öt évi vagy még hosszabb vizsgálati időszakra. Szükséges az is, hogy a monográfiákra és a periodikumokra vonatkozó adatgyüjtés elkülönüljön egymástól, mivel ezek használata eltérő körülmények függvénye.

A használati elemzésekkel kapcsolatban nagy jelentőségük van az olvasók körében folytatott vizsgálatoknak, amelyek felderitik: ki, mit, mikor és hol olvas. A fenti eredmények összehasonlitásakor feltünik, hogy nagy különbségek vannak a könyvtárhasználat tekintetében az egyes országok tudósai között. A Szovjetunióban pl. a tudósok kb. 76 %-a rendszeresen használ valamilyen általános könyvtárat, ezzel szemben Angliában ezek a könyvtárak igen passziv szerepet játszanak. Az angol vegyészek pl. nagyobb mértékben veszik igénybe a szak- mint az egyetemi könyvtára-

kat (2). Ha ez a magatartás az olvasók széles körére érvényes, közvetlen kihatással van az egyetemi könyvtárak állományának kihasználtságára.

A természettudományi-müszaki területen megfigyelhető olvasási szokások átfogó tanulmányozásából, továbbá a folyóiratok kihasználtsága és "életkora" közötti kapcsolatokra vonatkozó számitásokból kiderült, hogy egy adott szakterület folyóiratainak az igénybevétele általában a rendelkezésre álló folyóiratok kis százalékára összpontosul. Hasonló megfigyeléseket lehet tenni monográfiák esetében és a dokumentáció területén is: a fontos müvek viszonylag kis száma az igények jelentős részét kielégiti.

A kihasználtság fokát kapcsolatba kell hozni olyan, meghatározott tényezőkkel, mint az "életkor", a szakterület és a nyelv.

A KIHASZNÁLTSÁG ÉS EGYÉB TÉNYEZŐK VISZONYA

Különböző szakértők által végzett széleskörü vizsgálatokból egyértelmüen kiderült, hogy az igénybevétel a publikáció "életkorának" növekedésével forditott arányban csökken. Monográfiák esetében a legtöbb igénylés az utolsó 10-15 évben megjelent müveknél figyelhető meg, ugy, hogy az igénybevétel sulypontja a beszerzés utáni 3. évben van. Itt nyilvánvalóan nagy szerepet játszik a még mindig nehézkes ügyvitel. Igy különböző könyvtárakban a folyó, ill. az előző évben beszerzett monográfiáknak csak kb. 20 %-át használják (3). A periodikumoknál lényegesen eltérő a helyzet. Itt a folyóirat életkorának a hatása különösen érzékelhető. Konkrét elemzések általánositásával arra az eredményre jutunk, hogy a periodikaigények 50-80 %-a a folyó évre, ill. az utolsó 5 évre vonatkozik. A periodikumokat tehát azonnal használatba veszik, s ezek sokkal gyorsabban avulnak, mint a monográfiák. Különösen érvényes ez a természettudományokra.

A kihasználtságot kétségtelenül befolyásolja a szakterületi kritérium is. Igy pl. a müszaki és természettudományi monográfiákat a 3. évben használják a leggyakrabban, ezután gyorsan csökken a kihasználtsá-k. Ezzel szemben a társadalomtudományoknál - bár itt mind a monográ-f k, mind a folyóiratok kihasználtsága ugyancsak a beszerzés utáni 3. év-n a legnagyobb - az igénybevétel ideje sokkal tovább tart. E tudományok olyóiratanyagát egészében véve ritkábban használják, mint a természettudományiakat. E témával kapcsolatban figyelembe kell venni, hogy a társadalmi rendszer változásai a társadalomtudományokra nagyobb hatással vannak, mint a természettudományokra.

A kor és a szakterület mellett befolyással van a kihasználtságra a nyelv is.

UNESCO-adatok szerint a nyomtatott tudományos irodalom a különböző nyelvek között nagyjából igy oszlik meg: 60 % angol, 11-11 % német és orosz, 9 % francia, 3 % japán, 2 % spanyol, 4 % valamennyi egyéb nyelv. Az orosz nyelv részaránya növekedőben van.

A nyelvi kritérium tanulságos eredményeket hoz a statisztikai elemzéseknél; ezek az eredmények természetesen országonként eltérőek, Magyarországon, a debreceni tudományegyetemi könyvtárban, CSÜRY és GOMBÁNÉ a monográfiák tekintetében a következő eredményekre jutott

Nyelv	Az állomány %-a	A kihasználatlan müvek %-aránya
magyar	59,6	34,9
német	17,8	75,9
angol	7,6	56,4
orosz	6,9	70,0
francia	5,6	74,4
egyéb	2,5	70,3

E számok is egyértelmüen bizonyitják, hogy a nyelvi tényező befolyással van a monográfiák használhatóságára. Ezzel ellentétben a periodika-anyagra a nyelv befolyása kisebb. Az elsődleges irodalmat - a fenti megfigyelések szerint - elsősorban az eredeti nyelven, a másodlagos irodalmat a nemzeti nyelven használják.

A KÜLÖNFÉLE ÁLLOMÁNYRÉSZEK ELBIRÁLÁSA

Az emlitett kritériumok alkalmazásánál erősen differenciálni kell a különböző irodalomkategóriák elkülönitési programjainak kidolgozása során.

AZ ARCHIVÁLIS IRODALOM

A különböző szakterületek vagy időhatárok alapján kidolgozott elkülönitési programok ellen kevés komoly érv hozható fel; sokkal nehezebb az ugynevezett archivális irodalom problémájának megoldása. Ha azonban a tároló létesitményeket (előitéletek nélkül) nem könyvtemetőként szemléljük, akkor a probléma megoldható. Teljesen elképzelhető, hogy archiv jellegü irodalmat is tároló létesitménybe irányitsunk, ha abban a könyvtárban, amely beszerezte, nem igénylik. Az irodalom archivális jellegének a kérdése nemcsak a tároló létesitményekkel kapcsolatban vetődik fel, hanem a központi szakkönyvtáraknál is, amelyeknek archivális könyvtári (megőrző könyvtári) funkciója az NDK-ban megszünt. Ezeknek mindenekelőtt aktiv állományu használati könyvtáraknak kell lenniük (4). Azzal az indokolással, hogy szocialista társadalomban minden könyvtár egyetlen, egységes rendszer részeként müködik, az archivális irodalom elkülönitése ellen sem marad érdemleges ellenérv. Hisz ez az irodalom nem semmisül meg, nem kerül ki a kölcsönzési forgalomból, csak oda költözik, ahol funkcionálisan a legjobban őrizhető meg. Összefoglalva: az általános tudományos könyvtárak archiválási kötelezettsége nem lehet merev dogma, amelyet egyenlő szigorral vonatkoztatnak minden publikációra, hanem mindenekelőtt kéziratok, ősnyomtatványok és könyvritkaságok esetében ajánlatos az alkalmazása.

RITKASÁGOK

A ritkaságokat általában a megjelenési idejük alapján határozzák meg. Lehetséges azonban, hogy régi könyvek is nagy példányszámban fordulnak elő, mig ujabb kiadványok is könyvritkaságokká válhattak. Manapság egy

XVI. századi könyvet ritkaságnak tekintenek (5), azonban célszerünek látszik, hogy ebbe a kategóriába ujabb publikációkat is bevonjunk, ha ritkasági értékük van. Az ugynevezett "szakklasszikusokat" is a ritkaságok közé számithatjuk.

AZ 1800 ELŐTT MEGJELENT IRODALOM

E kategória használata a szabályok szerint az olvasótermi igénybevételre korlátozódik, mivel az e korból származó irodalom általában kevés példányban található. Ritkaságnak - a korábbi meghatározás értelmében - mégsem tekinthetők e müvek, ritkasági értékük távolról sem mindig van. Ezért általában tároló létesitménybe helyezhetők, amennyiben a passziv állományrészhez tartoznak. Kivételt képeznek természetesen a fenti korból származó, valóban drága kiadványok; ezek nem kerülnek tároló létesitménybe. Az ilyen elbirálás okai teljes mértékben érzelmi természetüek, hisz egy drága könyv a tároló létesitményben is éppolyan szakszerüséggel őrizhető, mint magában a könyvtárban, amelynek állományához tartozik. Mivel azonban minden könyvtár joggal büszke az értékeire, amelyek tulajdona többnyire történelmi adottságokon alapul, és amelyek gyakran meghatározták a könyvtár profilját, ezeket nem tanácsos egy hagyománytalan tároló létesitménybe leadni.

Általában nehézségek nélkül elkülönithető irodalomkategória a XVII-XIX. századi disszertációanyag, amit többnyire zárt egységben helyeztek el, s igy különösen könnyü az áttelepitése.

Ha azonban az e korból származó állományrészek a jelzetükről nem ismerhetők fel, s ezért nagymértékü katalógusátdolgozást igényelnének, az elkülönitésükről le kell mondani, mivel ilyen körülmények között a munkaigény tul nagy a várható haszonhoz képest.

HELYISMERETI ANYAG

Ennek két csoportját kell megkülönböztetni: a régióra vonatkozó, valamint a régióban megjelent irodalmat. Helyismereti irodalomnak a legszorosabb értelemben csak az első csoport nevezhető. Az elkülönitésére vonatkozó döntés nehéz, mivel elsősorban helyi igényeket elégit ki, bár másrészt a használata ritka.

Ha zárt egységben elhelyezett állományrészről van szó (amint ez a régebbi irodalomnál szokásos), csekély várható igénybevétel esetén nincs akadálya a tároló létesitménybe való áttelepitésének, ha következetesek akarunk lenni. A ritkaságokhoz hasonlóan azonban itt is közrejátszanak bizonyos érzelmi tényezők. Ha ezeket elfogadjuk, a legcélszerübb megoldás valószinüleg annak a több oldalról kinyilvánitott javaslatnak a megvalósitása, amely szerint a helyismereti irodalmat az adott könyvtár belátása szerint kell kezelni: ahol e kategóriából való kevéssé használt irodalmat is meg akarnak tartani, ott tarthassák is meg. A kölcsönzés számára ez nem jelentene nagyobb megterhelést, mint bármely más döntés, hisz egyetlen könyvtár sem teheti meg, hogy a teljes helyismereti anyagát elkülönitse.

A kötelespéldányként a könyvtárba érkező, a régióból származó irodalmat illetően - legalábbis elméletileg - könnyebb az elkülönités mellett dönteni. Az e kategóriából származó kevéssé használt irodalom tehát tároló létesitménybe telepithető.

"RÉGEBBI ÁLLOMÁNYRÉSZEK"

Amint azt több példa bizonyitja, a "régebbi állományrészek" elkülönitése okozhatja a legkevesebb nehézséget, mivel épp ezt a csoportot gyakran egységes jelzetekkel foglalták egybe, s igy semmiféle katalógusátalakitásra sincs szükség. Az NDK-ban több egyetemi könyvtár az utóbbi években teljes jelzetcsoportokat telepitett át saját kihelyezett raktárába.

ÚJ BESZERZÉSEK

Tulajdonképpen már a gyarapitásnál minden olyan kiadványt, amely nyomban tároló létesitménybe telepithető, el kellene különiteni. Ez a megoldás különösen az ajándékok, a csere- és kötelespéldányok esetében kinálkozik gyakran. Vannak olyan becslések, amelyek szerint ezekből az évi gyarapodás 20 %-a, sőt még nagyobb része azonnal tároló létesitménybe küldhető.

Az is nyilvánvaló, hogy a tudományos könyvtárak uj beszerzéseinek jelentős része olyan, viszonylag gyorsan avuló irodalomból áll - mint pl. tankönyvek, gyakori uj kiadásban megjelenő kézikönyvek, szótárak, stb. - amely bizonyos idő mulva tároló létesitménybe küldhető vagy kiselejtezhető. Az előreláthatóan rövid életü irodalmat célszerü a könyvtárban külön egységként tárolni. Meghatározott idő mulva aztán teljes évjáratokat tároló létesitménybe lehet küldeni. Ha pedig mégsem ugy döntünk, hogy a használati irodalom önálló raktári részt alkosson, akkor ennél az anyagnál meghatározott jelet kell a jelzet elé helyezni, hogy a későbbi elkülönitési munkák során ezek könnyen felismerhetők legyenek.

Minden olyan elkülönitési munkával kapcsolatban, amely egyes kötetekre, nem pedig teljes állománycsoportokra terjed ki, világosan kell látni, hogy ez a módszer lényegesen gazdaságtalanabb, mint az en bloc elkülönités. Ezért nyomatékosan ajánlható az állomány *átmeneti*, ill. *tartós* birtoklásu részre osztása. Ezzel kapcsolatban a következő munkamódszer képzelhető el. A szokásos numerus currens jelzeteken semmi változtatásra sincs szükség. A szakreferens, aki a könyvnek a szakkatalógusban való feltárásán dolgozik, dönt a könyv elhelyezéséről is. Ha olyan fontosnak tartja, hogy annak az állományban kell maradnia, a publikációt a szokásos módon helyezik el. Ha a kiadványnak csekély a használati értéke, vagy előreláthatóan alacsony lesz a kihasználtsága, a numerus currens jelzet a könyvön is és a katalóguscédulán is azonos ceruzajelet kap, és vagy külön helyen, vagy a szokásos módon kerül raktározásra a könyv. Legkorábban a rendszer bevezetése után 5 évvel lehet megvizsgálni, hogy a döntés (amely mindig tartalmaz bizonyos kockázatot is) helyesnek bizonyult-e. Ha a megjelölt könyveket egyáltalán nem vagy alig használták, vagy ha kezdetben gyakran használták, később egyáltalán nem, akkor ezeket a könyvtár károsodása nélkül tároló létesitménybe telepithetjük. (Előfordulhat, hogy egyes kötetek az elkülönitésnél nem vehetők figyelembe, mivel - az eredeti feltételezéssel ellentétben - mégis az aktiv, tartós megőrzésre érdemes állományrészhez tartoznak. E könyveknél mind a kötésen, mind a katalóguscédulákon törölni kell a jelet. Ez a megoldás csak akkor ajánlható, ha elszigetelt esetekre szoritkozik.)

ELKÜLÖNÍTÉSI MÓDSZEREK

Ezek lényegében a következő müveletekből állnak:

1. Régebbi állományrészeknél:
   A kevéssé használt irodalom zárt egységeinek elkülönitése (pl.: szakcsoportok, megszakitott előfizetésü vagy megszünt ujságok és folyóiratok, disszertációk, iskolai kiadványok). Egyes kötetek elkülönitése (pl.: a tankönyvek, kézikönyvek és standard müvek elavult kiadásai).

2. Uj beszerzéseknél:
   A később tároló létesitménybe telepithető kurrens irodalom külön egységben való elhelyezése, ill. megjelölése. A könyvtár számára használhatatlan uj anyag azonnali elkülönitése.

A gyakorlatban beigazolódott, hogy a retrospektiv elkülönitési munkálatoknál a kezdetben elért ütemet nem lehet hosszabb ideig megtartani. Mindegyik könyvtár mindenekelőtt a tapasztalatilag kevéssé használtnak bizonyult csoportokat vizsgálja át. Itt többnyire zárt csoportok elkülönitéséről van szó, amelyeknél nincs szükség jelentősebb katalógus-módositásokra vagy különösebb válogatási módszerekre. Az itt elért munkatempó nyomban erősen lelassul, ha az állományból már nem teljes (időbeli vagy szak-) csoportokat, hanem csak egyes köteteket különitenek el. A retrospektiv elkülönités tehát csak akkor kifizetődő, ha a raktárba belépve azonnal látható a könyvek külsejéről, hogy azok az aktiv vagy a passziv állományrészhez tartoznak. Ha minden könyvet egyenként kézbe kell venni, hogy (a belebélyegzett kölcsönzési határidők, a szakterület, vagy hasonló ismérvek alapján) megállapithassuk: hová sorolható a könyv, akkor a munka idő- és költségigénye olyan nagy, hogy normális esetben a nagy könyvtárak számára olcsóbb, ha a kevéssé használt könyveket az aktiv állományban hagyják, mint ha elkülönitik.

ELEMZÉSI MÓDSZEREK

Egy, TRUESWELL (6) által kifejlesztett és több amerikai könyvtárban monográfiáknál alkalmazott manuális módszerrel adatokat kaphatunk a kölcsönzési igényekről - összességükben, továbbá az egyes müvekre vonatkozóan. Ezzel a módszerrel meghatározhatjuk az állománynak azt a részét, amely az igények 99 %-át kielégiti. Igy konkrétan megjelölhető a nem használt monográfia-anyag.

A módszer lyukkártyákon alapul, amelyeket a kikölcsönzött könyvek számára, a jelzettel és a kikölcsönzés időpontjával ellátva állitanak ki. A munkaigény csak az akció megindításakor jelentős, később gyorsan csökken, mivel csak a kikölcsönzött könyvek kapnak kártyákat. Sok kötetet többször is kikölcsönöznek, ezek azonban már az első kikölcsönzés óta rendelkeznek kártyával. A kisérleti modellben 3 év mulva már csupán a kikölcsönzött könyvek 4-5 %-a számára kellett lyukkártyát kiállitani. Ezzel a módszerrel meg lehetett határozni azt az állományrészt, amely az igények 95-96 %-át kielégiti.

E módszer egyszerüsitett változata azon alapul, hogy a kikölcsönzött könyvek gerincére jelet rajzolnak. Igy megjelölhető minden olyan könyv, amelyet meghatározott időszakban kikölcsönöztek. Az évek során egyre több könyv kap jelet, s igy kialakul az az állományrész, amely az igények 99 %-át kielégiti. Ezzel a módszerrel azonban tulajdonképpen csak az állapitható meg, hogy mely köteteket kölcsönözték ki, a kölcsönzések gyakorisága viszont nem. Ez a munkamódszer (amellyel mindenekelőtt az aktiv állományrészt különitik el nagy vonalakban a passzivtól) a számottevő régebbi állományrésszel rendelkező nagy könyvtárakban sokkal kevésbé látszik munkaigényesnek, mint az egész állományra kiterjedő átfogó használati elemzés. E módszerrel mindenekelőtt különösebb munkaráfordítás nélkül elválasztható a passziv és az aktiv állományrész, ugy, hogy közben nem kell minden egyes kötetet külön leemelni és megvizsgálni.

Azokban a könyvtárakban, amelyek már számitógéppel rendelkeznek, az adatgyüjtés és az adatfeldolgozás eszköze természetesen a kompjuter. Gazdaságossági okokból azonban ezt csak kb. évi 50 000 kölcsönzés fölött célszerü alkalmazni.

AZ ELKÜLÖNITÉSI MUNKAFOLYAMATOK SORRENDJE

Az első helyen a tervezett elkülönitési program előmunkálatainak kell állniuk, amelyeket az uj beszerzéseknél kell elkezdeni. Az állománygyarapodásnak a könyvtár számára kevésbé fontos részei (különösen az ajándékokat, a csere- és a kötelespéldány-anyagot kell e célból átvizsgálni) azonnal külön raktárrészbe helyezhetők, hogy a program végleges megvalósitásakor a lehető legkevesebb fáradsággal kiemelhetők legyenek.

A következő lépések: a már meglévő állományból olyan, a tapasztalatok szerint kevéssé használt, zárt állományrészek kiemelése, amelyeknek valamilyen tároló létesitménybe való áttelepitése egyáltalán nem, vagy alig igényel katalógus-változtatást - továbbá megfelelő statisztikai elemzés a régebbi állományrészek további szakcsoportjainak a tervezett elkülönitéséhez. A harmadik lépés a régebbi állományrészek egyes köteteinek az elkülönitését célozza; ennek alapja a kihasználtság elemzése legyen, s csak végső esetben szakértői vélemény.

A KÖNYVEK ELŐKÉSZITÉSE A KIHELYEZÉSRE

A bel- és külföldi tapasztalatokból kiderül, hogy az egyes könyvtárak részletesen kidolgozott módszerei nem alkalmazhatók valamennyi könyvtárra, mivel az állományok, a munkamódszerek és a felhasználók sohasem azonosak teljes mértékben. Igy csak nagyon általános javaslatok tehetők.

1. Kitelepités saját kihelyezett raktárba:

Zárt csoportok esetén a szakkatalógusban a megfelelő szakjelzet elé ismertetőjelet kell tenni, amelyből megállapitható, hogy ez az állományrész a kihelyezett raktárban található. A könyvekre ezt a jelet nem szükséges rávinni. - Aktiv állománycsoportban szereplő egyes passziv könyvek esetében vagy a betürendes, vagy a szakkatalógusban (ezt egységesen kell

megállapitani) ki kell tenni a jelzet mellé a megfelelő ismertetőjelet. Ezt a könyvön és a könyvben található jelzet ugyancsak megkapja, hogy a téves raktári besorolás megakadályozható legyen.

2. Kitelepités központi tároló létesitménybe:

Zárt állománycsoportok és egyes müvek esetén egyaránt a jelzetet is és a tulajdonbélyegzőt is érvényteleniteni kell. Ez a procedura - ha egyes müvekről van szó - tetemes munkálatokat igényel a katalógusoknál is. Törölni kell továbbá a jelzetet a gyarapodási naplóból is, vagy külön apadási naplót inditani. - A periódika-anyagnál (függetlenül attól, hogy az kihelyezett raktárba vagy központi tároló létesitménybe kerül) ez az eljárás ajánlatos: ha egy folyóiratból 5 kötetnél kevesebbet kellene tároló létesitménybe küldeni, valamennyi évfolyama maradjon a könyvtárban. Ha viszont csak 5 kötetre lenne szükség a könyvtár raktárában, ezt az anyagot is el lehet különiteni.

AZ ELKÜLÖNITETT ÁLLOMÁNYRÉSZEK KÖLTÖZTETÉSE

Konkrét szállitási tervet kell kidolgozni, amely a következő adatokat tartalmazza:

- az elszállitandó kötetek száma,
- a végrehajtásra kiválasztott munkatársak neve,
- az akció időpontja,
- a munkálatok vezetése.

Az uj raktárteret elő kell készitenі az anyag fogadására. Általánosságban a költöztetéshez elegendő a saját munkatársak igénybevétele. Egy dolgozó óránként kb. 75 kötetet tud megmozgatni. (8)

AZ ELKÜLÖNITÉSI KÖLTSÉGEK

Az eddigi számitások szerint gazdaságtalan egy könyv beszerzése, ha nincs esélye arra, hogy legalább háromévenként egyszer kikölcsönzik. (9) Az NDK-ban a számitások alapja 5 év. Milyen drága tehát tulajdonképpen az elkülönités?

Egy kötet elkülönitési költségeinél a következő müveletek ráforditásait kell figyelembe venni:

1. A számitásba vehető könyvek kijelölése.
2. Az elkülönitett anyag jelzeteinek (jelzetcsoportjainak) megjelölése a katalógusokban.
3. Ha az elkülönitett anyag központi tároló létesitménybe kerül: a cimleirások kiemelése a katalógusból, vagy röviditett cimleirások készitése.
4. A jelzetek törlése a leltárkönyvből, vagy ehelyett bevezetésük az apadási naplóba.
5. Az elkülönitett anyag elszállitása az uj raktározási helyre.

A berlini Módszertani Központban végzett számitások szerint zárt állományrészek elkülönitéséhez kötetenként 4 perc könyvtárosi munkaidő szükséges (= 0,25 márka). Ha egyenként átvizsgálandó anyagról van szó, akkor amerikai irányszámok szerint a munkaigény megközeliti a 22 percet (10) (= 1,25 márka). Ha ezzel szembeállitjuk az egy könyv feldolgozásával és archiválásával járó költségeket, akkor a tulajdonképpeni feldolgozás költségein felül figyelembe kell venni az átépitett helyiségek, az állványok, a katalóguscédulák és -szekrények, ill. ezek férőhelyének költségeit, valamint azt a körülményt, hogy a könyvtár növekedésével a katalógusok nagyobbak, s igy nehezebben használhatók lesznek. Ki kell számitani továbbá a befektetett tőke kamatait és amortizációját. Az amortizáció megfelel a könyvek elavulásának és ezzel párhuzamos csökkenő igénybevételének, de a katalógusok elavulásának is. A kamatokra és az amortizációra az évi 10 % semmiképpen sem tul magas becslés (11). Ha tekintetbe vesszük, hogy minden beszerzett könyv átlagosan kb. évi 5 márkával növeli a könyvtár költségeit, az elkülönités gazdaságossága kétségbevonhatatlanná válik.

JEGYZETEK

x/ A téma magyar müszókészlete kialakulatlan lévén, a német "Aussonderung kifejezés helyett a fordító az "elkülönités" szót alkalmazza. Jelentése: a kevéssé használt anyagnak a törzsállományból, a könyvtári raktárból való kiválogatása, elkülönitése, vagyis a tároló létesitménybe való kihelyezés megelőző munkafolyamata. A "tároló létesitmény" (Speichereinrichtung) a tárolókönyvtár, a tárolóraktár és a kihelyezett raktár átfogó kifejezésére szolgál. - (A ford.)

1. FUSSLER, H.H. - SIMON, J.S.: Patterns in the use of books in large research libraries. Chicago-London, 1969.

2. VÜSZOCKIJ, A.: Potrebnoszti szpecialisztov v naucsnoj informacii. = Naucsno-tehnicseszkaja informacija. Szer. 1. 1968. 3. (Arb. mat. d. Meth. Zentrums f. wiss. Bibliotheken. Berlin, 1969.)

3. CSÜRY István - GOMBA Szabolcsné: Állományhasználati elemzés. = Könyv és könyvtár 5. 1966. 247-262. p.

4. MEYER, G.: Zentrale Fachbibliotheken. = Zentralblatt für Bibliothekswesen, 1970. 135. p.

5. ROLOFF, H.: Sondersammlungen in wissenschaftlichen Bibliotheken. = Buch - Bibliothek - Leser. Festschrift für Horst Kunze zu seinem 60. Geburtstag. Berlin, 1969. 255. p.

6. TRUESWELL, R.W.: Determining the optimal number of volumes for a library's core collection. = Libri, 1966. 49-60. p.

7. ASH, L.: Yale's selective book retirement programm. New Haven (Conn.) 1963.

8. KOPHART, J.E.: Moving a library. Occasional papers No 30. Univ. of Ill. School. 1952.

9. BOCK, Klaus: Gebrauchsbibliothek und Archivbibliothek. = Mitt. d. Gesellschaft für Bibliothekswesen u. Dokumentation des Landbaues. H. 16. 1972. 50-51. p.

10. SCHWARZ, G.: Die Speicherung wenig benutzter Bibliotheksbestände in der DDR. Versuch einer Konzeption. = Zentralblatt für Bibliothekswesen, 1969. 521. p.

11. Bock: i.m. 48. p.

Új utakon a mezőgazdasági információ

MOLNÁR István

A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Információs Központja (AGROINFORM), a tárca főprofilu tájékoztatási intézete, 1967-ben a gazdaságirányitás reformjának előkészitése során alakult meg a Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ bázisán. Kezdetben volt olyan vélemény, hogy csupán névváltozásról van szó. Központunk 7 esztendő alatt végzett munkája azt igazolja, hogy a névváltozás mögött a munka jellegét, tartalmát jelentős mértékben gazdagitó fejlődés történt. A változásokat az alábbiak szerint lehet tömören összefoglalni:

- Az országos könyvtári és hálózati központi feladatokat megtartva, a könyvtári munkának a korábbinál sokkal nagyobb mértékben a szakmai tájékoztatási igények kielégitését kellett szolgálnia.
- Fenntartva a korábbi, lényegében dokumentációs tevékenységet, amely a mezőgazdasági szakemberek szük rétegének igényét elégitette ki, gondoskodni kellett a tárca egészének területén dolgozó mérnöki végzettségü szakemberek információ-ellátottságának megszervezéséről.
- A harmadik s egyben a leglényegesebb változás a korábbiakhoz képest, hogy megszerveztük a hazai és külföldi korszerü ismeretanyag gyakorlati alkalmazásával, helyi adaptálásával foglalkozó szakemberek: a szaktanácsadók hálózatát.
- Végül még egy lényeges változás: áttértünk a bruttó költségvetési gazdálkodásról a folyószámlás költségvetési gazdálkodásra, ugy, hogy munkánk során állandóan erősödjenek, egyre inkább előtérbe kerüljenek a vállalati gazdálkodás elemei.

A továbbiakban tevékenységi körünk három nagy területén- könyvtári, információs, szaktanácsadás - bekövetkezett változások, uj vonások bemutatására törekszem.

VÁLTOZÁSOK A KÖNYVTÁRPOLITIKÁBAN

Az Információs Központ megalakulása után a tájékoztatási tevékenység széleskörü kibontakoztatása jelentős változást igényelt a gyarapitási munkában. Más ugyanis a követelmény akkor, ha a könyvtár fő feladata a szakterületi alap- és alkalmazott tudományok körébe tartozó müvek rendszeres gyüjtése a tudományos körök számára történő dokumentációs és könyvtári tájékoztatás megszervezése céljából, - és ismét más, ha a tárcához tartozó szakemberek tulnyomó többségét kitevő, a gyakorlatban dolgozó szak-

emberek tájékoztatási igényeit is ki kell elégiteni. Ezért az igényeknek megfelelően módositani kellett az évenként beszerzésre kerülő anyagok strukturáját. Annál is inkább meg kellett ezt tenni, mert ha fokozatosan is, de egyre több élelmiszeripari információt is gyüjtenünk kellett. A magyar anyag esetében e területen a teljes anyagot beszereztük. A külföldi beszerzésnél pedig arra törekszünk, hogy olyan anyagokat gyüjtsünk, amelyek a mezőgazdasági termelés témakörén tulmenően elengedhetetlenül szükségesek a mezőgazdasági üzemekben folytatott élelmiszeripari tevékenységhez is.

1971-től jelentősen kibővült az Országos Mezőgazdasági Könyvtár felügyelete alá tartozó hálózat. Ezt a bővülést jelentős mértékben az okozta, hogy a felügyeletet ki kellett terjeszteni az élelmiszeripari szakkönyvtárak tevékenységére is. Jelenleg a hálózati tagkönyvtárak száma: 252. Ezekben 380 fő dolgozik és az általuk kezelt állomány meghaladja a másfél millió kötetet.

Uj vonásként jelentkezett könyvtárpolitikánkban az, hogy évek óta egyre intenzivebben veszünk részt a mezőgazdasági irodalom terjesztését segitő könyvhónap szervezésében. Az utóbbi két évben ennek kapcsán szakirodalmi vetélkedőket is szerveztünk, más, a mezőgazdasági és élelmiszeripari szakirodalom terjesztésében érdekelt szervekkel együtt.

Az utóbbi néhány év tapasztalatai alapján a hálózathoz tartozó legnagyobb könyvtárakkal közösen arra törekszünk, hogy lépésről lépésre náluk is egyre nagyobb mértékben kibontakozzon az információs tevékenység.

AZ INFORMÁCIÓ IRÁNTI IGÉNY NÖVEKEDÉSE ÉS AZ IGÉNYEK KIELÉGITÉSÉNEK MÓDJAI

A Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ megalakulásától kezdve rendszeresen adott információkat a kutató- és oktatási intézetekben dolgozó szakembereknek, és az általános szakmai müveltség ápolásához egy külön folyóirattal nyujtott segitséget a termelésben dolgozó szakembereknek. Fenntartva e szolgáltatásokat, az AGROINFORM tevékenysége bővitését a gyakorlat irányába forditotta. Ennek alapvető oka az volt, hogy a gazdaságirányitás rendszerének megváltozásával előtérbe került a gazdálkodás vállalkozási jellege, és az ezzel szorosan összefüggő döntési jog átkerült az üzemekben dolgozó szakemberekhez. A szakemberek széles tömege számára már a kezdet kezdetén világossá vált, hogy megfelelő döntéseket hozni csak kellő információk birtokában lehet.

A korábban végzett mezőgazdasági szakemberek tekintélyes része felismerte, hogy a tudományos-müszaki forradalom megvalósulásával ismereteiket állandóan bőviteni kényszerülnek. A mezőgazdaság szocialista átszervezésének befejezése óta hazánkban mintegy 12 000 egyetemi és főiskolai, és mintegy 10 000 felsőfoku technikumi végzettségü szakember állt munkába. Az elsajátitott tudományok felezési idejének rövidülése ezeket a fiatal szakembereket is arra késztette, hogy megszerzett ismereteiket állandóan "karbantartsák" és uj ismeretekkel felfrissitsék, felujitsák. Intézetünk a felsőfoku végzettséggel rendelkező szakemberek számára nyujt rendszeres információkat.

A könnyebben hozzáférhető hazai eredmények megismertetése mellett - amelyekről a MÉM területén mintegy 80-féle szakfolyóirat gondoskodik - gondoskodni kellett arról is, hogy a mezőgazdasági szakemberek különböző rétegei számára a társadalmi termelésben elfoglalt helyük, illetve szükebb szakterületük szerinti igényeikből fakadó külföldi információszükségleteiket rendszeresen kielégitsük.

Intézetünk kiadásában jelenleg az alábbi periodicitással jelennek meg információhordozók:

- hetenként 1
- havonta 5
- kéthavonta 4
- negyedévenként 6
- évente 3-szor 3
- évente 1-szer 1 kiadvány.

Fenntartottuk és a továbbiakban is kiadjuk minden hónapban az Agrárirodalmi Szemle c. referáló lapunkat, amely évente mintegy 40 000 külföldi információt közöl, elsősorban a tudományos területen tevékenykedő szakemberekkel. A Külföld Mezőgazdasága c. kéthavonta, 800 példányban megjelenő, agrárpolitikával foglalkozó folyóiratot továbbra is megjelentetjük. A Mezőgazdasági Világirodalom c. kiadványunk, amely müszaki, technikai, technológiai kérdésekről ad általános tájékoztatást, kéthavonta jelenik meg, 17 000 példányban. Központunk a korábbi hagyományoknak megfelelően, jelenleg is készit faktográfiai és retrospektiv információkat is.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése után megindult a nagyüzemek koncentrációja, specializációja. Az üzemek specializációja szükségessé tette a szakemberek specializálódását is. Ez pedig szükségszerüen maga után vonta az információszolgáltatás specializálódását, amelyet központunk szakositott információhordozók alapitásával elégit ki.

E kiadványok legfőbb jellemzői:

- tulnyomó részben ágazati gazdálkodó és irányitószervek megrendelésére és finanszirozásával készülnek és a megrendelők képviselői tevékenyen részt vesznek a szerkesztés munkájában,
- egy-egy szükebb tudományág, illetve szakterület témáival foglalkoznak, ezért példányszámuk és olvasótáboruk behatárolt,
- az érdekelt szakemberek munkaeszközként kapják.

A gazdaságirányitási rendszer változásának következtében nagyobb hangsulyt kapott a közgazdasági információ. Az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek vezetői számára központunk 1968 óta a Magyar Távirati Irodával közösen, 1600 példányban, hetenként 50-60 oldalas terjedelemben jelenteti meg a "Világ Mezőgazdasága" c. kiadványt. Ez a legnagyobb világlapok és a közgazdasági kérdésekkel foglalkozó szakfolyóiratok cikkei alapján ad tájékoztatást a világ mezőgazdasági és élelmiszeripari termeléséről, egyes termékek piaci helyzetéről, egyes országok eredményeiről, gondjairól.

A vezetők részéről megnyilvánult érdeklődés kielégitésére inditottuk a "Vezetés a mezőgazdaságban, élelmiszeriparban, erdészet- és faiparban" c. kiadványunkat, amelyet a Vezető- és Mérnöktovábbképző Intézettel közösen adunk ki, havonta 1500 példányban.

A növényvédelemben a kémiai védekezés egyre nagyobb szerephez jut. A védekezés módjainak és eszközeinek rohamos fejlődését minden növényvédő mérnöknek, vezetőnek ismernie kell. A külföldi eredményekről intézetünk 1969 óta havonta kb. 50 oldal terjedelemben, 900 példányban ad rendszeres információkat olvasóinak az őket érdeklő szakmai kérdésekről, a "Növényvédelmi Információk és Közlemények" c. kiadványban.

Hazánk IV. ötéves terve a mezőgazdaság dolgozói elé központi feladatként állitotta a hustermelés növelését. E feladat megvalósitását központunk azzal igyekszik elősegiteni, hogy az Állatforgalmi és Husipari Trösszttel közösen, 1971 óta havonta kiadja 3500 példányban, számonként 70-80 oldal terjedelemben a "Vágóállat és Hustermelés" c. lapot. E lapban olyan hazai és külföldi információk kerülnek közlésre, amelyek segitenek abban, hogy üzemeink egyre inkább a népgazdaság igényeinek megfelelő mennyiségü és választéku hust termeljenek.

Ugyancsak 1971 óta adja ki központunk az Állami Gazdaságok Szőlészeti és Borászati Szakbizottságával közösen a "Szőlő-Bor Inform"c. havonta megjelenő monotematikus lapot 450 példányban, számonként 40-50 oldal terjedelemben. E lap kiegészül az elektronikus számitógépen készült "KWIC-Index"-szel.

1972 óta adjuk ki a "Meliorációs Információk és Közlemények" c. lapot, az Országos Meliorációs Egyesüléssel közösen. Ennek évente 3-4 száma jelenik meg, egyenként 70-80 oldal terjedelemben.

1973-ban további két uj kiadvánnyal bővült a speciális információhordozó lapjaink száma. 500 példányban jelenik meg a "Tájékoztató a Világ Fagazdaságáról" c. kiadványunk, melyet az Erdő- és Fagazdasági Egyesüléssel közösen, 600 példányban, kéthavonta 40-50 oldal terjedelemben adunk ki. Ez kizárólag külföldi ismeretanyagot közöl az erdőmérnökökkel, illetve az erdőgazdasági vezetőkkel.

Az állattenyésztés takarmánybázisának kiszélesitéséhez jelentős tartalékok vannak még a rét-legelő hozamainak növelésében. A hazai kutatások e téren elért eredményeit, valamint a rét-legelőgazdálkodás progressziv külföldi - nálunk is alkalmazható - módszereit ismerteti meg olvasóival az évenként 4 alkalommal - 1975-től pedig kéthavonta - 600 példányban megjelenő "Gyepgazdálkodás" c. folyóirat.

Néhány év óta a gyakorlat számára bevezetésre ajánlható hazai kutatási eredményekről, uj gépekről, technológiai berendezésekről, uj termelési eljárásokról igen jól bevált röplapok utján tájékoztatjuk gyorsan a szakmai közvéleményt.

A felsoroltakon kivül még számos könyvtári és tájékoztatási orgánumot adunk ki. Jelenleg néhány, eddig nem érintett szakterület szakemberei számára készitünk elő a fentiekhez hasonló, értékes, adaptálható információkat hordozó kiadványokat.

A külföldi eredményeknek a magyar szakemberekhez való közvetitésében jelentős szerepet tölt be már hosszu idő óta a fordítás. Évente mintegy 70 000 szabványoldal terjedelemben végzünk fordiátst 35 nyelvről, illetve nyelvre.

Központunk 1968 óta szervezi az IBUSZ-szal közösen a mezőgazdasági- és élelmiszeripari szakemberek hazai és külföldi tanulmányutjait. Abból indultunk ki, hogy a termelőüzemek nemcsak felhasználói, hanem igen fontos forrásai is az értékes, az átlagosnál könnyebben adaptálható

információknak. Szakembereink körében az információszerzésnek, az informálódásnak ez a módja igen nagy népszerüségre tett szert. Ezt igazolja az is, hogy Európa több mint 20 országában - szakositott csoportokban - évente 3-4 ezer szakember vesz részt külföldi tanulmányuton, hozzájutva ilymódon sok olyan ismerethez, amely uj gondolatot ébreszt, a szakemberek tudatát fejleszti, formálja, és igen sok esetben eredményesen alkalmazható módszereket is hoznak haza magukkal külföldi tanulmányutjaikról a résztvevők. E munka másik oldalaként 4-6 ezer külföldi - csoportosan érkező - szakember számára szervezünk idehaza szakmai programot, amelynek keretében egyre több külföldi érdeklődő ismerkedhet meg mezőgazdasági- és élelmiszeripari üzemeink, intézményeink eredményeivel.

A hazai élelmiszergazdaság uj eredményeinek megismertetését más országok szakembereivel másrészt azzal oldjuk meg, hogy három nyelven - angol, orosz és német - kiadjuk a Magyar Agrárirodalmi Szemlé-t. Ez mint cserealap több mint 60 országba jut el.

Feladataink közé tartozik továbbá a Minisztérium tájékoztatási rendszerének vizsgálata, az információ iránti igények változásának mérése, figyelemmel kisérése és a fejlesztéshez szükséges elképzelések, javaslatok kidolgozása.

A közelmultban végeztük el a tárcához tartozó szakemberek t á j é k o z t a t á s iránti igényének reprezentativ felmérését. E felmérés igen érdekes eredményeinek kifejtésére jelen cikk keretében nincs lehetőség, csupán annyit emlitek meg, hogy az információ hatékonyságának szempontjából a szakemberek tulnyomó többsége a szakirodalmat a szakmai bemutatók, a tanulmányutak mögött a harmadik helyre sorolta. A szakirodalom hatékonyságának növelése érdekében az információ-feldolgozó és szétsugárzó szerveknek, ezek szakembereinek tehát igen sok a tennivalója.

A tudomány és technika egyre gyorsuló ütemü fejlődése szükségszerüvé teszi a munka szervezésének fejlesztését, tökéletesitését is. 1973-ban megtettük az első lépéseket a korszerübb információfeltáró, feldolgozó és szétsugárzó tevékenység érdekében. Ennek lényege: az egyes munkafolyamatok olyan ésszerüséggel kövessék egymást a könyvtár és az információt feldolgozó szakemberek és referálók között, hogy végeredményként a korábbinál rövidebb idő alatt tudjuk eljuttatni az uj ismeretanyagot a felhasználókhoz. A korszerü f o l y a m a t s z e r v e z é s s e l csupán kezdeti eredményeket értünk el. A munkaszervezés további korszerüsitése még sok tartalékot rejt magában.

A tájékoztatási tevékenységünk alapját képező d o k u m e n t u m b á z i s tulnyomó többségét a folyóiratok teszik ki. Elenyészően kevés azoknak az információknak a száma, amelyeket mikrokártyákon vagy egyéb mikroformátumokban kapunk. E kérdésben különösen azért lényeges előrelépni, mert egyrészt a nagyobb értéket képviselő információk jelentős része ilyen formában jelenik meg, másrészt ezek szállitási ideje a könyvek- és folyóiratokéhoz viszonyitva összehasonlithatatlanul gyorsabb.

A jelenlegi információdömping és az információt befogadó készség behatároltsága miatt a jövőben egyre nagyobb gondot kell forditani az információközlés k é p i formájára.

Mindezeket a fejlesztési elképzeléseket és azok gyakorlati megvalósitását annak figyelembevételével kell végrehajtani, hogy azok összhangban legyenek a KGST-országok nemzetközi tájékoztatási rendszere által támasz-

tott követelményekkel, hisz nincs messze az az idő, amikor a most éppen csak létrehozott vagy még ezután létrehozásra kerülő ágazati alrendszerek önálló és egymás közötti müködése az egységes, kompatibilis tézaurusz-rendszer kidolgozását, egységes géprendszerek alkalmazását követeli meg. Ezek a kérdések messze tullépik egy-egy intézet, sőt egy-egy ország határait is. Az ilyen ágazati alrendszerek müködése, mint amilyen pl. a Mezőgazdasági Nemzetközi Információs Alrendszer, röviden az AGRO-INFORM-NR, az egyes országok és az azokon belül együttmüködő partner intézetek jól összehangolt munkáját tételezi fel.

A SZAKTANÁCSADÁSI TEVÉKENYSÉG RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA

A szaktanácsadási tevékenységnek a magyar mezőgazdaságban már a felszabadulás előtt is voltak bizonyos hagyományai. E hagyományokra alapozva 1964 után, majd még inkább 1968-ban indult meg a nagyarányu fejlődés.

A szaktanácsadás legfőbb jellemzője ma Magyarországon az, hogy a jól felkészült, speciálisan képzett szakemberek szaktanácsadási tevékenységükkel segitséget nyujtanak az üzemekben dolgozó, a napi operativ feladatokkal nagyon elfoglalt szakembereknek az uj ismeretek helyi adaptálásához, a korszerü technológiák bevezetéséhez. Munkájuk révén a hazai és külföldi tudományos eredmények egyre gyorsabban válnak hazánkban is széleskörü gyakorlattá, elősegitve ezzel a termelés növelését. A központ könyvtárába beérkezett és a tájékoztatási szakemberek által feldolgozott, szétsugárzott ismeretanyag gyakorlati megvalósitásában, adaptálásában a jelenlegi több mint 4 és fél ezer szaktanácsadó munkája igen értékes hozzájárulás az élelmiszergazdaság termelésnöveléséhez.

A szaktanácsadó szervek számának alakulása:

1968-ban:	74
1969-ben:	113
1970-ben:	133
1971-ben:	137
1972-ben:	140
1973-ban:	152

A szaktanácsadó szervek közül 134 a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium irányitása alatt müködik, 18 más tárcához tartozik. E szervek szaktanácsadó munkájában 4600 fő vett részt 1973-ban. Közülük 21 % kutató és kisérleti intézetek szaktanácsadója, 25 % oktatási intézményeké, 17 %-uk dolgozik felügyelőségeknél, 6 %-uk állami gazdaságokban, 26 %-uk a MÉM szakvállalatainál és intézményeinél, 3 % termelőszövetkezetekben, ill. azok közös vállalkozásainál, 2 %-uk pedig más tárcáknál.

Tevékenységük 1973-ban a mezőgazdasági üzemek mintegy 60 %-ára, az élelmiszeripari feldolgozó üzemek 24 %-ára, az erdő- és fagazdaságok 84 %-ára terjedt ki.

Központunk a szaktanácsadó szervek hatósági felügyeletét látja el, és elvégzi a tevékenységük eredményesebb kibontakozásához szükséges koordináló munkát.

AZ INFORMÁCIÓS TEVÉKENYSÉG GAZDASÁGI-PÉNZÜGYI EREDMÉNYEI

A gazdaságirányitás uj rendszerének bevezetésével a pénz, mint értékmérő, a korábbinál nagyobb szerephez jutott. Központunk, a vállalati gazdálkodás elemeinek egyre szélesebb körü elterjesztésével, a tájékoztatási tevékenység területén bevételek elérésére törekszik. Munkánkat olyan irányba fejlesztjük, hogy költségeinknek egyre nagyobb hányadát saját bevételeinkből fedezzük. Ilyen szempontból az 1968-as esztendőt induló évnek kell tekintenünk, mert akkor kezdett kibontakozni tevékenységünk vállalkozási jellege. 1968-ban bevételeinkből fedeztük költségeink 32 %-át, 1973-ban pedig már 70 %-át. Ezt lényegében létszámemelés nélkül hajtottuk végre. Ennek megfelelően a munka termelékenységének növekedése is igen tekintélyes volt. A Központ 1 dolgozójára jutó költségnövekedés 180 %-os, az 1 főre jutó bevételnövekedés pedig 384 %-os.

A gazdálkodás e néhány mutatójának ilyen alakulása mellett azonban mégis azt tartjuk munkánk legjelentősebb eredményének, hogy a tárcához tartozó szakembereket egyre növekvő arányban látjuk el információkkal, szolgáltatunk számukra uj, a termelés növelését, gazdaságosságának javitását elősegitő ismereteket.

Gondok és gondolatok egy zenei könyvtárban

GYIMES Ferenc

Hazánk zenei dokumentumoknak szentelt különgyüjteményeiben nagyértékü kéziratokkal, zenei nyomtatványokkal és hangfelvételekkel kerülhet kapcsolatba az érdeklődő. Az itt elérhető könyvtári egységek száma megközeliti az egy milliót.

A "Zenei Könyvtár" megjelölést szinte minden megkérdezett másként értelmezi. A fővárosban ez a kissé tág meghatározás éppugy ráillik az Országos Széchényi Könyvtár Zenemütárára, a Liszt Ferenc Zenemüvészeti Főiskola könyvtárára, az MTA Zenetudományi Intézetének könyvtárára, a Magyar Zenemüvészek Szövetségének könyvtárára, mint a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Zenei Gyüjteményére és az Állami Gorkij Könyvtár Zenemütárára is. Ez a név illeti a megyeszékhelyek, nagyobb városok könyvtárainak zene- és hangtárait, a tanárképző főiskolák ének-zene tanszékeinek könyvtárait, a zenemüvészeti szakközépiskolák könyvtárait is. Tulajdonképpen a zenei könyvtári hálózat valamennyi gyüjteményét igy neveznénk, ha a hálózat valóban létezne.

Sajnos, egységes zenei könyvtári hálózat nincs. A magyarországi zenei gyüjtemények funkcióik ellátása szerint tudományos könyvtárakra (OSZK, MTA Zenetudományi Intézete, Magyar Zenemüvészek Szövetsége), zeneoktatási intézmények könyvtáraira (Zenemüvészeti Főiskola, Bartók Szakiskola,

tanárképző főiskolák, zenei szakközépiskolák, zeneiskolák könyvtárai), valamint a közmüvelődési könyvtárak zenei különgyüjteményeire, zenei részlegeire (fonotékák) oszthatók, s ez az elkülönülés - sajnos - valóság. Bizonyos mértékü együttmüködés van az egyes tipusokon belül, ez azonban inkább egyes feladatok közös megoldására irányuló alkalmi társulás. Jelenleg egyik nagykönyvtár sem felel meg teljes értékü hálózati központnak.

A zenei könyvtári élet háromféle osztottsága mellett szólni kellene a kis "szomszédvárak" sokszor valóban hősi helytállást igénylő pionirmunkájáról is: az alkalmatlan helyiségek, a korszerütlen felszerelések, az elhasznált berendezések terheiről és a speciális szakképzettséget igénylő feladatkörök munkaerőhiányáról.

Célunk azonban most nem az, hogy átfogó képet adjunk a zenei gyüjtemények helyzetéről. Egyet szeretnénk kissé részletesebben bemutatni az emlitett zenei könyvtárak közül: az Állami Gorkij Könyvtár Zenemütárát. Az ismertetést nem kerek évforduló, vagy különleges esemény indokolja. A könyvtári és zenei életben betöltött és sokak által kevéssé (vagy félre-) ismert szerepének és helyének tisztázása feltehetőleg nem lesz haszon nélküli igyekezet.

ELŐTÖRTÉNET ÉS "HŐSKOR"

Hogy jelenlegi funkciói hogyan alakultak ki, annak végigkövetéséhez talán 1947-ig kell visszamennünk, addig a napig, amikor Szabó Ferencné Ráth Lili a Magyar Szovjet Müvelődési Társaság akkori - Szentkirályi utcai - helyiségében először adott kölcsön a VOKSZ-tól kapott ajándékkottát az ismerős előadómüvészeknek, tanároknak. (A VOKSZ: Vszeszojuznoe Obscsesztvo Kul'turnoj Szvjazi sz zagranicej. Talán a magyar Kulturkapcsolatok Intézete szerepét betöltő, 1925-ben alapitott társadalmi szerv, mely a Nagy Honvédő Háboru után a különböző baráti társaságok megalakulásáig a tudományos-sport-kulturális küldöttségek cseréjével, különféle kiadványok gondozásával, kiállitásokkal segitette elő a Szovjetunió népei és eredményei iránt megnyilvánuló érdeklődés kielégitését.)

A Magyar Szovjet Müvelődési Társaság (1948-tól Magyar-Szovjet Társaság) munkájába egyre többen kapcsolódtak be, igy a feladatok körét is bőviteni lehetett. Fejér Pálnak (Operaházunk mai főtitkárának) és a zenei szakosztály többi tagjának együttesen kialakitott elképzelésében a kottakölcsönzés rövidesen összekapcsolódott a hangzó zene megismerését biztositó lehetőségek megteremtésével. Vagyis szép csendben, minden nagyobb hirverés nélkül létrejött a főváros első nyilvános - ma inkább igy mondanánk: közmüvelődési jellegü - zenei gyüjteménye.

A "közmüvelődési" jelző mögé a mai szóhasználat beleérti a kölcsönzés, a másolatszolgáltatás és a hangzó anyag átirásának lehetőségét is, ilyen vonatkozásban (vagyis a három összefüggő lehetőség szolgáltatásszerü biztositásának értelmében) mondhatni elsőnek az emlitett gyüjteményt.

Az MSZT zenei szakosztálya a komplex zenei ismeretterjesztést a szovjet zenemüvek rendszeres időközönként megtartott bemutatóival biztositotta. Ismertetés, elemzés vezette be a sokszor hanglemezről, de sokszor élő adásban is elhangzó müveket, amelyeket (épp az akkori gyarapitási tendencia jóvoltából) minden hallgató kotta formájában kézbevehetett, a magyarázatot és a muzsikát abból követhették.

Lépést tartva a kórusmozgalom megélénkülésével tömegdalok és klasszikus orosz kórusmüvek egész sorát forditották-fordittatták le és adták közre. Ezt a tevékenységet 1950-ig, a Zenemükiadó megalakulásáig nyomon követhetjük. A megjelent kórusmüvekből nagy példányszámot szereztek be, s azt a mükedvelő kórusoknak kölcsönözték. Nem feledkeztek meg a zenekari müvek propagandájáról sem. Kiiratták a várható érdeklődésre számot tartó müvek zenekari szólamait, s csekély dijért kölcsönözték azokat is. Ahogyan a lemezjátszó-vásárlás fellendült, ugy ezt a lehetőséget is megragadták: az ajándék-, s a később mind nagyobb számban vásárolt lemezeket letéti összeg ellenében kölcsönözték. (Sajnos, ezek a kölcsönzött lemezek ma már jószerével használhatatlanok.)

A klasszikus orosz és a szovjet müvek forditása - kölcsönzése - propagálása az akkori fenntartó intézmény céljával összhangban állt, s mint különgyüjtemény az orosz és szovjet zenét, a zenekultura keleti aspektusát ismertette meg a látogatókkal.

A mai anyaintézmény, az Állami Gorkij Könyvtár 1956-ban létesült. Három gyüjtemény: a Magyar-Szovjet Társaság orosz nyelvü könyvtára, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szovjet osztálya és a Horizont Külkereskedelmi Vállalat Gorkij Könyvtára egyesitése utján hivta életre az 1956. 5. sz. törvényerejü rendelet, azzal az elsődleges feladattal, hogy a Szovjetunió kulturájának, irodalmának és az orosz nyelvnek széles körben való elterjesztését segitse elő. Profilja azonban rövidesen bővült, kiterjedt más nagy nyelvekre és kulturákra, melyek a hazai igények szerint érdeklődésre tarthatnak számot. A köztudatban csak az elsődleges feladatnak megfelelő vonások rögződtek, s az idegennyelvü humán kultura szolgálatával, a könyvtár mai feladatkörével (sajnos) még igen sokan nincsenek tisztában. Ez a kihelyezett különgyüjteményre, a Gorkij fasori zenemütárra is ugyanigy érvényes.

Az MSZT könyvtárával együtt annak zenei különgyüjteményét is átvette az Állami Gorkij Könyvtár. A kiváló könyvtári vezető, Barabási Rezső igazgatása alatt a zenei gyüjtőkör is tágabb lett: a zeneirodalom reprezentáns alkotásait tartalmazó hanglemez- és kottakiadványok módszeres vásárlásával egy uj, korszerü elvek szerint fejlesztendő zenei gyüjtemény terve volt kibontakozóban.

A megvalósitást anyagi, személyi és szervezésbeli nehézségek hátráltatták. Az állomány könyvtári igényü feltárásának megkezdése 1961-ig váratott magára. Ezután is csak másfél munkaerő végezte a feldolgozást, igy nem csoda, hogy egy évtized volt szükséges a munka befejezéséhez. Az emlitett időszak alatt nem szünetelt a szolgáltatás: a hatalmas állomány feldolgozott egységei, de a fel nem dolgozott anyagrészek is kölcsönözhetők voltak és a zenehallgatás lehetőségét is sikerült folyamatosan biztositani. A feltáró munka elhuzódását az a körülmény is befolyásolta, hogy a zenei cimleirás a kották speciális voltából következőleg több adatot kiván, köztük olyanokat is, melyek a szakembereknek sokat mondanak, ugyanakkor kikeresésük még a gyakorlott feldolgozó számára is időigényes.

A könyvtár vezetősége és a konzultáns szakemberek a Pethes Iván által kidolgozott javaslatot - az ETO 78-as osztályának módositását - tartották a legalkalmasabbnak arra, hogy a zenemütár szakrendjének elfogadják. E zenei szakrend nemcsak a megbizható osztályozást teszi lehetővé többvetületü jelzetelemeivel, hanem a kottaállomány szabadpolcos szakrendi

elrendezéséhez is alkalmas alap. Korszerü változatát, a Flexibilis Zenei Osztályozást (FZO) az ujabb alapitásu magyar zenei gyüjtemények javarésze átvette és alkalmazza.

A hőskor - valóban hőskor volt, hiszen a raktározást, a helybenhallgatást, a feldolgozást és a kölcsönzést 1965-től, a Népmüvelési Propaganda Iroda megalapitása (és a zenemütár többi helyiségének átadása) következtében egyetlen helyiségben látták el - 1972-ben ért véget. Sándor László igazgató döntése nyomán a Zenemütár megkapta a fiókkönyvtár helyiségét, s hozzá korszerü elektroakusztikai berendezéseket.

Cornides Donát György, Tóth Béláné, Gráfné Forrai Magda, Ferencz Zoltánné, Kurcz Mária munkájára épülnek a zenemütár mai eredményei. Vavrinecz Vera évtizedes odaadása, szakértelme, következetes alaposság a feldolgozó munka egységét biztositotta.

A MAI ZENEMÜTÁR

A mai érdeklődő több mint 2000 magyar- és idegen nyelvü zenei szakkönyvet talál az Állami Gorkij Könyvtár Zenemütárában: bibliográfiákat, biográfiákat, monográfiákat, zenei lexikonokat, müjegyzékeket és tanulmánykötéteket. A kották száma meghaladja a 26 000-t (sorukban hangszeriskolák, pedagógiai összeállitások, különféle nehézségü előadási darabok, kamaraegyüttesek számára irt müvek, nagyzenekari és oratórikus müvek partiturái, operák zongorakivonatai). A két és félezer mikrolemez és a rohamosan gyarapodó hangszalagtár közel 3000 óra hallgatnivalót jelent. A legkülönfélébb népzenei anyagok, a kortárs külföldi zeneszerzők müvei, a régmult müzenéje, teljes operák felvételei, mai magyar szerzők legfontosabb alkotásai biztositják a látogató érdeklődésének, igényének kielégitését.

A kézikönyvtár anyagának kivételével valamennyi könyv és kotta kölcsönözhető. Az anyakönyvtár Rex-Rotary gyorsmásológépe megoldja a sürgős és jóminőségü másolatkészitést. Magával hozott hangszalagján vagy kazettáján a kiválasztott zenemüről másolatot bárki hazavihet.

Közös zenehallgatás esetén a terem maximális befogadóképessége 40 fő. Egyéni zenehallgatás alkalmával 8 fejhallgatón 8 különféle zenei müsor szolgáltatása lehetséges.

A látogató több mint 30 magyar- és idegen nyelvü zenei folyóirat legfrissebb számában tájékozódhat a nemzetközi zenei élet aktuális kérdései felől. Kedvelt és gyakran igénybe vett szolgáltatás a rendezvények, müsorok, diafilmek zenei anyagának, kisérő-, aláfestő zenéjének összeállitása, hangszalagon, hangzáskész állapotban való elkészitése.

A heti 28 órás nyitvatartás az igények oldaláról kevésnek tünik, ugyanakkor a tennivalók számát és a személyi ellátottságot tekintve - sok.

A könyvekről betürendes keresztkatalógus, a kottákról betürendes- és szakkatalógus tájékoztat. A hangfelvételekről egyelőre csak provizórikus szerzői nyilvántartás van, készül a betürendes-, szak- és előadói katalógus. A zenemüismertetéseket külön katalógus tárja fel. Gyülik az anyag az eseménykatalógus felállitásához is. Az uj szerzeményekről félévenként gyarapodási jegyzék ad hirt, immár hetedik éve. Az ország valamennyi zenei gyüjteményével való együttmüködés eredménye a Beethoven születésének

200. évfordulójára kiadott három kötetes bibliográfia: Beethoven müvei a magyar könyvtárakban és gyüjteményekben (könyvek, kották, hanglemezek) - a Beethoven-müvek központi katalógusa.

Itt fordul vissza az ismertetés a bevezetőben szóbahozott zenei "gyüjtemény-egyetem" gondolatköréhez.

A zenei gyüjtemények munkatársainak egy része négy évvel ezelőtt a Magyar Könyvtárosok Egyesületén belül zenei szekciót alakitott, létrehozva a szükebbkörü szakma társadalmi fórumát, a közös problémák közös megoldásának együttes kimunkálási lehetőségét. A titkárságot a zenemütár munkatársai alkotják, a rendszeres havi összejövetelek jelentős része a Gorkij fasori helyiségben zajlik.

A közös munka eredményének tekinthető a taglétszám megtizszereződésén tul a KMK támogatásával lebonyolitott két tanfolyam: a könyvtárosi alapképzettségü kollégák zenei tematikáju és a zeneiskolák tanárkönyvtárosainak könyvtári tárgyakból álló továbbképzése.

Megoldásra váró feladat - s ebben elsősorban nem a Zenei Szekció társadalmi fóruma a kompetens - a kották és a hangfelvételek központi katalógusának megteremtése. Egy-egy ritkább zenemü felkutatása alkalmával a számbajöhető összes gyüjteményt végig kell telefonálni, még akkor is, ha a válasz minden helyen nemleges lesz. A központi nyilvántartás hiánya miatt történik meg olyan müvek tömeges beszerzése, amelyekből az országban elég lenne egy vagy kettő is.

A zenemütárak gyüjtőköri elhatárolásának nem kis jelentőségü ügye Urbán Lászlónak évekkel ezelőtt a Könyvtáros-ban megjelent "Javaslat a zenei gyüjtemények koordinációjára" c. irása óta alig haladt előre. A KMK mintegy ezer tételt magában foglaló törzsanyag (ajánló)-jegyzéket adott ki, megindulásként a fonotékák törzsállományának egységes kialakitásához. Az erre épitett második lépcsőt - a specializáltan a megegyezéses irányban való, teljességre törekvő gyarapitást - illetően a mai napig tartó szemérmes hallgatás honol az egész vonalon. Az ország távolról sem korlátlan anyagi lehetőségeit a jövőben nem lenne szabad a gyüjtőkörök tisztázása és összehangolása nélkül felhasználni. A gyüjtemények arányairól szóló irányelvek kidolgozása és megvitatása feltétlenül haszonnal járna. Egy ilyen megbeszélés létrehozásában az érdekeltek tárgyalókészsége, az alkalmas időpont megválasztása és a körültekintő előkészités eredményes lenne.

A Zenemütár gyüjtési köre egy - több intézmény képviselőjével folytatott - konzultativ megbeszélés keretében határozott arculatot nyert, amennyiben egy keleteurópai profilu zenei gyüjtemény elvi alapvetése történt meg, az eddig vállalt mellékprofilok (korok, országok, népek zenéjének reprezentáns zenei alkotásainak módszeres gyüjtése) fenntartásával. Ez az alapvetés - a Zenemütár állományának nagyságát ismerve - alapul szolgálhat a későbbiekben egy országos gyüjtőköri megbeszélés inditványozásához.

Országos érdek indokolja első lépésként talán a közmüvelődési gyüjtemények közötti gyüjtőköri megállapodás létrehozását a minél közelibb jövőben. Ezzel párhuzamosan a tudományos és a közmüvelődési könyvtárak jelenlegi igen korrekt viszonyát - a közös teendők felismerésével és kijelölésével - a hagyományos "három lépést" mindkét oldalról tett egy-egy lépéssel közvetlenebbé, szorosabbá lehetne tenni. Ennek következményeként a fejlődő zeneiskolai könyvtárügy is profitálna a rendeződő zenei könyvtári

munkák előrehaladásából. Közös munkabizottság foglalkozhatna a kották cimleirási szabványának reviziójával, ill.. a hangfelvételek cimleirási szabványának megteremtésével, figyelembevéve az AIBM-nek, a zenei könyvtárak nemzetközi szövetségének ilyen irányu publikációit. És ezek a munkák csak a kezdetet jelentenék. A zenei és hangfelvételi gyüjtemények hálózati központjának megteremtése nélkül központi szolgáltatások nem indulhatnak meg. Szorgalmazni kellene a hangfelvételi kötelespéldány-rendeletnek a nyomtatott dokumentumokhoz hasonló kiterjesztését. Ezután következne a központi feldolgozás, a központi katalóguscédula-ellátás meginditása, majd külön a kották és külön a hangfelvételek központi katalógusának létrehozása. Kiadványként megindulhatna a külföldi kották és hangfelvételek országos gyarapodási jegyzéke. Az itt gyakorlatot szerzett gárda nagyobb bibliográfiai vállalkozások véghezvitelére: retrospektiv zenemübibliográfiák és diszkográfiák összeállitására is alkalmassá válna.

A vázolt tervek légvárak maradnának, ha a zenei könyvtári területen dolgozók nem rajonganának monomániásan hivatásukért, s ha nem akadnának szép számmal az ügyet a helyén látó és megértő támogatók.

Ha az országos problémákat ismerve mindenki valami keveset tesz is azért, hogy a nehézségek fokozatosan megoldást nyerjenek, könyvtári életünknek ezen a területén is előrehaladás lesz majd tapasztalható.

Az informatika értelmezésének fő irányai

Az alábbi tömöritvényt FUTALA Tibor készitette a következő cikkek alapján: NÁLEVKOVÁ, M. - KOFNOVEC, L.: Pojeti informatiky v sovětské odborné literatuře; PRÁŠEK, V.: Hlavní směry v pojetí informatiky v zahraničí. (USA, Velká Británie, Evropa mimo SSSR a ČSSR.); CEJPEK, J.: Hlavní směry v pojetí informatiky v ČSSR. (Československá informatika, 1974. No. 1. 4-35. p.)

AZ INFORMATIKA ÉRTELMEZÉSE A SZOVJET SZAKIRODALOMBAN

A VINITI 1961-ben rendszeresen megjelenő folyóirattá fejlesztette a Naucsno-Tehnicseszkaja Informaciját, amely azóta a szovjet informatikai kutatások központi mühelye lett. E folyóirat 1963. évfolyamának célmeghatározását a VINITI igazgatója, A. I. Mihajlov irta. Ebben kifejtette a korszerü tájékoztató tevékenység programját és fejlődési trendjeit, igen nagy hangsulyt helyezve a korszerü technika és egy sor más kifejlődött tudományág segitségül hivásának szükségességére. Ugyanebben a számban található Poluskin cikke is, benne pedig egy uj önálló tudományág, a tudományos információ elméletének felvázolása. Ennek az évfolyamnak 3. száma közli Mihajlov és Poluskin közös cikkét, amely "A tudományos információ elmélete - uj önálló tudományág" cimet viseli. Az uj tudományág egyik alapvető kutatási tárgya a tájékoztatási tevékenység, azaz a tudományos információk közvetitésével kapcsolatos folyamatok és a tájékoztatási folyamatok összessége. A tájékoztatási tevékenység azonban a cikk értelmezésében nem marad meg a tudomány határai között, hanem a tudomány és a termelés, illetve más céltudatos emberi cselekvések közötti kapcsolatteremtés formájaként is funkcionál. A fejlődés e szakaszát tetőzi be Mihajlov, Csernüj és Giljarevszkij 1965-ben megjelent összefoglaló müve, A tudományos tájékoztatás alapjai.

Az iménti három szerző a Naucsno-Tehnicseszkaja Informacija 1966. évi 12. számában a tudományos tájékoztatás elméletét informatikának nevezi el. Ez a megnevezés A. A. Harkevics akadémikus 1962-ben tett javaslatára vezethető vissza, aki az információ + automatika összevonásából képezte e terminus technikust. (Az uj tudományág elnevezésére volt több más javaslat is, igy a dokumentalisztika, informatológia, ezeket azonban az idézett szerzők elvetették.) A Naucsno-Tehnicseszkaja Informacija e cikkét a FID News Bulletin 1967. évi 7. száma angol forditásban közölte, s ezzel az uj megnevezés egyszersmind nemzetközi pályafutását is megkezdte.

Mihajlov, Csernüj és Giljarevszkij korábbi müvük 2., átdolgozott kiadását már Az informatika alapjai cimen adták ki 1968-ban. Eszerint a tájékoztatási tevékenységnek a tudomány területén három alapvető feladatot kell ellátnia:

1. a dokumentális (dokumentumokban rögzitett) információk viszonylagos teljességgel való gyüjtése és analitikus-szintetizáló feltárása a tudományos kutatók gyors, a tudományos és müszaki eredmények összességét átfogó tájékoztatása érdekében,

2. a dokumentális információk hosszu időn át való tárolása különféle irodalomkutató rendszerekben a szükséges adatok gyors, kimeritő és szakszempontu visszakeresésének biztositása érdekében,

3. az információk transzformálása tájékoztatási-logikai rendszerekben uj információk nyerése céljából.

Valamely szakterület akkor fejezte be önálló tudományággá való szerveződését, ha meg tudja határozni vizsgálódásai tárgyát, meghatározta a tárgyának megfelelő alapfogalmakat, megállapitotta tárgyának megfelelő, specifikus alaptörvényét, kimunkálta azt az elméletet, amelynek alapján az előforduló jelenségkomplexumokat magyarázni lehet. Az informatika - Mihajlov, Csernüj és Giljarevszkij véleménye szerint - még csak az első két követelménynek tud megfelelni, ami azt jelenti, hogy alakulófélben lévő tudományág.

A szovjet informatika további fejlődését néhány alapvető mü definicióinak ismertetésével követhetjük nyomon.

A VINITI által 1968-ban kiadott orosz-angol-francia tájékoztatási terminológiai szótár. (szerk. Mihajlov) szerint: Információ = a közlési folyamatban részt vevő bármiféle adat; Tudományos információ = a tudományos munka folyamata során létrejött információ; Informatika - itt még csak utalás szerepel a tudományos tájékoztatás elméletére; Tudományos tájékoztatás elmélete (informatika) = szaktudomány, amely tanulmányozza a dokumentumokban rögzitett tudományos információk gyüjtésének, feltárásának, tárolásának, keresésének és szétsugárzásának törvényszerüségeit, illetve meghatározza a tájékoztatási munka optimális szervezetét a korszerü technikai eszközök alapján; Tájékoztatási tevékenység = az információk gyüjtésével, feltárásával, tárolásával, keresésével és szétsugárzásával kapcsolatos folyamatok összessége; Tudományos tájékoztatási tevékenység= a fenti meghatározás, a tudományos jelző közbeszurásával; Informátor (tájékoztatási dolgozó) = tájékoztatási tevékenységgel foglalkozó személy. (Az informatikus kifejezés a szótárban még nem szerepel.)

Az 1966-ban kiadott mü, a Tudományos tájékoztatás értelmező szótára, az előző szótár meghatározásait használja.

Az informatikai fogalmak orosz - angol szótára (szerk. Mihajlov, 1971.) szerint: Információ = a) bármiféle közlés tartalma, b) a közlés térés időbeli folyamatában résztvevő bármiféle adat, c) általánosabban - az anyagi objektumok közötti kapcsolat tartalma, amely a szóbanforgó objektumok állapotának változásában nyilvánul meg; Tudományos információ = a tudományos kutatás során létrejött információ, amely a kutatás feltételeit, tartalmát és eredményeit tükrözi; Tájékoztatási tevékenység = az

információk gyüjtésével, elemzésével, átalakitásával, tárolásával, keresésével és szétsugárzásával kapcsolatos folyamatok (illetve az alapvető folyamatok előfeltételeként jelentkező mellékfolyamatok) összessége, amelyeket szisztematikusan bármiféle szervezet (intézmény, szervezeti egység, embercsoport stb.) végezhet; A tudomány területén végzett tájékoztatási tevékenység = olyan tevékenység, amely a tudomány információellátására koncentrál, és a funkcionális jellemzők szerint folyó munkamegosztás eredménye; Informatika (a tudományos tájékoztatás elmélete) = a dokumentális információk gyüjtésének, átalakitásának, tárolásának, keresésének és szétsugárzásának törvényszerüségeit tanulmányozó és a tájékoztatási munka optimális szervezetét a korszerü technikai eszközök alapján meghatározó szaktudomány; Informatikus = informatikai kutatómunkával foglalkozó szakember; Informátor = minden szakember, aki saját szakterületén tájékoztatási munkával foglalkozik.

Az 1966-ban kiadott értelmező szótár előkészületben lévő 2. kiadása az előző mühöz képest csak néhány kiegészitéssel él. (Az informatika meghatározásához hozzáteszi az "és az optimális szervezetet biztositó" feladatmeghatározást, a tudomány területén folyó tájékoztatási tevékenység meghatározását a "tudomány számára mulhatatlanul szükséges tudományos információkkal való ellátására koncentrál" megfogalmazássá egészíti ki.)

Mihajlov, Csernüj és Giljarevszkij ujabb müvében, mely a Mezsdunarodnüj forum po informatike c. gyüjtemény első kötetében (1969) jelent meg, az alábbi meghatározások találhatók: Információ - a tárolás, a közlés és az átalakitás tárgyát képező adat; Adatok: az értelmi megismerés folyamatában nyert olyan primér információk, amelyeket eddig az emberi absztrakt logikus gondolkodás még nem dolgozott fel és nem általánositott; Tudományos információ = a megismerési folyamat során nyert, a természet, a társadalom és a gondolkodás törvényszerüségeit adekvátan tükröző és a társadalmi-történeti gyakorlatban felhasznált logikai információ; A tudomány területén folyó tájékoztatási tevékenység = a tudományos munka szervezetileg elkülönitett válfaja, amely - főként a kutatás és a müszaki alkotómunka hatékonyságának növelése érdekében - a dokumentumokban található tudományos információk gyüjtésével, analitikus-szintetizáló feldolgozásával, tárolásával és keresésével, valamint a szakemberek számára a kellő időben és a használónak megfelelő formában való rendelkezésére bocsátásával foglalkozik.

AZ INFORMATIKA ÉRTELMEZÉSÉNEK FŐ IRÁNYAI KÜLFÖLDÖN (AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN, NAGY-BRITANNIÁBAN ÉS - A SZOVJETUNIÓ ÉS CSEHSZLOVÁKIA KIVÉTELÉVEL - A KONTINENSEN)

Világszerte egyre nagyobb méreteket ölt a "társadalom információproblémája". Ennek okait a szakirodalom különféle jelenségekben keresi:

- az információk és az adatok minden lehetséges válfajában "robbanás" történt, minthogy az információalkotók és az információhasználók száma az emberiség számával, szociális és kulturális szinvonalának növekedésével arányosan növekszik.
- az információátvitel módszerei korunk szükségleteihez képest nem elég fejlettek,

- a számitógépek fejlődése egy sor uj és szokatlan problémát hozott előtérbe főként az ember-gép-társadalom kapcsolatrendszerében,

- az információprobléma megoldását célzó törekvések világszerte divergálnak vagy több kisebb-nagyobb területen szigetelődnek el (pl. könyvtárügy, dokumentáció stb.),

- megoldatlan vagy nem elég céltudatos és egységes a tájékoztatással foglalkozó szakemberek képzése,

- ebben a helyzetben az információk iránti igény kielégitése messze elmarad az információk társadalmi jelentőségétől,

- e válságos helyzetnek immár messzemenő "áttételei" figyelhetők meg a társadalom egész életében, a tudományban, a kulturában és a népgazdaságban, s ezeket az "áttételeket" a különféle országokban alkalmazott - következetlen, sem anyagilag, sem szellemileg nem elég áldozatkész - "terápiával" egyre kevésbé lehet kiküszöbölni.

Az információprobléma leküzdésére irányuló gyakorlati és elméleti erőfeszitések vetették fel egy integráló szaktudomány, azaz az informatika (a Szovjetunióban és a szocialista országokban általános megnevezés) illetve a tájékoztatástudomány (information science - a nyugati országokban a legáltalánosabban használt megnevezés) kialakitásának lehetőségeit és szükségességét.

A cimben jelzett országok szakirodalmának feltárása és elemzése nyomán az informatika vagy a tájékoztatástudomány jelenlegi helyzete az alábbiakban foglalható össze:

- nincs még egységes, általánosan elfogadott meghatározása (e megállapitás különféle szerzők 26 definiciójának vizsgálatán alapul),

- nincs egységes neve sem; bár az USA-beli és - példájukat követve - más nyugati szerzők is egyre inkább az information science-t, illetve annak tükörszavát (Informationswissenschaft, science de l'information stb.) használják, nem vesztek ki még az egyéb megnevezések sem, pl. az USA-ban: informatology, science of information, epistemo-dynamics, cybernetics pragmatism, information science and technology, sőt ujabban az informatika is, informatics alakban; Nagy-Britanniában az USA-ban használatos megnevezések fordulnak általában elő, Foskett az informatics mellett kötött ki; az NSzK-ban: Informationswissenschaften, Informations- und Dokumentationswissenschaft, Informatologie, Informatistik, Dokumentationswissenschaft; az NDK-ban: Informatik, Informations- und Dokumentationswissenschaft; Franciaországban: science de l'information scientifique és - az amerikai computer science tartalmával - informatique,

- hiányzik alapvető elemének, az információnak egységes meghatározása is (ez 15 definició elemzésének végkövetkeztetése),

- tárgyát illetően más és más felfogások uralkodnak (a szerzők többsége a tájékoztatási rendszereket fogadja el az informatika tárgyául, egyesek viszont arra törekednek, hogy metatudományként fogadtassák el, illetve az un. számitógép-tudománnyal azonositsák),

- a fentiekből következik, hogy belső tagozódását, más tudományágakhoz való kapcsolódásait, a tudományok rendszerében való elhelyezkedését illetően is egymásnak ellentmondó nézetek vivnak egymással, nem egyértelmü a technológiája és elmélete közötti határvonal, metodikai problémáiról pedig szinte szó sem esik.

Másfelől viszont a szakirodalom tanulmányozása azt is tanusitja, hogy

- az informatika területén számos olyan jelenség van, amely generalizálható és alkalmazási elvként fogalmazható meg,
- számos olyan informatikai tanulmány jelent meg, amely kimeriti a tudományosság kritériumait,

az informatikai tanulmányok nagyon sok értékes adalékot tartalmaznak az informatikának, mint tudománynak konstituálásához,

- az informatikai szakirodalomban megfigyelhető a tudománnyá alakulásnak az a fokozatossága, amely más ismeretágakra is jellemző.

AZ INFORMATIKA ÉRTELMEZÉSÉNEK FŐ IRÁNYAI CSEHSZLOVÁKIÁBAN

A hatvanas évek folyamán egyre inkább tért hóditott az a felismerés, hogy a társadalom információproblémáját a könyvtártudomány, a bibliográfiaelmélet, a dokumentációelmélet, illetve a belőlük táplálkozó gyakorlat külön-külön nem tudja megoldani, s ezért szükség van az erők egyesitésére, illetve az eddigi eredményeket integráló szaktudományra, az informatikára. E törekvéseket kezdetben inkább csak néhány kutató (J. Toman, I. Wiesenberger, M. Cigánik, J. Drtina, A. Merta, J. Straka, M. Fedor, D. Slobodník, E. Vontorčík, J.G. Žatkuliak, L. Karbanová, L. Kofnovec, J. Cejpek stb.) fejezte ki, mégpedig egymástól függetlenül és nem egyszer egymásnak szögesen ellentmondó nézeteket hangoztatva. Erre a szakaszra jellemző volt a társadalom információs jelenségeinek és folyamatainak "leltárbavétele" és rendszerezésük megkezdése. A kutatásnak alig volt intézményi bázisa.

E tekintetben a fordulat a hatvanas évek végére következett be. Az informatikai kutatás helyet kapott az 1968 és 1970 közötti állami kutatási tervben, majd 1971-ben bekerült "Az állami tájékoztatási politika programja" elnevezésü országos kutatási vállalkozásba is. A kutatások intézményi bázisa az Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací-ban, illetve a prágai és a pozsonyi könyvtártudományi és informatikai tanszéken alakult ki. 1970-ben Besztercebányán szemináriumot rendeztek a könyvtártudomány, a bibliográfia és az informatika kapcsolatairól, ahol alkalom nyilt a nézetek konfrontációjára és egyeztetésére.

A csehszlovákiai informatikai kutatás minden nehézsége ellenére világviszonylatban is jelentős eredményeket ért el, ezek az alábbiakban összegezhetők:

1. Az informatikai kutatás tárgya

A csehszlovák kutatók megegyeznek abban, hogy az informatika az információk három lehetséges (fizikai, biológiai és társadalmi) válfaja közül főként a társadalmi információkkal foglalkozik. E ponton tul azonban már eltérőek a nézetek (időben és szerzők szerint). Az informatikai kutatás tárgyát illetően négyféle felfogás különböztethető meg:

- az informatikai kutatás tárgyát a tudományos információkkal kapcsolatos jelenségek és folyamatok képezik (ez az irányzat a szovjet informatikai kutatás hatására vezethető vissza, korábban I. Wiesenberger és L. Karbanová, ujabban E. Vontorčík és L. Kofnovec dolgozatai érveltek mellette és A. Merta ellene, mondván: "a tudományos", "müszaki", "gazdasági", "zsurnalisztikai" stb. információ elnevezés nem magát az információt jellemzi, csak keletkezésének vagy felhasználásának helyét),

- az informatikai kutatás a szakmai(kognitiv, rekognoszkativ, megismerő) információkkal kapcsolatos jelenségeket és folyamatokat vizsgálja (a kutatók többsége, köztük I. Wiesenberger, J.G. Zatkuliak, jelenleg ezt a nézetet vallja, noha a szakmai információ fogalma szélességét és mélységét tekintve éppen annyira bizonytalan, mint a tudományos információé),

- az informatikai kutatás a dokumentumokban rögzitett információk életjelenségeinek és folyamatainak kutatásában illetékes (J. Straka álláspontja, amely egyfelől kiszélesiti, másfelől leszükiti a kutatás tárgyát, kizárván belőle a dokumentálisan nem rögzitett információk hatalmas és igen fontos szerepet játszó tartományát),

- az informatikai kutatás tárgya az absztrakt információs rendszer (e nézet szószólója M. Cigánik és A. Merta, aki azt is kifejti, hogy az absztrakt rendszernek három funkciója van, um. az információkra való emlékezés, az információproblémák leküzdése révén az információk elsajátitása, az akkumulált információk megjelenitése és integrálása, és hogy minden konkrét tájékoztatási rendszer már az alkalmazott informatikák tárgya).

2. Az informatika strukturája

A. Merta az informatikát "tudomány-integrátum"-nak tekinti, elméleti és alkalmazott informatikát különböztet meg. Hatására a szerzők körében meglehetősen általánossá vált az a nézet, hogy az informatika a különféle ismeretek eléggé bonyolult és nyitott rendszert alkotó komplexuma. Belső strukturája a következőképpen tagolódik:

a) saját elméleti mag és a köré telepedett heurisztikus "tartományok", azaz az informatika alrendszerei,

b) a speciális (alkalmazott) informatikák,

c) az informatika más tudományágakkal (filozófia, szociológia, logika, történelem, lélektan, technika, kibernetika, nyelvészet és szemiotika, közgazdaságtan és statisztika stb.) érintkező és/vagy átfedő területei.

I. Wiesenberger fogalma a társadalmi informatika, amely aszerint, hogy az információk általános vagy különös használatra szolgálnak, általános és speciális informatikára oszlik. Ezekhez rendeli hozzá a harmadik nagy tartományt, a számitógépekkel és a számitástechnikával foglalkozó müszaki informatikát.

3. Az informatika törvényszerüségei

A csehszlovák kutatók az alábbi vonatkozásokban kisérleteztek és kisérleteznek:

- egyes általános törvényszerüségek, alapelvek, tételek és szabályok alkalmazása az informatika területén,
- meghatározott szaktudományok törvényszerüségeinek, alapelveinek, tételeinek és szabályainak alkalmazása az informatika területén,
- a heurisztikus "tartományok" törvényszerüségeinek, alapelveinek, tételeinek és szabályainak kiterjesztése az egész informatikára (pl. Ranganathan öt könyvtári törvényével foglalkozik igy A. Merta és J.G. Žatkuliak),
- kisérletek az informatika saját törvényszerüségeinek, alapelveinek tételeinek és szabályainak megfogalmazására (J. Drtina, A. Merta, J.G. Žatkuliak és mások),
- kisérletek az informatika alapvető (általános) törvényének megfogalmazására (A. Merta és J.G. Žatkuliak: az informatika annak a törvénynek tanulmányozásából keletkezett, amely szerint az emberi társadalom létezésének alapfeltétele az információcsere).

4. Az informatika módszertana és módszerei

Az informatikai kutatások módszertana, különösen ami a sajátos, csak az informatika területén alkalmazható módszereket illeti, Csehszlovákiában sem állt a kutatók érdeklődésének homlokterében. Ezzel szemben az informatikai gyakorlat korszerü módszereit szinte "ontja" a szakirodalom.

5. Az informatika helye a tudományok rendszerében

Háromféle álláspont fordul elő: Cigánik szerint az informatika a kibernetikai, Merta szerint a társadalomtudományokhoz tartozik, Žatkuliak szerint egyikhez sem, mert transzdiszciplináris jellegü tudomány.

Meg kell jegyezni, hogy az utóbbi évek folyamán az érdeklődés az informatika "elméleti magjáról" mindinkább eltolódik a konkrét információs jelenségek és folyamatok rendszerelemzésen, nyelvészeten stb. alapuló kutatása felé.

Az informatikai kutatás struktúrája és trendjei külföldön

Vera KUBÁTOVÁ

A szerző Struktura a zaměření informatického výzkumu v zahraničí c. cikkét (Československá informatika, 1974. No. 1. 35-43. p.) FUTALA Tibor tömöritette.

A fejlett európai országok (közöttük a KGST-keretben jelentkező szocialista országok), valamint az USA és Kanada 1971-1973-ban közzétett kutatási jelentései, tervei és kutatásfejlesztési koncepciói alapján, számba véve kontrollként a szakirodalmi termést, hozzávetőleg 1965-ig vissza- és

1975-1980-ig előretekintve lehet képet adni az informatikai kutatás strukturájáról és trendjeiről.

A kutatások első, mennyiségileg domináló nagy tematikai csoportja a könyvtárügy és a könyvtárosképzés korszerüsitéséhez kapcsolódik. E tekintetben - nagyjából 1966 óta - Nagy-Britannia jár az élen. Itt részben az egyes könyvtárak és a különféle könyvtári ellátó rendszerek funkcionálásának jobb megszervezését, részben a könyvtári munkafolyamatok és szolgáltatások merész automatizálását tüzte ki céljául a kutatás. E két cél - természetesen - sokszor összekapcsolódik (a központi katalógusok automatizálása a MARC rendszer és más külső mágnesszalagos szolgáltatások adatbázisának felhasználásával, egyes könyvtári munkafolyamatok automatizálása könyvtárközi kooperációval kialakitott gépi bázison). A könyvtári rendszert fejlesztő kutatómunka korszerü, a 19. századdal leszámoló szemlélete átszüremlett a könyvtárosi hivatás és a könyvtárosképzés ujrafogalmazását szolgáló kutatásokba is. Ezek eredményeként a könyvtárosképzés programjai és tantervei gyors korszerüsödésen mennek át.

Az USA-ban és Kanadában folyó informatikai kutatásokra ugyancsak jellemző a könyvtárüggyel és a könyvtárosképzéssel foglalkozó kutatások nagy száma és az a tájékoztatásra való sarkitottság, amely az angliai kutatások sajátja.

A másik nagy tematikai tartományba azok a kutatási és fejlesztési feladatok sorolhatók, amelyek az egyes ágazatok (tudományágak) vagy más elvek szerint szakositott automatizált tájékoztató rendszerek kialakitásán fáradoznak. Közülük az alábbi tervek és programok érdemelnek említést:

- Nagy Britannia: fizika-elektrotechnika-irányitás (INSPEC);
- Franciaország: üvegipar (MINERVE), olajbányászat és feldolgozás (SIDERAL), statisztika (SPHINX), jog és jogalkotás (DARIUS), nyelvtudomány, antropológia és más társadalomtudományok (ALSET), az UNISIST részkutatásai;
- Olaszország: honvédelem, vas- és acélipar, nemzetközi mezőgazdaságtudományi és technológiai tájékoztató rendszer (AKRIS), az UNISIST informatikai alrendszerének kutatása;
- Hollandia: épitőipar, orvostudomány, vegyészet és informatika;
- Ausztria: ipari dokumentációs rendszer (az UNIDO keretében), az osztrák jog dokumentációja;
- NSzK: vegyészet, orvostudomány, biológia, államigazgatás;
- USA: biológiai kutatás, fizika, asztronómia, lélektan, matematikai tudományok, filozófia és nyelvtudományok;
- a KGST-országok: ágazati információs alrendszerek valamennyi jelentősebb népgazdasági ágazatban.

Tekintettel az alkalmazott technika drágaságára, az emlitett rendszerek többsége központi számitógépekkel, decentralizált terminálokkal és on-line üzemmel számol.

Az automatizált tájékoztató rendszerek kialakitását világszerte mellékkutatások egészitik ki: szabványositási kutatások a kompatibilitás biztositása érdekében; előzetes igényfeltárások az egyes rendszerek potenciális használói körében; a tájékoztatás gazdaságosságával kapcsolatos kutatások; alkalmazott nyelvészeti kutatások a gépi szövegfeldolgozás bonyolult kérdéseinek megoldása érdekében; a gondolatok szóbeli vagy irásbeli kifejezéseinek kategorizálása (főként USA és Olaszország).

Általában jellemző az informatikai kutatómunkára, hogy a) egyelőre a pragmatikus megközelités uralkodik benne; b) az informatika tárgyának és határainak bizonytalansága a kutatás szerkezetében és irányaiban is bizonytalanságokat okoz; c) a kutatások zöme a hagyományos részterületeket (a könyvtárügyet, a dokumentációt) szolgálja.

Ennek ellenére érezhető már az informatika mint integráló erő jelenléte és pozitiv hatása. Különösen örvendetes, hogy a kutatási eredmények mindinkább és mind gyorsabban átkerülnek a könyvtárosok és a tájékoztató szakemberek képzési programjaiba, ami a legfontosabb előfeltétele az informatika további kibontakozásának és fejlődésének.

Nemzeti Könyvtár tervezése Nagy-Britanniában. A British Library

Maurice LINE

LINE, M[aurice] B.: National Library planning in the United Kingdom. The British Library c. cikkét (The Australian Library Journal, 1974. No. 1. 5-15. p.) KONDOR Imréné tömöritette.

A British Library létrehozása világszerte aktuális könyvtárpolitikai és szakmai kérdéseket vet fel és old meg.

Ide tartoznak a könyvtári rendszerek kialakitása során általában felmerülő problémák:

- A különböző fenntartók által finanszirozott intézmények és ebből következően a nem egységes besorolásu alkalmazotti gárda egységes szervezetté alakitása és az egységes fizetési rendszer kialakitása. A British Museum Library, a National Central Library és a National Reference Library fenntartója a kormányzat (Government), a National Lending Library-t közszolgálati (Civil Service) kiadásokból tartják fenn, a British National Bibliography független kereskedelmi vállalkozás.

- A gépesités előfeltétele a gépesitendő terület munkafolyamatainak rendszerré alakitása. M. Line volt a vezetője annak az 1971-ben elkészült felmérésnek, amely az országos könyvtári rendszer gépesitésének lehetőségét vizsgálta a Dainton-jelentés javaslatára. Véleménye szerint a gépesitési javaslat felerészben a rendszer kialakitásával foglalkozik, mint ahogy minden gépesitési terv azzal a haszonnal jár, hogy a logikusan, racionálisan összetartozó munkafolyamatok kapcsolódására felhivja a figyelmet. A rendszer kialakitásával és folyamatos gondozásával a BL-n belül a mindhárom részleg - a British Museum Library-ra és a Science Reference Library-ra épülő referensz részleg; a National Central Library-ra és a National Lending Library-ra alapitott kölcsönző részleg; és a British National Bibliography-ból kiépitett bibliográfiai szolgálat - közös ügyeit intéző Központi Adminisztráció foglalkozik. Keretében müködik a MARC rendszer fejlesztésével is megbizott Rendszerfejlesztési Csoport (Systems Development Branch).

- A társadalom érdekeltté tétele és széleskörü bevonása a könyvtár- és tájékoztatásügybe, amit a BL szervezete ugy oldott meg, hogy a BL irányitását a BL Board-ra bizta, mely testület a British Broadcasting Corporation-hez vagy a National Coal Board-hoz hasonlóan nem a közszolgáltatási ügyek (Civil Service), hanem közvetlenül a kormányzat (Government) alá van rendelve, és tagjai a könyvtár vezetőségén kivül szakágazatok (ipar, tudomány, oktatás stb.) és területek (Skócia, Wales) szak- és politikai tekintélyei.

Az egyéb forrásokból már ismert, az előzményeket, a szervezeti felépitést és a pillanatnyi általános helyzetet ismertető bevezetőből két adatot érdemes külön kiemelni: a BL-nak jelenleg 1650 dolgozója van, akiknek fele a Referensz Részlegben dolgozik; a könyvtár költségvetése 8,4 millió £.

Az egyes részlegek feladatai:

- A Referensz Részleg célkitüzésében a könyvállomány tekintetében, az egészen speciális szakterületek kivételével, a gyüjtés teljességére törekszik. Az uj épületrészek felépitéséig is, ahol a jelenlegi 100 000 kötetes szabadpolcos referenszállomány 250 000-re növelhető, legnagyobb gondjuk a jobb referensz- és fordító szolgálat kialakitása.

- Katalógusok, katalogizálás. A BL-ban egyesitett könyvtárak eltérő katalogizálási és szakozási gyakorlata nehéz kérdések megoldása elé állitotta a tervezőket. Ezen a területen hozott döntések az egész angol könyvtárügy jövőjét is meghatározzák: a könyvtárak a jövőben az Anglo-American Cataloguing Rules szabályzata alapján kötelesek dolgozni; a 33 000 kötetes évi angol könyvgyarapodást ezentul egyedül a British National Bibliography dolgozza fel, ami által megszünik a BML-ban és a BNB-ban a párhuzamos munka; a BML katalógusát az uj szabályzatnak megfelelően géppel olvasható formában át kell dolgozni. Az előkalkulációk szerint e retrospektiv munka költsége 1 millió £. Ha figyelembe veszik azt a veszteséget, amit ennek a retrospektiv anyagnak a visszakereshetetlensége népgazdasági szempontból jelentene és számitásba veszik az adatoknak az eladásból befolyó várható összegét, 10 éves távlatban ez a munka kifizetődik. A BNB anyagát 1950-től visszamenőleg géppel olvasható MARC formátumra kell átdolgozni. Ezek a döntések mind a kurrens, mind a retrospektiv állományok egységes feldolgozását biztositják, és az ország összes könyvtára számára felmérhetetlen értékkel birnak majd.

A BL az Egyesült Királyság ISDS-központja. E periodikumadat-nyilvántartás alapján, a BUCOP (British Union Catalogue of Periodicals) segitségével, a BL anyagán kivül néhány nagy egyetemi könyvtár anyagának bedolgozásával kurrens lelőhely-jegyzékeket szándékoznak kiadni az időszaki kiadványokról. A Kölcsönző Részleg tervei szerint az időszaki kiadványokat visszamenőlegesen is a teljesség igényével gyüjtik, ezért az állományokat is feltáró BUCOP kiegészitései, felujitott kiadási beszüntethetők.

- A Bibliográfiai Szolgálat a szolgáltatások skálája és teljessége szempontjából bővithető. Jelenleg a kurrens angol kiadványok 50 %-áról - a könyvekről és a nyomtatott zenemüvekről - van kurrens nemzeti bibliográfia. Nem tárják fel a térképeket, a hivatalos kiadványoknak csak egy részéről tájékoztatnak a HMSO-jegyzékek. A British National Film Catalogue

nem dolgozza fel a nem könyv jellegü kiadványokat és a hanglemezeket. Az Aslib Index to Theses és az NLL disszertáció-állományának gyarapodási jegyzékei nem tekinthetők e kiadványtipus átfogó bibliográfiájának. A térképek és hivatalos kiadványok bedolgozása a nemzeti bibliográfiába, azáltal, hogy a BNB és a BML feldolgozó munkája ezentul koordinált, nem okoz majd gondot. A nem könyv jellegü kiadványok - amelyeket a BML archiválisan és teljeskörüen nem gyüjt - bibliográfiai feltárása a British Media Record-dal szorosan együttmüködve - egyes elképzelések szerint egy későbbi időpontban a BL részeként - valósul meg.

A szolgáltatások beláthatatlan szélesitésének alapja a MARC szalagok alapján létesülő és bővülő nemzeti adatbank. A szolgáltatások tipusa és mennyisége ma még felmérhetetlen - a kurrens, széles körü vagy speciális tájékoztatástól a retrospektiv visszakeresésig és a könyvtárak katalógusainak folyamatos ellátásáig. Jelenleg a Brighton Public Libraries BRIMARC rendszerének példája emlithető (ismertetését lásd Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom, Referáló lap, 74/648. tétel). E szolgáltatás országossá szélesitésénél a kérdés jelenleg az, hogy a BL képes-e lebonyolitani országos méretekben a MARC szalagok összességének egyetlen példányából a szolgáltatást, vagy gazdaságosabb volna, ha néhány regionális központ korlátozott számu MARC szalagot szerezne be több példányban, a szolgáltatás kiszélesitése céljából.

- A National Lending Library-nek a világon egyedülálló szerepe következtében a Kölcsönző Részleg az Egyesült Királyságban nagyobb hangsulyt és jelentőséget kap, mint a nemzeti könyvtárakban a referensz és a bibliográfiai tevékenység mellett a könyvtárközi szolgáltatások általában. Az országban évente 3 millió kérést teljesitenek, amelyből 2 millió a BL-n keresztül, 1/2 millió a 9 regionális központon és ugyancsak 1/2 millió közvetlenül a könyvtárak között bonyolódik. A BL-hez érkező kérések száma évente kb. 15 %-kal nő, mig a többi intézményhez érkező igénylések száma stagnál. A NCL-nak és a NLL-nak 1973-ban Boston Spa-ba történt egyesitése várhatóan az érdeklődést és a hatékonyságot is növelni fogja. A Részleg célkitüzése, hogy a gyakran keresett irodalmat teljeskörüen gyüjtse. Ha ennek a célkitüzésnek retrospektive is eleget tudnának tenni, a kérdések 95 %-át saját állományból tudnák kielégiteni. Jelen körülmények között a kérések 80 %-át teljesitik saját állományból.

- A központi katalógusok fenntartása és továbbépitése a jelentős központi állomány és duplumok gyüjtése mellett is kivánatos. Az időszaki kiadványok közül főleg a régebbiek kapcsán veszik igénybe a BUCOP-ot, a kurrens anyagnál számitani lehet a NLL állományára. Ezért fölösleges a BUCOP további fejlesztése; az időszaki kiadványokról a jövőben elegendő a kurrens jegyzékek kiadása.

Az NCL-ben kialakitott könyvek központi katalógusát a jövőben csak az 1972 előtti angol és az idegen nyelvü könyvekkel szándékozzák bőviteni. Tervezik, hogy az ujabb gyarapodást mikrofilm-kimenettel, géppel dolgozzák fel, de gyarapodási jegyzéket nem terveznek, mert a szükséges kumulációk drágitják a vállalkozást és az alapkoncepció amugyis az, hogy a könyvtárközi kérdések közvetlenül Boston Spán keresztül bonyolódjanak.

A kurrens angol nyelvü könyvek kölcsönzését a LASER rendszer keretében tervezik. Az eddig be nem kapcsolódott régiók számára a BL vállalta a felszerelési költségeket. Várható, hogy 1975 közepére az összes régió bekapcsolódik a LASER rendszerbe.

A könyvtárközi kapcsolatok kettős rendszere fog tehát müködni. Közvetlenül Boston Spához előreláthatólag a tudományos és szakkönyvtárak fordulnak majd kéréseikkel, a LASER rendszer lehetőségeivel a közmüvelődési könyvtárak élnek majd.

A külföldi könyvekből a Kölcsönző Részleg keveset szerez be, annak érdekében, hogy a referenszrészleg legalább egy példányban beszerezhessen mindent. Az egyéb kiadványtipusok közül jelentéseket és konferenciaanyagokat, angol hivatalos kiadványokat teljességre törekedve a Kölcsönző Részleg gyüjt. Egyéb tipusok széles körü gyüjtését folyamatosan valósitják meg.

Az angol kiadványokról 1950-ig visszamenőleg készülő gépi leirásokat a LASER rendszerben a lelőhellyel egészitik ki; igy egy-két éven belül a LASER rendszer birtokában lesznek a rendszerhez tartozó összes könyvtár adatai, az ujabb cimek ISBN számrendben, a régebbi anyag szerzői betürendben. Mivel a közmüvelődési könyvtárak közigazgatásilag is átszervezés alatt állnak, növeli a LASER rendszer jelentőségét, hogy az összeolvadt, ill. önállósult könyvtárak ujonnan kialakult állományáról különösebb nehézség nélkül összeállithatók a katalógusok. Az egyes régiók központi katalógusai pedig a Kölcsönző Részlegnek nyujtanak nagy segitséget. A BL koncepciója nélkül ez az országos kooperáció nehezen képzelhető el.

A könyvtárak közötti állománycserét eddig a NCL végezte, a szokásos, nehézkes listák alapján. Ezt a funkciót a Kölcsönző Részleg továbbra is vállalja egyszerüsitett formában. A könyvtárakban fölöslegessé vált állományrészeket, fölöspéldányokat közvetlenül Boston Spába lehet irányitani, ahol az ilyen szállitmányokból remélik bőviteni a régebbi állományt.

A BL-nek és a létrehozása által kialakuló együttmüködésnek a lehetőségei kimerithetetlenek. Az angol könyvtárügy visszavonhatatlanul megindult az egységes könyvtári rendszer megvalósitásának utján.

Javaslat a pedagógiai és pszichológiai információs szolgálat megszervezésére Finnországban

A Tudományos Információs Tanács 6. sz. jelentését (1972 :B 83. sz. bizottsági jelentés) (Tieteellisen Informoinnin Neuvottelukunnan VI. mietintö (Komiteanmietintö 1972 : B 83) Ehdotus kasvatustieteiden ja psykologian informaatiopalvelun järjestämiseksi. Helsinki 1972. 66 [74] p.) KÁROLYI Ágnes tömöritette.

A finn Tudományos Információs Tanács 1971-ben hattagu bizottságot szervezett, melynek feladata a neveléstudományi és pszichológiai tájékoztatás nemzetközi és hazai helyzetének áttekintése, javaslatok kidolgozása a szakterület tájékoztatásának hatékonyabbá tételére és a nemzetközi rendszerekbe történő bekapcsolás módjára. A bizottság egyéves munkájáról szóló - az Oktatásügyi Minisztériumnak készitett - felterjesztést ismertetjük.

A BIZOTTSÁG MUNKAMÓDSZERE

A hattagu bizottság mintegy tucatnyi további szakembert vont be a munkába. A jelentősebb hazai és külföldi tájékoztatási irodák kutatási beszámolóinak adatait összegezte, kérdőíves felmérést végzett a pedagógusok és pszichológusok különböző rétegei között, csoportos interjukat szervezett, dolgozott fel különböző hazai intézetekben, mint pl. egyes tartományok mentálhigiénés hivatalában, különböző egyházközségek családügyi központjában, könyvtárakban, felnőttoktatási stb. tudományos intézetekben. Meginditott továbbá egy félévre terjedő vizsgálatot a szalag és lemezfelvételes adatközvetités felhasználására vonatkozóan. Ez utóbbi vizsgálat eredményeiről egy következő jelentésben kivánnak beszámolni.

MILYEN TUDOMÁNYTERÜLETEKRE TERJEDT KI A BIZOTTSÁG VIZSGÁLATA?

A pedagógiai információs rendszer a következő tudományterületeket fedi le:

- Neveléstudomány, ide tartozik: a nevelésfilozófia, -történet, -lélektan, -szociológia, didaktika, oktatáspolitika, pályaorientálás, felnőttoktatás.
- Gyógypedagógia (hangsulyozva, hogy az abnormis csoportoknak nemcsak oktatása, hanem vizsgálata is a területhez tartozik).
- Mozgáspedagógia (emlitve, hogy a "mozgástudományok" (!) egyéb területei egyéb rendszerekben szerepelnek, igy: a mozgás-szociológia a szociológiánál, a mozgásbiológia a biológiai és az orvostudományok rendszerében).
- Határterületek: Metodológia, statisztika.

Nem tartozik szorosan a pedagógiai információ köréhez, mégis lehető teljességében ide sorolják a pszichológiát, tehát még az állatpszichológiára is kiterjesztik a rendszert, azzal az indoklással, hogy "a pszichológia egyébként minden rendszeren kivül maradna".

Látható tehát, hogy bizonyos konvenciók alkalmazásával arra törekszenek, hogy a tudományterületek információs rendszereinek egészébe illesszék a pedagógiai rendszert, az átfedések kiküszöbölésére törekedve.

HELYZETKÉP - A FELHASZNÁLÓK SZEMPONTJÁBÓL

A felhasználók köre, csoportjai:

Felhasználókon ebben az esetben a potenciális igénylőket kell értenünk. Becslések szerint ez a kör 58 ezer főre terjed (összesitett számadatokat és százalékos megoszlást ld. mellékelt ábrán.). Nem szerepeltetik köztük az óvodákban, előkészitő osztályokban dolgozó pedagógusokat, bár megjegyzik, hogy ezeknek a csoportoknak is szükségük lehet "esetleg" "bizonyos tipusu" információkra.

1. Az irányitók, tervezők csoportja - az oktatási rendszernek megfelelő felállásban - az Oktatásügyi, a Népjóléti és Egészségügyi Minisztériumok, három u.n. igazgatóság (iskolaügyi, szakoktatási, szociális), a

megyei, községi hatóságok megfelelő osztályai és az érdekelt szervezetek, intézetek (iskolafenntartó) vállalatok illetékes szakembereit foglalja magában.

2. E csoportban együttesen szerepelnek a felsőoktatási intézmények - a jelzett tudományos diszciplinákkal foglalkozó - oktatói, hallgatói és a kutatóintézetek dolgozói. (Bizonytalansági tényező: a pedagógiával, mint határtudománnyal foglalkozó kutatók és hallgatók, továbbá a felsőoktatás egyéb területén müködő oktatók nem szerepelnek a felhasználók között.)

3. A gyakorló pedagógusok és a szociális gondozók. A csoporton belül megkülönbözteti a következő kategóriákat: iskolaigazgatók, tanárok (iskolatipusok szerint), pszichológusok, szociális gondozók. Ez a leginkább heterogén csoport. Az egyes kategóriák igényei eltérőek az egyéb csoportokban szereplőkétől és egymásétól egyaránt.

4. Külön csoportba rendezi az iskolán kivüli népmüvelés, a felnőttoktatás dolgozóit, a különböző tanfolyamok és szabadiskolák oktatóit.

A FELHASZNÁLÓK KÜLÖNBÖZŐ CSOPORTJAINAK IGÉNYEI ÉS SZÜKSÉGLETEI:

Tekintve, hogy a bizottság a rendelkezésre álló idő- és pénzkeretek között a fenti csoportok igényeit és szükségleteit csak hézagosan tudta felmérni, bőven ismerteti a külföldi felméréseket (még akkor is, ha azok általában a társadalomtudományi információval kapcsolatosak), ill. ezek ajánlásait.

A társadalomtudományi információ helyzetéről általában igen negativ képet ad Meyriat (1): Nem nagy a kereslet, s igy csekély a kinálat. Nincsenek körülhatárolható kutatási profilok, az adatok nem kumulálhatók, nem alakult ki a terminológia, a közlemények cimei nem alkalmazhatók KWIC-indexelésre. Vélekedését alátámasztják Brittain (2) adatai: Mig a felhasználóval kapcsolatos kérdésekkel kapcsolatban a müszaki és természettudományok terén 600 tanulmány jelent meg, addig a társadalomtudományi információk felhasználóival csak 18 foglalkozik. Brittain itt emliti, hogy a pedagógiai információval csak 1965 táján kezdtek el foglalkozni. Bjerstedt (3) szerint az adatbázisok (könyvtárak) gyengén felszereltek és egymástól elszigeteltek. Itt következik az INFROSS (4) vizsgálat eredményeinek ismertetése. Erről nem szólunk, mert lapunk emlitett száma ennél bővebb elemzést ad (4).

A pedagógiai és pszichológiai információk felhasználóival kapcsolatban a bizottság legtöbbet meritett Brittain 1971-ben (5) az EUDISED részére készitett tanulmányából a svédországi Állami Pszichológiai és Pedagógiai Könyvtár által végzett adatgyüjtésből és az APA (6) felméréseiből.

Ezekből valamivel konkrétabb, de nem kevésbé negativ kép rajzolódik ki: A vezetés, irányitás, tervezés szakembereinek tudatáig nem jutnak el az alapkutatások eredményei, a tudományos kutatók szokásai nagyjából megegyeznek a többi társadalomtudomány müvelőinek szokásaival (konzervativok, tájékoztatási szakember közvetitését általában nem igénylik), a gyakorló pedagógusok általában nem formális csatornán kapják információikat. "Rendkivül kevés másodlagos irodalmat használnak, vagy nem is használnak, sőt az elsődleges irodalom felhasználása is nagyon csekély". Az iskolaigazgatókra az jellemző, hogy "információforrásuk a dolgozószobájuk-

ban lévő kézikönyvtár, kurrens folyóiratokkal felfrissitve". A szociális gondozók megelégszenek a saját szaklapjukkal, az iskolán kivüli népmüvelés dolgozóiról nem esik szó.

Az APA viszont 1961 óta végez kutatásokat a szolgáltatásainak felhasználóiról, igy a pszichológusok keresési módszereiről valamivel többet tudnak mondani: Legáltalánosabb forrásuk a folyóirat. Birálják, késedelmesnek tartják az APA szolgáltatását (Psychological Abstracts). Hasznos információforrásnak tartják az évi konferenciákról készitett differenciált beszámolókat. Informátorok beállitását szorgalmazzák.

E három vizsgálat tanulságai közül a bizottság kiemeli a következőt: A pedagógiai információk felhasználóinak tábora olyannyira differenciált, hogy a körükben végzett kérdőives és egyéb módszerrel végzett kutatások - bár sok ötletet adnak - nem alkalmasak arra, hogy ezek alapján információs rendszert lehessen tervezni. A bizottság által végzett felmérések, vizsgálódások csak némileg módositják a fentebb vázolt helyzetképet.

Az irányitók, tervezők csoportjának igényeivel a felterjesztés a továbbiakban nem foglalkozik. A kutatókkal (stb.) kapcsolatban azonban megállapitja, hogy bár Finnországban is az ide tartozók (2. csoport) zöme (74 %) maga keresi az adatokat, de ugy nyilatkoztak, hogy szivesen vennék igénybe szakképzett informátor közvetitését. Jelenleg a szakirodalommal való "lépést tartás" a hazai és külföldi folyóiratok, kutatási jelentések, a szakkönyvtár uj szerzeményekről készitett jegyzékeinek átnézése és a kollégákkal folytatott tapasztalatcsere jelenti.

A pedagógia-pszichológia szakos egyetemi hallgatókkal elmélyültebben foglalkozott a bizottság. A 171 fős mintában ugy tapasztalták, hogy maguk a hallgatók is elengedhetetlennek látják a továbbiakban a könyvtárhasználat, ill. az irodalomkeresés módjának tanitását-tanulását.

A 3. csoportban emlitett gyakorló pedagógusokról a tábor heterogenitásán és az igényelt irodalom rendkivüli szórtságán kivül azt állapitották meg (200 fős mintában), hogy az utóbbi években továbbképzésük intenzivebbé válásával párhuzamosan igényeik erősen növekednek. Tekintve, hogy a vizsgálódás elején készitett egységes kérdőiv ebben a csoportban használhatatlannak bizonyult, ujabb vizsgálatra van szükség speciális kérdőivekkel. Ebben a csoportban találkoztak leginkább azzal a visszássággal, hogy olyan szolgáltatásokat igényeltek, amilyenek már a kérdezés időpontjában funkcionáltak. Ugy tünik, hogy a bizottság e visszásság ódiumát a szolgáltató intézményekre háritja, mert mindjárt e megállapitást követően emliti, hogy a szakkönyvtárak szolgáltatásai lassuak és hézagosak - az adott pénzügyi keretek elégtelensége miatt (bizonytalanságban hagyva: az az ő véleménye, vagy a válaszolók megállapitása).

Mintegy 100 pszichológust és szociális gondozót is megkerestek. Az egységes kérdőivvel ebben a körben sem boldogultak, s a csoportos interjuk sem hoztak ujabb eredményeket.

A népmüvelés-felnőttoktatás kádereinek (4. csoport) információigényével kapcsolatban a bizottság az u.n. Felnőttoktatási Bizottság (1971: A 29. sz.) jelentésére hivatkozik. Ennek lényege: Ma még az elemi ismeretek, adatok is hozzáférhetetlenek, tehát országos szinten kell megszervezni a szolgáltatást, ugy, hogy az bekapcsolható legyen a nemzetközi rendszerbe.

HELYZETKÉP - A SZOLGÁLTATÁSOK OLDALÁRÓL

A hazai elsődleges közlemények, amennyiben azok nyomtatott formában jelennek meg - könnyen elérhetők. Kötelespéldány érkezik a jyväskyläi egyetem könyvtárába. A sokszorositott kutatási jelentésekhez azonban nehezebb hozzájutni. Ezen a téren nincs rendezve a kötelespéldány-szolgáltatás, holott tartalmuk nélkülözhetetlen, számuk jelentős. 1971-ben például 240 pedagógiai és pszichológiai témáju report jelent meg. - Ugyancsak nehézkes a kutató számára a hivatalos kiadványok (törvények, rendeletek, statisztikák) áttekintése. A kötelespéldány ugyan megérkezik a fent emlitett könyvtárba, de feltárásuk nem eléggé differenciált, s igy a különböző tárgymutatók közötti kiigazodás bonyodalmas, időigényes.

Finnországban a szakterületről a következő bibliográfiák adnak áttekintést: neveléstudományi, felnőttoktatási, testnevelési- és sportirodalom, a folyamatban lévő és tervezett neveléstudományi, ill. pszichológiai kutatások jegyzéke. Hiányzik a pszichológiai és a gyógypedagógiai irodalom bibliográfiája.

A tájékoztatásban nagy szerepet játszanak a folyóiratok, évkönyvek szemléi. A Psykológia c. folyóirat például évenként közli a szakterületen tudományos fokozatot (3 ilyen van) elért dolgozatok jegyzékét, témaszemléket, könyvkritikákat ad, bemutatja a vonatkozó uj törvényeket, rendeleteket.

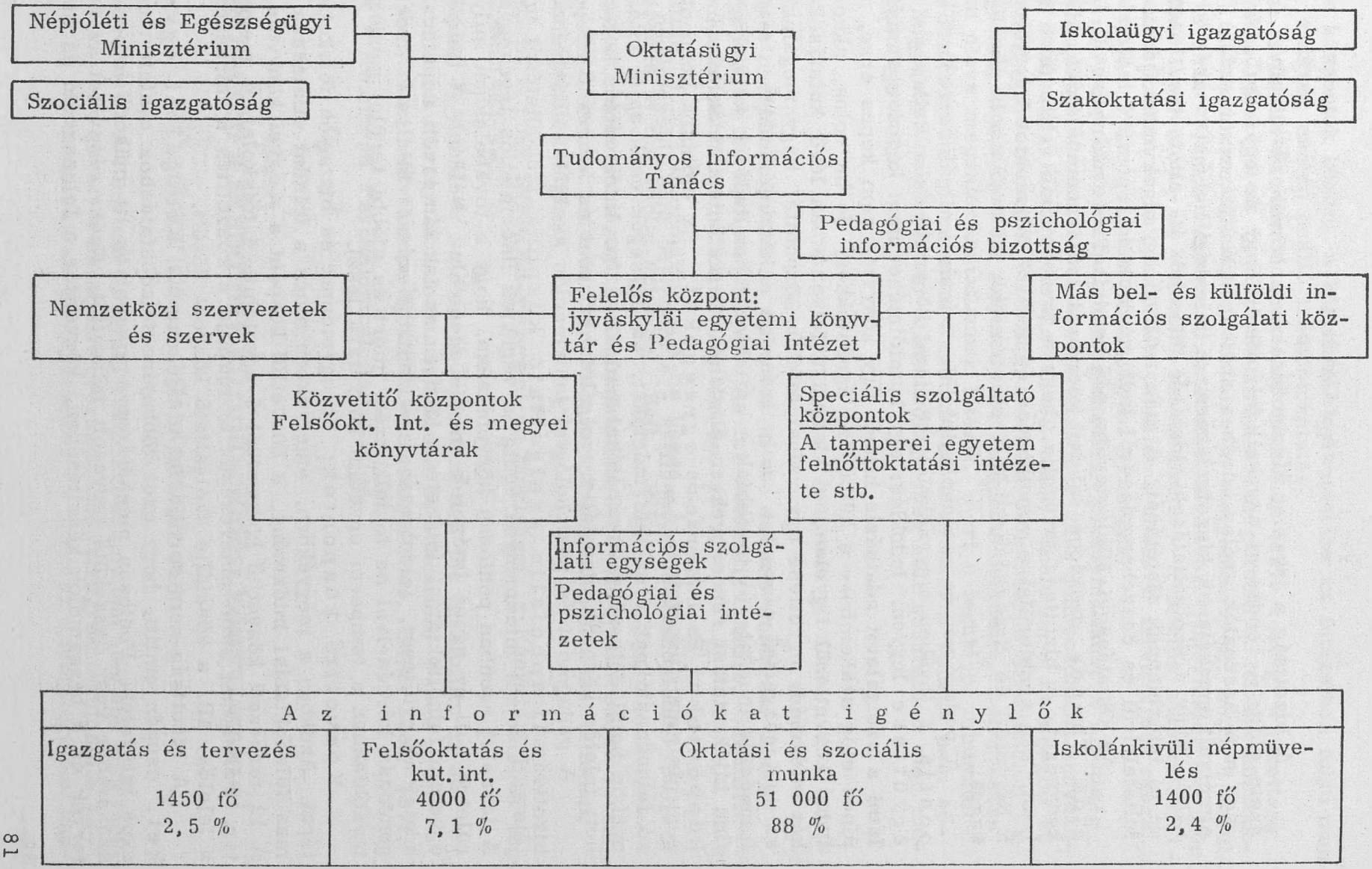
A külföldi elsődleges közleményeket leginkább a jyvaskylai egyetem könyvtára szerzi be, ide jár a legtöbb (500) külföldi folyóirat is. A bizottság felsorolja azt a 12 további szakkönyvtárat, amely ugyancsak vásárol külföldi szakirodalmat, hangsulyozza, hogy "mindeddig nem került sor a beszerzések koordinálására".

A külföldi másodlagos közlemények a bizottság véleménye szerint nem minden szempontból kielégitőek: (mellékletben felsorolja az 1972-ben megjelent, mintegy száz vonatkozó nemzetközi referáló kiadványt.) Az északi országok, a szocialista országok és a fejlődő országok irodalma nem szerepel megfelelően, s 6-10 hónapos átfutási idővel referálnak.

Ahhoz képest, hogy milyen kevesen foglalkoznak Finnországban tájékoztató munkával, meglepő a szolgáltatások nagy száma, s változatossága. Az információs központ - a helyzetkép felvázolásának időpontjában - a Pedagógiai Intézet tájékoztatási osztálya: 4 fővel dolgozik, a jyväskyläi egyetemi könyvtárban 1 főre, a Mozgástudományi és Népegészségügyi Intézetben 2 főre lehet számitani, a többi kutatóintézetben egyes szakemberek munkaidejük felében, harmadában foglalkoznak ezzel.

A szolgáltatások nagy száma, s változatossága azonban nem egyértelmüen pozitiv jelenség. A szervezetlenség következtében fontos feladatok ellátatlanok maradnak. Igy például 1967-ben svéd kezdeményezésre az északi országok (svéd, dán, norvég, finn) tanácsa egységes pedagógiai bibliográfia készitését határozta el. Mindezideig csupán egy év termését dolgozták fel! Az is terv maradt, hogy az összegyült anyagot mágnesszalagra viszik, kiegészitve ezzel az Eric és a Psychological Abstracts adattárát.

A Pedagógiai és Pszichológiai Információs Szolgálat müködési vázlata

A JAVASLAT

A bizottság a javaslat kidolgozásakor a következő alapelvet tartja szem előtt: A rendszert ugy kell felépiteni, hogy az egyaránt alkalmas legyen a felhasználók széles körében szétsugárzó tájékoztatásra és a kutatók elmélyült munkájának kiszolgálására. A jelenlegi helyzet - akár a felhasználók, akár a szolgáltatások oldaláról tekintjük át - nem teszi szükségessé uj intézmények alapitását. A már müködő egységek munkájának jobb feltételeiről és összehangolásáról kell gondoskodni.

Az Oktatásügyi Minisztérium alá rendelt Tudományos Információs Tanács országos szinten koordinál mindennemü tájékoztató tevékenységet. A bizottság javasolja, hogy a továbbiakban vegye fel a kapcsolatot, s a szakterületre vonatkozóan épitsen ki folyamatos együttmüködést a Népjóléti és Egészségügyi Minisztériummal, valamint a három igazgatósággal.

A pedagógiai és pszichológiai információs szolgálat felelős központja a jövőben a jyväskyläi egyetemi könyvtár és a Pedagógiai Intézet együttese legyen. Indoklás: egy kutatóintézet nem képes egymagában ellátni a szolgálatot adatbázis hiján. Egy könyvtár sem képes erre, mert nincs elég szakembere a különböző ágazatokhoz, de ha volna, akkor sem tudná közvetlenül figyelemmel kisérni a folyamatban lévő kutatásokat. A két intézmény együttese ugy válhat felelős központtá, hogy megalakitják az un. igazgatási csoportot, mely irányitja a két intézményben folyó információs munkát. (A továbbiak áttekintéséhez tudnunk kell, hogy a finn tájékoztatási rendszerekben általában megkülönböztetnek információs központokat és információs egységeket. Az előbbiek központilag gyüjtik, feldolgozzák és továbbitják - a többnyire más intézetekben dolgozó felhasználóknak - az információkat, az egységek csak saját intézményükön belül dolgozó felhasználókat szolgálnak ki. Információs központ lehet: felelős központ, speciális szolgáltató központ és közvetitő központ.)

A pedagógiai és pszichológiai információs szolgálat ellátásához a bizottság 11 speciális szolgáltató központ müködtetését javasolja. A felsorolt intézmények eddig is végeztek információs tevékenységet. A javaslat azonban pontosan körvonalazza, hogy a továbbiakban milyen területre kell az egyes intézetek erőit koncentrálni. Például: A tamperei egyetem felnőttoktatási intézete a jövőben az iskolán kivüli népmüvelés adatainak gyüjtését, feldolgozását és szétsugárzását vállalja (a szociális gondozás kérdéseivel ne foglalkozzék, mert ez utóbbi terület gondozója a továbbiakban a tamperei egyetem könyvtára lesz).

Közvetitő központok: az egyetemek és bizonyos főiskolák könyvtárai. Azokban a megyékben, amelyekben nincs a feladat ellátására alkalmas felsőoktatási intézmény, a közvetitő központ a megyei könyvtár legyen. A 12 tervezett közvetitő központból 5 egyetemi, 4 főiskolai, 3 megyei könyvtár. Feladatuk, mint elnevezésük is mutatja a közvetités a felhasználó és a felelős, ill. a speciális szolgáltató központ között.

A bizottság nem sorolja fel a tájékoztatási szolgálati egységeket, csupán emliti, hogy ezek többnyire felsőoktatáshoz csatolt tudományos intézetek. Pontosan meghatározza viszont az itt müködő információs szakember vagy összekötő tervezett feladatait. Ezek: részvétel az intézeti tervek és a beszámolók készitésében, közvetités a felhasználó és az infor-

mációs központok között, a központok tájékoztatása az intézetben folyó munkáról, szükség esetén önálló irodalomkutatás.

A szolgáltatás kiépitésének első ütemében (1975 végéig) a bizottság a következő státusok beállitását tartja szükségesnek: A felelős központnak 10 státusra van szüksége (a kulcsszám megjelölésével), ebből 6 kerüljön a könyvtárba, 4 a Pedagógiai Intézetbe. További 7 informátor kerüljön a (felsorolt) speciális és közvetitő központokba. - A felelős központ költségvetési terve is bekerült a javaslatok közé. E tervnek két része van: alapitási költségek, évi müködtetési költségek.

A javaslat zárómozzanata meglehetősen problematikus: A bizottság ugy látja, hogy a nemzetközi szolgáltatásokba való bekapcsolódás tervezését egy különálló, állandó testületre kell bizni. Ez lenne a Pedagógiai és Pszichológiai Információs Bizottság, amely a Tudományos Információs Tanács állandó alosztályaként teljesithetné leginkább feladatát. Létrehozása azonban eleve megvalósithatatlannak látszik, mert a legutóbbi miniszteri tanácsi határozat értelmében a Tudományos Információs Tanács nem bővitheti alosztályainak számát, ellenkezőleg, meg kell szüntessen már müködő alosztályokat.

JEGYZETEK

1. Meyriat, Jean: Information services in the socials sciences. Some bases for an evaluation. Directorate for Scientific Affairs, Scientific and Technical Information Policy Group. 1972.
2. Brittain, J. M.: Information and its users. A review with special reference to the social sciences. Bath. 1970.
3. Bjerstedt, Åke: Pedagogisk dokumentation. - Pedagogisk dokumentation 12, 1972. Special bulletin från Pedagogisk-psykologiska institutionen, Lärarhögskolan Malmö.
4. Line, M. B.: Az INFROSS-vizsgálat és tanulságai. = Könyvtári Figyelő. 1972. No.5. 483-495. p.
5. Brittain. J. M.: User studies in education and the feasibility of an international survey of information needs in education. Paper prep. for the Council of Europe EUDISED Steering Group. Bath. Sept. 1971.
6. APA = American Psychological Association.

Pillanatkép a skandináv közművelődési könyvtárakról

MÁNDY Gábor - VÁSÁRHELYI Judit

A Könyvtári Figyelő 1974. évi számaiban elég sok cikk foglalkozott a skandináv országok könyvtárügyének különféle aspektusaival. Emlékeztetőül - s mert az e témakörökkel kap-

csolatos tapasztalatok közlését mellőztük jelen cikkünkben - felsoroljuk az elmult évben közölt cikkeket. N. RÁCZ Aranka: Közmüvelődési könyvtárügy Dániában, 438-450. p.; VADÁSZ Ferencné: Könyvtárosképzés a skandináv országokban, 477-482. p.; HALLGREN, S.: Elektronikus adatfeldolgozás a svéd közmüvelődési könyvtárakban, 369-373. p. (A szerk.)

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete szervezésében lehetővé vált, hogy 1974. augusztus 26-a és szeptember 15-e között egy kisebb csoport tapasztalatgyüjtő látogatást tegyen három skandináv államban (Finnországban, Svédországban és Dániában). Elsősorban a közmüvelődési könyvtárak, s ezek ellátásának, irányitásának országos rendszere érdekelt bennünket. Összesen 32 könyvtárat láttunk, felkerestük a könyvtárellátó vállalatokat, valamint az országos felügyeleti szerveket.

A zsufolt program ellenére, a rövid idő miatt a skandináv könyvtárügyről alkotott képünk nem lehet teljes. Itt csak azt kisérelhetjük meg, hogy röviden, "pillanatfelvételszerüen" összefoglaljuk legmélyebb benyomásainkat, legérdekesebb, legjellemzőbb tapasztalatainkat.

A pénzügyi-igazgatási háttér

Skandináviában kétféle, egyidejüleg egymás ellenében ható rendszer - szerencsés esetben dinamikus - egyensulyából él a közmüvelődési könyvtár: egyfelől az állami igazgatásnak, pénzügyi ellátásnak (céltámogatásoknak) és bizonyos módszertani-technikai irányitásnak az elve érvényesül a megyerendszeren keresztül (még az egyébként könyvtári törvénnyel nem rendelkező Svédországban is), másfelől az egyes közigazgatási alapegységeken, a nagyfoku autonomiát élvező kommunális egységeken belül a helyi vezetők önállóan döntenek arról, hogy milyen mértékben kivánják anyagilag támogatni a helyi könyvtárat. Ennélfogva az egyes regionális könyvtárak elfogadott költségvetési kerete nagymértékben függ az illető régió gazdagságától, a határain belül befizetett jövedelmi adók összegétől. Példa erre a finnországi Espoo, ahol gazdag polgárok élnek (és adóznak!); ez a kommunális egység ezért dinamikusan fejlődik. Nem csoda, hogy valóságos "kacsalábon forgó" könyvtárat épitettek. A kommunális egységek finanszirozzák és magukénak is érzik a könyvtárakat. A helyi tanácsok és a könyvtárak között jó a kapcsolat. Sok helyütt a tanács szokásos üléseit a könyvtárban tartja, külön tanácsteremben (pl. Täby), a könyvtár őrzi a közigazgatással kapcsolatos irattárat is. Bár egy helyütt azt mondták, hogy Skandináviában "a könyvtárak sok pénzt kapnak, a könyvtárosok keveset", az utóbbiak sem panaszkodhatnak. A dán közmüvelődési és iskolai könyvtárak az 1974/75-ös pénzügyi évben 510 millió dán koronát kaptak (ennek 25 %-a az iskolai könyvtáraké); az 510 millió 47 %-a munkabér. A 40 000 lelket számláló Täby 11 millió svéd koronáért épitett magának könyvtárat, évi fenntartási költsége 1,6 millió, ebből csak propagandára 28 ezret forditanak. Egész Skandináviában presztizskérdés a korszerü könyvtár.

Könyvtári törvények

Dániában 1965-ben, Finnországban pedig 1961-ben hozott könyvtári törvény van érvényben, Svédországban ilyen nincsen, ez azonban nem látszik meg: minden ugyanolyan gördülékenyen, szervezetten folyik, mintha törvénybe lenne iktatva, "magától". (A KF. 1969. évi 1. számában (43-45. p.) közöltük a két emlitett törvény szövegét. - A szerk.) Mintha a svédeket törvény nélkül is áthatná a közmüvelődés és szükebb értelemben a könyvtár iránti felelősség; egy lépéssel a lehetséges rendelkezések előtt járnak. Dániában 1974-ben uj törvényjavaslatot terjesztettek elő, amely "nagykorusitaná" a kommunális egységeket: ezentul az állami támogatást nem a könyvtáraknak közvetlenül, hanem ehelyett a kommunális egységnek fizetnék, s a kommunális egység teljesen önállóan döntené el, hogy a nagyobb költségvetési tételből mennyit szán könyvtárügyre. A svédek e lépésen már tul vannak: számukra a mérleg pozitiv eredménnyel zárult, nem csalódtak a helyi tanácsokban, a könyvtárak igen nagy összegeket kaptak fejlesztésre. Dániában a jelenlegi rendszerben bizonyos serkentést jelent, hogy az állam a könyvtárra forditott helyi költségeknek kb. 30 %-át adományozza. Az állami támogatást mindezidáig a Bibliotekstlsynet, az állami felügyeleti szerv osztotta el; ez a törvényjavaslat elfogadásával természetesen megszünik, a felelősség az állami szintről átkerül kommunális szintre. Ugy tünik, hogy a hatvanas évek könyvtári áttörése, a hatalmas fejlődésnek jólszervezett, centralizált formák kialakitásával elért korszaka után (amikor is a közmüvelődés céljait a könyvtárak nagymértékben sikeresen valósitották meg), e rendet valamiféle decentralizáció, autonóm törekvések váltanák fel, a regionális különbségeknek megfelelően.

Mindent egy helyen - a családi könyvtár

A gyerekek és a felnőttek közös, egy épületben történő kiszolgálása egész Skandináviában igen elterjedt. Természetesen nem arról van szó, hogy külön épület hiányában kerülnek össze a különböző korosztályok. Mindenkinek megvan a maga minden kényelemmel és szükséges berendezéssel felszerelt részlege. A gyermekrészlegeket sok helyen (pl. Linköpingben) csak könyvespolcokkal különitik el. A nyitvatartás rendszerint az egész könyvtárra vonatkozik (kivétel csak - néhány hazai példához hasonlóan - a klubövezet, amelyet a könyvtár egyéb részlegeinek bezárása után, illetve nyitása előtt is müködtethetnek, vagy azok a kutatófülkék, amelyek, külön lépcsőházuk és bejáratuk lévén, a kutatók által a nappal és az éjszaka bármely órájában megközelithetők pl. a turkui finn egyetemi könyvtárban). A "családi" jelleg abban áll, hogy - a propagandában is - az egész családnak kinál a könyvtár közös - bár differenciált - szórakozást és müvelődést.

A családi könyvtár összkomfortos jellegéből is adódik, hogy a gyerekek nagyon korán megszokják a könyvtárat, megtanulják használni, természetes környezetüknek érzik. Már a néhány hónapos csecsemőnek is megvan a helye, ahol hempereghet, amig az anyja könyvet cserél (pl. Täbyben, a Läsesalongenben). A nagyobbak képeket nézegetnek, lemezeket hallgatnak, rajzolnak, festenek, játékokat készitenek a gyermekkönyvtáros vezetésével. Sok helyütt müködik bábszinház; meseórát, fejtörőt mindenütt

tartanak. Az állami és magánóvodák korlátozott száma miatt a gyermekrészlegek mindenütt óvodai szolgálatot is végeznek, amelynek keretében a teljes iskolaelőkészitő óvodai programot megtanitják, ill. eljátsszák a gyerekeknek. Vajon nem lehetne-e nálunk is (megemelt költségvetéssel) jobban támaszkodni a könyvtárakra a hátrányos helyzetü családok gyermekeinek segitése során?

A "mindent egy helyen" elve főleg abban jut kifejezésre, hogy a hagyományos könyvtári szolgáltatásokat minden irányban meghaladva zenét lehet hallgatni, nyelveket lehet tanulni, tv-t nézni, rádiót hallgatni, festményeket, grafikákat, szobrokat, plakátokat, diafilmeket szemlélni, bábszinházat nézni és játszani, mesét hallgatni, rajzolni, ragasztani - csaknem minden közmüvelődési könyvtárban. Igen gyakori, hogy a könyvtárat a müvelődési házhoz hasonló "szabadidő házzal" vagy "kulturális tevékenységek házával" épitik egybe (pl. a stockholmi Läsesalongenben). A malmöi városi könyvtárban komplett barkácsmühelyeket is láttunk, Fritisgård-ban sport-teremből ill. játszótérből nyilik a fiókkönyvtár. Koppenhága mellett, Hvidovre-ban a méregdrágán (24 millió korona) felépitett óriási kulturközpont "könyvtári éttermében" ebédeltünk, ugyanitt mozit, különböző klubszobákat láttunk. A kulturális tevékenységek szinte teljes skáláját biztositani tudja ez a multifunkcionális komplexum. Az elképzelés közel áll a Gyurkó László által javasolt kulturcentrumhoz, azzal a különbséggel, hogy a könyvtár ennek a sokoldalu szolgálatnak a tengelyében helyezkedik el - s nem olyan periferiális jelentőségü, mint sok hazai müvelődési ház könyvtára, vagy a klubkönyvtárak többsége.

Általában szoros kapcsolat alakul ki a könyvtár és az iskola között. Sok könyvtár tart fenn fiókot iskolákban (de ezek a lakosságot, a felnőtteket is ellátó, komplett, a többi fiókokkal mindenben egyenrangu könyvtárak), s a könyvtárlátogatás (a gyerekek iskoláskoruk alatt - Tampereban - háromizben egész napot töltenek el a könyvtárban) az irodalomóra keretében a tantervben is szerepel. A teenagereknek külön részlegeik vannak, ugyancsak speciális butorokkal, hangszigetelt falakkal, mivel ez a korosztály inkább zenét hallgatni jár a könyvtárba, mint olvasni.

Multi-media

A "családi" könyvtár sokoldalusága a dokumentumoknak is olyan változatosságát igényli, mint amit mi többnyire csak az "utópista" szaksajtóból ismerünk. A zenei részleg magától értetődően belefoglaltatik a közmüvelődési könyvtár fogalmába. Ezek felszerelése minden meglátogatott könyvtárban pazar, korszerü. A kapcsolóasztalok sokoldalu variációs lehetőséget biztositanak, s egyszerre müködtethető nyolc, tizenöt, vagy akár harminc lemezjátszó, ill. magnetofon. Ezek müsorát a legkülönfélébb helyeken lehet fülhallgatóval hallgatni (hirlapolvasóban, teenager szobában, gyermekrészlegben), vagy fülhallgató nélkül, a koncertterem erősitőiből. A zenei gyüjtemények rangját a nagy alapterületek is jelzik; Lahtiban 400 m^2 áll a zenebarátok rendelkezésére. Tekintélyesek az állományok is: Täbyben 2800 lemez, a Läsesalongenben 5000, a sok egyéb szempontból is kiemelkedő Hvidovre-ban pedig 8000 darab. A lemezeket, magnószalagokat használják is: Täbyben havonta kb. 13 000 kérést teljesitenek, a Läsesalongenben pedig tizezret. A magyar viszonyok között elképzelhetetlen számu le-

hallgató helyért sorba állnak, a könyvtár órákkal előre, esetleg csak másnapra fogad el előjegyzést. Számunkra különösen emlékezetes volt a még irni-olvasni sem tudó, 4-5 éves gyerekek látványa, akik a legnagyobb természetességgel hallgatták a meselemezeket - cipő nélkül, a szőnyegen hasonfekve, közben képeskönyvet lapozgatva, fejükön a hallgatóval. A zenei anyag kölcsönzésére nem alakult ki egységes gyakorlat. Az állományvédelmi megfontolásokon tul főleg a copyright megoldatlansága hátráltatja a szolgáltatások bővitését. A zenehallgatást (pl. Täbyben) a partitura tanulmányozásával is össze lehet kapcsolni.

A lemezeket és magnetofonszalagokat természetesen nyelvtanulásra is felhasználják. A nagyobb könyvtárak igyekeznek beszerezni minden elérhető tanfolyami anyagot - az ismertebb nyelvektől a szuahéliig.

A magnetofonszalagok, illetve kazetták különleges és egyre terjedő felhasználási módja a vakok ellátása szalagra olvasott irodalommal.

A vizuális kultura terjesztésére is jók a körülmények. Tamperében diapozitivot, Hvidovre-ban plakátot kölcsönöznek (kiválogatásuk bemutató vetitővel történik), Lahtiban pedig eredeti képzőművészeti alkotásokat lehet kölcsönözni (sőt akár meg is vásárolni - addig a képzőművészek tulajdonában maradnak).

A mikrofilm sem ismeretlen a köznuvelődési könyvtárakban (leolvasót sok helyen láttunk, s mivel divatba jött a családkutatás, legtöbbször mikrofilmre vett anyakönyveket olvastak rajta). Természetesen az egyetemi könyvtárak mikrofilmállománya a legimpozánsabb (Tamperében pl. 6000 tekercs).

Elébe mennek az olvasónak

A kandináv közmüvelődési könyvtár nem passziv kiszolgáló intézmény, hanem dinamikus, a társadalomba mélyen belegyökerező, az emberek tudatában hétköznapokon is jelen lévő szervezet. Azzá teszi mindenekelőtt szolgáltatásainak széles skálája, rugalmas alkalmazkodása a pillanatnyi igényekhez, s nem utolsósorban kényelmes, kellemes és hasznos helyiségei, épülete. Az épületek elhelyezése természetesen általában adott. De arra törekednek, hogy a könyvtárak minél közelebb kerüljenek az élethez, a forgalomhoz. Cukrászdával (Stockholm, Bokkafe), iskolával (Malmö-Fritisgård), orvosi rendelővel (Herttoniemi) épitenek egybe könyvtárakat, a Läsesalongen pedig a főváros metróhálózatának szivében, közvetlenül a T-Centralen kijáratával szemben müködik. Nem lehet kikerülni, s ebédidőben is sokan "beugranak" az ujságokat átlapozni, vagy egy lemezt meghallgatni. (Ugyancsak előnyös helyen fekszik - bevásárló központban - a malmö-rosengårdi fiók is.)

A skandináv államokban - különösen Svédországban és Dániában - a "jóléti" szociálpolitika programján belül igen nagy gondot forditanak a bármilyen szempontból hátrányos helyzetbe került olvasók ellátására. A vakok Svédországban ingyenes magnetofont kapnak, s ennek segitségével használják a már emlitett szalagra vett irodalmat. (Täby pl. egy év alatt 1000 ilyen módon felvett müvet kölcsönzött.) A csökkent látásuak és az öregek részére "öregbetüs" könyveket is beszereznek. A nagyotthallók részére rendezett előadásokon hangerősitőt használnak. A mozgásukban korlátozottak tolókocsin is felkereshetik a könyvtárat, mivel számukra külön bejáratot, liftet, toalettet, nyilvános telefont és magasitott asztalokat, ill.

alacsony polcokat épitettek. (Svédországban 1969 óta törvény irja elő a középületek tervezésénél e szempont figyelembevételét.) Akik pedig - koruknál fogva vagy betegségük miatt - nem látogathatják a könyvtárat, azoknak házhoz szállitják a telefonon igényelt könyveket. (Az akció neve és jelszava: Boken kommer = jön a könyv!) Finnországban is több helyen nyujtanak ilyen szolgáltatást (pl. Turkuban), de a svédeknél elterjedtebb. A már sokszor példaképül állitott Täby 1973-ban 5500 kötetet szállitott az olvasók otthonába. A kölcsönzések megkezdését szakképzett könyvtáros látogatása előzi meg: felméri az igényeket, kialakitja a "keresőprofilt", amelyen menetközben, ujabb konzultáció során igazitani is lehet. Még a szellemi fogyatékosokra is gondolnak: a kiselejtezett könyvekből válogatnak számukra megfelelő olvasnivalót. Ezek mellett a külön szolgáltatások mellett természetesen letéti könyvtárakat is tartanak fenn, kórházakban, aggok házában, börtönökben.

A bevándorlók különleges gondokat okoznak a svéd közmüvelődési könyvtáraknak. Van olyan fiókkönyvtár Sockholm körzetében, amelynek közönsége nem kevesebb mint hatvannégy nyelvet beszél, legalább három irásrendszerben (latin, cirill, arab). A könyvtárak igyekeznek minden tőlük telhetőt megtenni, igy az érintett nyelvek irodalmának - természetesen hézagos - beszerzésén tul különböző foglalkozásokat tartanak (ami főleg a gyermekek szocializációja, anyanyelvi, kulturális háttere megteremtése miatt nagy jelentőségü). Stockholm peremvárosai emellett egy-egy emigránsnyelvet patronálnak (némileg a mi kifejlesztés alatt álló nemzetiségi báziskönyvtárainkhoz hasonló célkitüzésekkel). A magyar irodalom patrónusa a Täby-i könyvtár. Stockholmon kivül is létezik emigránskérdés: Malmö körzetében a lakosság 40 %-a bevándorló vagy vendégmunkás, s magyarokkal, magyar nyelvü feliratokkal is több helyütt találkozhattunk.

Skandináviában most fedezik föl, hogy a könyvtárügy szempontjából az ipari munkásság is "hátrányos helyzetü". Mivel olyan hagyományokkal nem rendelkeznek, mint a mi szakszervezeti könyvtárhálózatunk, a városi könyvtár kisérletezik gyári letétek kialakitásával. (Az akció 1970-ben a malmöi Kirseberg fiókkönyvtárból indul el, de már Finnországban is, Dániában is terjedőben van.) Természetesen ez még csak a folyamat kezdete, s jelentős eredményekről nincs szó. Megjegyezzük azonban, hogy az ilymódon minden szempontból egységesnek megmaradó városi könyvtári rendszer több olyan előnnyel rendelkezik, amellyel a mi kettős hálózatunk nem dicsekedhet (az anyagi eszközök ésszerübb tervezhetősége, a gépi kölcsönzés kiterjeszthetősége, az adminisztráció és az irányitás egysége).

Végül meg kell emliteni a külterületi lakosság ellátását. A hatvanas évek eleje óta Skandináviában a bibliobuszok nem mennek ritkaságszámba. Számban, állomáshelyekben, felszereltségben és a kikölcsönzött kötetek mennyiségében egyaránt nagy a fejlődés. A nagyobb városokban (pl. Helsinki) három busz is fut, s kölcsönzési teljesitménye eléri az évi 600 000 kötetet. Gyakorlatilag az egész országot behálózó utvonalak révén mindenki viszonylag könnyen hozzájuthat a könyvhöz, folyóiratokhoz, sőt néhol még a helyben olvasás lehetőségéhez is.

Ilyen aktiv könyvtári gyakorlat mellett nem csodálhatjuk, hogy a kölcsönzött kötetek száma is jóval magasabb a hazai adatoknál: Lahtiban 11,9 kötet, Helsinkiben 9,4, Rydben 12,4 stb. A lakosság nagyobb arányban (30-35 %) használja a könyvtárat, a könyvtárlátogatók kb. 40 %-a 14 éven aluli.

A könyvtárak irányitása és felügyelete

A könyvtárak felügyelete Skandináviában mindenütt a minisztériumok alá tartozik. (Konkrétan e feladatot Svédországban a Skolöverstyrelse, Dániában a Bibliotekstilsynet látja el. Finnországban külön állami felügyeletet nem szerveztek.) A pénzügyi támogatás elosztása tárgyalásakor már beszéltünk e szervekről. E funkció csökkenésével együtt növekszik a tanácsadói szerepkör és a kulturális ügyek kooperációján való munkálkodás jelentősége. Ilymódon bizonyos módszertani tevékenységet is folytatnak, nagy figyelmet szentelnek különböző technikai megoldásoknak a könyvtári fejlesztés terén (autiovizuális berendezések, uj mediák stb.). A tanácsadói tisztet kétféleképpen látják el, részben az egyes könyvtárak meglátogatásával, a helyszinen folytatott tárgyalások utján, amikor is kialakithatók az egyedi "diagnózisok", és testre szabott tanácsokat lehet adni az egyes könyvtáraknak (instruálás). Másfelől központi módszertani tevékenység is folyik, szakmai publikációk, konferenciák stb. formájában. Ugyanezek az intézmények a kivitelező szervezetei a könyvtári törvényben emlitett kooperációs tevékenységnek, pl. kölcsönzési centrumot tartanak fenn, amelyen keresztül a közmüvelődési könyvtárak és a tudományos könyvtárak állományának bármely egysége bárki számára elérhető. Ezeken a szerveken keresztül folyik a nemzetközi, de különösen a skandináv információcsere. A könyvtári felügyelet van hivatva a fehér foltokra irányitani a könyvtárak figyelmét. Erre jó példa az az 1966 után hozott dániai intézkedés, amely a legkisebb korosztály, az 1 éves kortól iskoláskorig terjedő réteg könyvtári ellátását szorgalmazza. Az intézkedés eredményeképpen e korosztály kölcsönzése ugrásszerüen megnőtt, részben a családi könyvtár intézményének, részben az óvodákkal való jó kapcsolatnak köszönhetően. Végül ezekben az intézményekben futnak össze a könyvtárral kapcsolatos statisztikák, ennek alapján a könyvtárügyi tájékoztató központ feladatát is ellátják.

A könyvtári és levéltári állomány védelméről tanácskoztak az UNESCO szakemberei

Az IFLA News 1974. No. 48. (16-18.p.) közleményét B. KOZOCSA Ildikó tömöritette.

1973 november 19-21.-ig a párizsi UNESCO épületében konferenciát tartottak a Levéltárosok Nemzetközi Testületének (ICA) és a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetségének (IFLA) képviselői. Ez volt a két testület első kizárólag állományvédelemmel foglalkozó tanácskozása. Az összejövetelt az a felismerés tette időszerüvé, hogy igen sok a közös probléma; az egybegyülteket pedig az a szándék vezette, hogy a problémákat ésszerü és gazdaságos eszközökkel kiséreljék megoldani.

Három szakembercsoport képviseltette magát a tanácskozáson: levéltárosok, könyvtárosok és tudósok. A résztvevők legelőször abban állapodtak meg, hogy az együttmüködésnek az alábbi feladatokra kell kiterjednie:

1. A károsodások megelőzése;
2. A károsodott anyag kezelése;
3. Szakemberképzés;
4. A károsodások folyamatainak alap- és gyakorlati kutatása.

A levéltári és könyvtári szakemberek összehangolt együttmüködése biztositja a gyors bibliográfiai tájékozódás lehetőségét, az egyes nemzetek szabványainak ismertetését, a folyamatos tájékozódást a kutatási tervekről és a technikai ujdonságokról.

A konferencia résztvevői ugy vélték, hogy - a közös problémák teljes fölsorolásának igénye nélkül - a következő témáknak kell elsőbbséget biztositani:

a) Nemzeti és nemzetközi szabványok kidolgozása a dokumentumok tárolásánál, kezelésénél, kiállitásánál, valamint azok gyártásánál használt módszerekre és anyagokra.

b) Azoknak a konzerválási eljárásoknak és anyagoknak a szigoru kritikai felülvizsgálata, amelyekkel szemben kételyek merültek fel.

c) A fejlődő országok környezeti adottságaihoz illeszkedő eljárások és szabványok kidolgozása, különös tekintettel a raktárakban előforduló élő szervezetek okozta károk megelőzésére. Előzetesen fel kell mérni az országok ezzel kapcsolatos gazdasági lehetőségeit és igényeit.

d) A már eddig is ismert, un. tömegkonzerválási eljárások értékelése és ujabb hasonló technológiák kidolgozása.

e) Gondoskodni kell arról, hogy a konzerválás minden szintjén legyen kellő számu szakember; ki kell dolgozni valamennyi szint tananyagát. Elő kell segiteni, hogy a konzerválási igények szempontjából jobb megértés alakuljon ki a dokumentumok konzerválásával foglalkozók és az adminisztrativ szakemberek között mind a munkahelyeken, mind az oktató intézményekben.

Annak érdekében, hogy a levéltári és könyvtári szakterületek közötti kivánatos együttmüködés létrejöjjön, a konferencia résztvevői javasolták az ICA-nak és az IFLA-nak, hogy e két szervezetet magába foglaló Összekötő Bizottság felügyelete alatt azonnali és ideiglenes intézkedésként állitson föl egy közös Irányitó Bizottságot és titkárságot. Ennek lenne a feladata, hogy a könyv és levéltári anyagok konzerválására terveket és eljárásokat dolgozzon ki. Javasolták az Irányitó Bizottságnak, hogy dolgozzon ki tervet különböző szakembereket (levéltárosok, könyvtárosok, tudósok, konzervátorok stb.) magába foglaló munkacsoport létesitésére. E csoport feladata az lenne, hogy illetékes albizottságai révén végrehajtsa az Irányitó Bizottság által meghatározott terveket és határozatokat. Az IFLA tárgyaljon a Muzeumok Nemzetközi Testületével, ennek Konzerválási Bizottságán keresztül a szakmaközi együttmüködésről.

Az Irányitó Bizottság titkárságának a konferencia azt ajánlotta, hogy elsősorban az alábbi intézkedéseket tegye meg:

1. Állitsa össze a könyvtári és levéltári anyag konzerválásával foglalkozó laboratóriumok, mühelyek, kutató intézetek és oktató intézmények listáját.

2. Válogassa ki és állitsa össze azokat a könyvtári és levéltári konzerválásra vonatkozó szabványokat, amelyeket mértékadónak tekinthetnek a szakma dolgozói.
3. Értékelje az érintett szakmák szakemberképzésével foglalkozó intézmények tanulmányi rendjét és mérje fel, szükséges-e regionális intézmények létesitése.
4. Kétéves könyvtári és levéltári konzerválással kapcsolatos nemzetközi "eseménynaptár" összeállitása.

A továbbiakban javasolták az Irányitó Bizottságnak a szakmák közötti együttmüködés távlati tervének kidolgozását. E terv a következő kivánalmakat tartsa szem előtt: folyamatos bibliográfiai tájékoztatás, a dokumentumok konzerválásához szükséges anyagok gyors beszerezhetőségének elősegitése, tömegkonzerválási és savtalanitási eljárások kidolgozása, kutatási programok, valamint fejlesztési, ellátási problémák koordinálása, szakkifejezések több nyelvü, alfabetikus gyüjteményének összeállitása.

E célok eléréséhez nem kevesebb, mint évi 4500 USA dollárra lenne szükség. Javasolták ezért, hogy az ICA és az IFLA biztositson különkülön évi 500 USA dollárt, továbbá, hogy hatalmazzák föl az Irányitó Bizottságot és titkárságot a szükséges pénzalap megteremtésére és kezelésére.

A tanácskozásról felvett jegyzőkönyveket az Unesco szakmailag érdekelt alosztályaihoz terjesztik fel.

Megjegyzés: Az ICA és IFLA Végrehajtó Bizottsága 1973. december 6-án ill. 20-án elhatározta, hogy közös Irányitó Bizottságot és irodát létesitenek a könyvek és dokumentumok állományvédelme érdekében.

Az „integráló" könyvtár

Hansjörg SÜBERKRÜB

A szerzőnek a Die integrierende Bibliothek cimen a Mitteilungsblatt: Verband der Bibliotheken des Landes Nordhrein-Westfalen 1974. évi 2. számában (135-141. p.) megjelent cikkét PINTÉR Márta tömöritette.

A második világháboru óta eltelt közel 30 év alatt a könyvtárak fejlődésében három, többé-kevésbé világosan elhatárolható szakaszt különböztethetünk meg.

Az ötvenes években a statikus könyvtárak idejét éltük, ujraéledt a népkönyvtári szellem, a főiskolák népkönyvtárosokat képeztek, a könyvtári munka hatékonyságát az aktiv olvasók számának növekedésével mérték.

A hatvanas évek a terjeszkedés, az expandáló könyvtár időszaka: az uj könyvtárépületek uj olvasótömegeket vonzottak, a szabadpolc-rendszer is kiállta a próbát; előtérbe került a munkaszervezés és a szolgáltatások ésszerüsitése. Népkönyvtár helyett közmüvelődési könyvtárról ("öffentlichen Bücherei) kezdtek beszélni, ebből a szakból lehetett diplomát is szerezni.

Az aktiv olvasók számolgatása feledésbe merült, ehelyett a kölcsönzések száma lett a jó müködés legfontosabb kritériumává. A könyvtárak tevékenysége az adott lehetőségek felső határa körül mozgott, nagyobb teljesitményt csak munkaszervezési intézkedésekkel lehetett elérni.

A hetvenes évek viszont nemcsak olyan uj szervezeti - szervezési problémákat vetettek föl, mint pl. a különböző fenntartó szervek alá tartozó könyvtárak együttmüködése, vagy a mozgókönyvtári hálózat létrehozása, hanem merőben ujszerü feladatokat is hoztak a könyvtári szolgáltatások területén. Napjainkban a könyvtárak szinte észrevétlenül veszik magukra ezeket az uj feladatokat, és eközben éppugy csökken a kölcsönzések száma, mint 10 évvel ezelőtt az olvasóké. Az uj szolgáltatásoknak a könyvtári munkába való szerves beolvasztása miatt a hetvenes évek közmüvelődési könyvtárát integráló könyvtárnak nevezhetnénk.

Ma egy nagyobb közmüvelődési könyvtár a következő szolgáltatásokat nyujtja: könyvkölcsönzés saját állományból; folyóiratok rendelkezésre bocsátása saját állományból (mintegy 1200 folyóirat jöhet számitásba); könyvtárközi kölcsönzés (1972-ben 25 000 alkalommal); a regionális központi könyvtár szerepéből adódó feladatok ellátása; idegennyelvü irodalom feldolgozása; külön részleg felállitása vendégmunkások gyermekei számára; zenei könyvek, kották és hanglemezek feldolgozása; a városon belüli kölcsönzési forgalom ellátása saját gépkocsival; szabadalomtár gondozása (900 000 szabadalmi dokumentum); szabványtár gondozása; tájékoztató szolgálat (1972-ben 12 300 eset, a nagyszámu kisebb információn kivül); gyorsmásolószolgálat könyvekről és folyóiratokról, és irógépek rendelkezésre bocsátása az olvasók számára; szövetségi köztársasági, országos és helyi tájékoztatási anyagok beszerzése és szétosztása; katalógusok felállitása, gondozása; rádióadások magnetofonra vétele és kézbeadása, az azokban emlitett irodalom rendelkezésre bocsátása; telex-szolgálat könyvtáron kivüli információk megszerzésére; bevezetés a könyvtárhasználatba (csoportok számára, és tanulók tanterv szerinti gyakoroltatása egyaránt); a helyi és könyvtárközi ill. hálózati közös feladatok ellátása; ezenkivül előfordulhat még pl. rendezvények vagy nagy könyvkiállitások szervezése, témafigyelő-szolgálat, stb.

A közmüvelődési könyvtárak nem egyik napról a másikra, hanem fokozatosan vállalták magukra ezt a szerteágazó tevékenységi kört, és most már aligha szüntethetnék meg valamelyik jól bevált, igényelt szolgáltatásukat. Azonban az észrevétlenül terebélyesedő feladatokról tévedés lenne azt képzelni, hogy csak ugy "mellékesen" megoldhatjuk őket. Pl. az automata pénzbedobós másolószolgálat fenntartása is (papirutántöltés, pénzváltás, elszámolás) napi három munkaórába kerül, pedig ezt a könyvtárak tényleg "mellékesen" végzik.

Hasonló példák nemcsak a technikai jellegü, hanem a kimondottan könyvtárosi munkaterületekről is szép számmal hozhatók, vagyis olyan uj feladatok hárulnak a könyvtárra, amelyet a könyvtárosok mind aktivabb közremüködése nélkül nem lehet megoldani, s ez végülis lényegesen módositja az önkiszolgáló szabadpolcos könyvtárról alkotott képet.

Ezt a fejlődést több szemszögből jellemezhetjük:

1. Az uj szolgáltatások integrációja az eredmények kumulálását is maga után vonja. (Pl. valaki másoltatni akar, de egyuttal könyvet is köl-

csönöz; egy tanuló angol nyelvü Shakespeare kiadást keres és a német nyelvü állományban is talál valami érdekeset; az információt igénylő másoltat vagy kölcsönöz, stb.)

2. A tájékoztatási folyamatok sokrétüek; igy csak az a könyvtár elégithet ki többféle igényt, amelyik sokféle szolgáltatást integrált. A közmüvelődési könyvtárnak készségesen kell vállalnia a szükséges szolgáltatások ellátását könyvön kivüli eszközökkel is.

3. Az uj szolgáltatások más értelemben igénylik a könyvtáros személyes közremüködését, mint a szabadpolcos kölcsönzés. Az időráforditás alig mérhető vagy szabályozható. Nagyobb kombinálókészségü és iskolázottabb könyvtárosokra és könyvtári segéderőkre van szükség. Az integráló könyvtárban döntő szerepet játszik a megfelelő továbbképzés megoldása.

4. A szolgáltatásokat nehéz statisztikailag kimutatni, pedig a fenntartó szervek leginkább a statisztikai kimutatások alapján győzhetők meg.

Az elmondottakból következik, hogy a könyvtár integráló funkcióját nem elég felismerni, tudatosan vállalni is kell. A szolgáltatások sokrétüsége megóv attól a veszélytől, hogy a közmüvelődés mezitlábasai legyünk, azonban az integráló könyvtár szolgáltatásait és teljesitményeit láthatóvá és megfoghatóvá kell tennünk. Ezt egyrészt a statisztika is tükrözi: mintegy 10-20 %-os mérsékelt növekedéssel számolhatunk, amely szinte teljesen az uj szolgáltatások bevezetésének köszönhető, mivel 1973-ban nem volt említésre méltó könyvtárépités vagy állománygyarapitás. Másrészt lemérhető ez a könyvtárak iránt megnyilvánuló nagyobb társadalmi megbecsülésben is, abban, hogy a kulturpolitikai döntések már komolyan számolnak a könyvtárakkal. Igazi eredményről azonban majd akkor beszélhetünk, ha nyilvánvalóvá válik, hogy az integráció könyvtári értelemben azonos a kommunikációra való készséggel. Maga a müvelődés is kommunikáció, de a régi könyvtárosi értelmezés szerint ez egy adott olvasónak és egy adott könyvnek a találkozását jelentette. A társadalom változásának megfelelően helyesebb lenne a könyvtárakat "müvelő hatásu kommunikációs központoknak" tekinteni.

Az uj elképzelésekhez nem könnyü uj könyvtárosgárdát találni, az eddigi fejlődés is lényegében uj erők nélkül ment végbe. Kérdés azonban, hogy mehet-e ez igy továbbra is, nem kényszerülnek-e majd a könyvtárak hagyományos vagy uj szolgáltatásaikat redukálni, megszüntetni? Várható-e a könyvtári létszámkeret emelése? Az integráló könyvtár funkciójának körvonalazódása sok más, hasonló problémát is felvet, amelyekre a könyvtáron kivüli és belüli illetékeseknek mielőbb választ kell adniok.

A könyvtári pálya mint hivatás

Dietmar WIEGAND

A Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie c. folyóiratban (1974. No. 1. 28-35. p.) megjelent cikket (Der Bibliothekar-Beruf als Profession. Soziologische Konzeptionen und ihre Anwendbarkeit auf den bibliothekarische Beruf) MOLNÁR Ágnes tömöritette.

Mivel járul hozzá a szociológia, elsősorban az angolszász szociológia a könyvtároshivatás helyzetének jobb megértéséhez és milyen lehetőségeket kinál a hivatás továbbfejlesztéséhez? Az ujabb külföldi hivatásszociológia eredményeinek átvétele az NSzK-ban még épen csak megindult, a könyvtároshivatásra való alkalmazásukat pedig ezután kell elvégezni.

Hosszadalmas és gazdag irodalmat eredményező vita folyt a két alapfogalomnak: a hivatásnak mint magasabb rendü foglalkozásnak és a hivatássá válás folyamatának (professzionalizáció) a meghatározása körül.

A professzionalizáció fejlődési fokai Th. Caplow szerint a következők: 1. Szervezet létrehivása, bizonyos elemi követelményekkel a tagsággal szemben. 2. Névváltoztatás, hogy a hivatást elhatárolják egy korábbi, alacsonyabb státusu foglalkozástól és monopolizáljanak bizonyos meghatározott feladatokat és cimet. 3. Hivatásetikai kódex kidolgozása és elterjesztése. E kódex a hivatás funkcióját a közjólét szolgálatával azonositja. 4. Kitartó politikai agitáció az uj hivatás elhatárolásának törvényes megerősitésére. A jogszabály a hivatás cimének viselését vizsga letételéhez köti. 5. A hivatás szabályainak hivatásetikában való összefoglalása.

H. L. Wilensky a professzionalizációt a következő lépcsőfokokban jelöli meg: 1. A funkcióknak főhivatásban (egész napos elfoglaltságban) való összefoglalása. A fejlődés e kezdeti stádiumában a hivatás gyakorlói más szakmabeliekből rekrutálódnak. 2. Oktatási intézmények létrehivása az utánpótlás biztositására. Az oktatók a mozgalom lelkes irányitói, vagy valamilyen uj technika uttörői vagy a kettő egy személyben. A tudásanyag bővitése, főiskolai fokozatok és cimek létesitése, az oktatói funkciók főfoglalkozássá tétele. 3. Szakmai szervezetek (szövetségek) létrehozása. Kampány a szakma tevékenységi területének egyértelmü meghatározására, névváltoztatás. Gyakran belső harcok a hivatás különböző képzettségü gyakorlói és a hasonló munkát végző kivülállók között. Rutinmunkák átutalása alacsonyabb foglalkozási ágban dolgozók körébe. Kemény konkurrenciaharcok a szomszédos szakmákkal. 4. Állami engedélyezés, a saját cim törvényes védelme, a hivatás gyakorlásának megtiltása a szakmán kivüliek számára.

A leiró jellegü hivatásszociológia képviselőinek nem sikerült megegyezésre jutniok sem a professzionalizáció, sem a hivatás egyöntetü meghatározásában. Hatalmas táblázatok készültek arról, hogy a hivatás különböző ismertetőjegyei hányszor fordulnak elő az irodalomban.

A definició körüli zsákutcából az un. "strukturafunkcionalizmus" keres kiutat. A leiró hivatásszociológiánál magasabb absztrakciós szinten a hivatás néhány lényeges jegyének meghatározására szoritkozik. B. Barber 4 ilyet emlit: 1. Nagyobb és rendszerezett tudás- (ismeret-) anyag. 2. Inkább a kollektiv,· mintsem az egyéni érdek szem előtt tartása. 3. A magatartás fokozott önkontrollja, hivatásetikai kódex és hivatásszervezet segitségével. 4. Pénzbeli vagy egyéb jutalmazás az egyén érdekének szolgálatában.

A döntő lépést a hivatás ismertetőjegyeinek rendszerezésére W.J. Goode tette meg. Koncepciójában két fő ismertetőjegy szerepel, az alábbi jellemzőkkel: 1. A tudásra való beállitottság (tudásorientáció): nagyobb, rendszerezett, absztrakt ismeretanyag megléte. Ennek bizonyos konkrét problémákra való alkalmazása. Megegyezés e problémáknak az ismeretekkel való megoldhatóságában és e problémamegoldó ismeretek monopolizálásában. Az ismeretanyag előállitása és továbbadása a hivatáson belül. - 2. A szolgálatra való beállitottság (szolgálat-orientáció): A szakmabeliek illetékessége az ügyfél szükségleteinek meghatározásában, szemben ennek kivánalmaival. Önzetlenség (készség gazdasági veszteségek elfogadására) mint eszménykép és alkalmilag mint tényleges magatartás. Pozitiv és negativ szankciók a szolgálat ideáljának követésére, illetve nem követésére.

E jellemzők némelyikébe már konfliktuselméleti szempontok is bekerültek. Ez az elmélet abban különbözik a strukturafunkcionálistól, hogy a társadalomnak inkább a változását, semmint a stabilitását igyekszik magyarázni.

A konfliktuselméleti beállitottságu hivatásszociológia egyik alaptétele az un. "basic tension": a szolgálat (teljesitmény) létrehozója ("termelő") és átvevője ("fogyasztó") közötti alapvető ellentét, továbbá annak meghatározása, mi tekinthető szolgálatnak és milyen formában kell teljesiteni. Ebben az elméletben az autonómia (önkontroll) a hivatás legfőbb kritériuma.

T.J. Johnson a szolgálat "termelője" és átvevője közötti alapvető feszültség megoldásának 3 történeti tipusát különbözteti meg: 1. A termelő maga határozza meg mind az átvevő szükségleteit, mind az ezekről való gondoskodás módját. 2. Az átvevő határozza meg mind saját szükségleteit, mind kielégitésük módját. 3. Egy harmadik "fél", konkrétan az állam vagy valamilyen hivatalos vagy félhivatalos szervezet lép közbe és oldja meg a termelő és átvevő közötti feszültséget. Az intézményes szabályozás spektruma igen széles, s egészen a saját kezelésbe vételig terjedhet. E. Freidson rámutat, hogy a magánpraxist folytató orvosok tekintélye éppugy az állam által szavatolt szabályokon nyugszik, mint a közhivatalnokoké.

Napjainkban valamely hivatás annyi autonómiával rendelkezik, amennyit az állami szabályozás - törvényekben és rendeletekben - neki itél. Az autonómia foka attól függ, mennyiben sikerül a hivatáscsoportnak az illetékes állami szervek előtt bebizonyitania, hogy autonómiája közérdek. A speciális és rendszerezett ismeretanyag megléte a konfliktuselmélet képviselői szerint nem elegendő, mivel kevéssé megfogható és erősen manipu-

lálható. A szolgálatra való beállitottság uj értelmet nyer, ha nem pusztán altruizmust értünk alatta, hanem - szemben a személytelen szolgálattal - személyre szóló szolgálatot. A hivatás-státus a konfliktuselmélet értelmében az autonómiával azonos. Cikkiró ezzel a megállapitással megoldottnak tekinti a professzionalizáció sokat vitatott problémáját.

A hivatásszociológiai koncepcióknak a könyvtároshivatásra való részletesebb alkalmazása és könyvtárosszociológia kidolgozása ma még nem megoldható feladat. A cikkiró csak vázlatosan vet fel és bocsát vitára néhány gondolatot és kérdést.

A könyvtároshivatás autonómiájának problémája utal a könyvtáros és könyvtárhasználó közötti "alapvető feszültségre". Az a kérdés, mennyiben ismeri el a törvényhozó és a használó a könyvtárosok illetékességét annak meghatározásában, mi tekinthető könyvtári szolgálatnak és milyen formában nyujtandók a szolgáltatások. Tanulságosak ebből a szempontból az olvasókutatás eredményei.

Az állammal való tárgyalásokban stratégiai jelentősége van a könyvtárosok tudás- és szolgálat-orientációjáról alkotott kép tökéletesitésének.

Vajon a tudás-orientáció a könyvtártudománynak egyetemi diszciplinaként való elfogadását jelenti-e és a Goode-féle értelmezésben az ismeretanyagnak nemcsak létrehozását, hanem a napi könyvtári munkában való alkalmazását is? S vajon megoldhatók e gyakorlati munka problémái a tudásanyag alkalmazásával? Vajon a szolgálat-orientáció a "személyre szóló szolgálatot" jelenti-e, a minőségi tájékoztatást, a használók képzését az egyetemi oktatás keretében?

E kérdésekre a könyvtárosok közötti további vitákban kell keresni a választ.

SZEMLE

(ADORJÁN Károlyné - SZENDRŐ Géza) A Müszaki Egyetemi Könyvtáros Repertóriuma. Tizéves betürendes és szakmutató (1964-1973). (Összeállitotta: - -) [Kiadja a] Budapesti Müszaki Egyetem Központi Könyvtára. Budapest, 1974. 45 p.

1974 augusztusában Debrecenben a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Bibliográfiai Bizottsága és Hajdu megyei Csoportja szervezésében a folyóiratrepertóriumok szerkesztésének problémáiról tanácskoztak a téma érdekelt szakemberei. A tanácskozás résztvevői hosszas vita után megállapitották, hogy egyedülálló, örök szabályt, minden repertóriumra kötelezően vonatkozó szerkesztési elvet nem lehet kialakitani. Valamennyi hozzászóló megegyezett abban az alapvető követelményben, hogy a repertóriumok szerkesztőinek a kiadvány szerkezetét mindig a következők alapján kell megtervezni: az adott kiadvány, folyóirat jellege, amelynek repertorizálásáról szó van; a repertórium célja; a használók igénye ill. a várható visszakeresési szempontok; végül a repertóriumkészités ill., a bibliográfiai technika mindenkor szinvonala.

A Müszaki Egyetemi Könyvtáros 1974-ben megjelent repertóriumához irott előszavában Dr. Frey Tamásné, a folyóirat szerkesztője röviden ismerteti a lap tizéves történetét, melynek felelős szerkesztője mindvégig Dr. Héberger Károly könyvtárigazgató volt, szerkesztői azonban változtak - tiz év alatt a negyedik szerkesztő közremüködésével jelenik meg a lap. "A Müszaki Egyetemi Könyvtáros módszertani-hálózati munkánk fontos segédeszköze volt és maradt - olvashatjuk az előszóban -. A repertórium tartalmazza törekvéseinket, eredményeinket, betekintést ad hálózati tagkönyvtáraink életébe, tájékoztat a hazai és külföldi egyetemi könyvtárakról, szerény lehetőségeinek megfelelően figyelemmel kiséri a könyvtár- és tájékoztatásügy fejlődését."

A repertórium rövid használati utmutatójából kiderül, hogy a lap tiz év alatt megjelent cikkeit, közleményeit két részben ismertetik. Az első rész a tárgymutató, mely az egyes témakörökön belül időrendben, a megjelenés sorrendjében tárja fel a folyóirat anyagát. A fontosabb közleményeket - tartalmuknak megfelelően - több tárgykörbe is besorolták a szerkesztők. A második rész betürendes szerzői és cimmutató, amely az ismertetések iróit külön rendszó alatt is közli. Összevontan szerepelnek a repertóriumban a különböző számokban azonos cimmel megjelent rövid közlemények - hirek, bibliográfiai szolgáltatások, stb. (A "mutató" kifejezés itt az anyag különböző szempontok szerinti feltárását, teljes cimfelvétel formájában való közlését jelenti.)

Lényegében ezen elvek alapján állitották össze a szerkesztők a tiz év anyagát. Nézzük meg, hogyan valósultak meg ezek a kiadványban, meg-

valósultak-e egyáltalán, s mennyiben használható a fenti elvek szerint összeállitott, szerkesztett repertórium.

Mint a bevezető is hangsulyozza, hálózati, módszertani kiadvánnyal állunk szemben. Meghatározza ez önmagában a felhasználói kört és a megjelenő publikációk jellegét is. Véleményünk szerint ilyen jellegü repertórium szerkesztési elvének kiválasztásakor a várható használói igényekből kell kiindulni. Milyen tipusu, szerkesztési elveken alapuló repertórium képzelhető el ennél a folyóiratnál? Ismeretesek az időrenden alapuló, s folyóiratban megjelent eredeti publikációk sorrendjét követő szerkesztési módszer előnyei (ilyen elven készült a közelmultban pl. a Társadalmi Szemle vagy a Borsodi Szemle repertóriuma). Ez az elv kizárja a szakozással, témaköri csoportositással járó hibalehetőségeket, szelektálás esetén könnyiti a válogatást, képet ad a kiadvány időrendi fejlődéséről - s ezzel a szakterületnek a mindenkori helyzetéről, fejlődéséről is, amelynek anyagát tükrözi. Összefoglalva: ez a szerkesztési mód a történetiség elvét követi, lényegében a tartalomjegyzékek időrendi egymásutánját nyujtja. Az igy szerkesztett repertórium használhatóságát nagymértékben meghatározza a mutatórendszer, a repertorizált anyag sokoldalu feltárása, visszakereshetősége. Érzésünk szerint elsősorban olyan jellegü, szakterületü folyóiratok anyagának feldolgozásánál eredményes ez a módszer, ahol az időrend valami többletet nyujthat a kutatónak, tehát akár a társadalmi környezetről, akár a szakterület irodalomanyagának összefüggéseiről tájékoztathatunk ilymódon.

Szükebben vett szakmánk, a könyvtár- és tájékoztatástudomány, véleményünk szerint időrendileg nem ennyire meghatározott. A használó inkább az őt foglalkoztató témák szerint keres, mint időrendben. Vitathatatlanul vannak "divatos" témáink, kérdéses azonban, hogy ez mond-e valamit is a tudományág pillanatnyi helyzetéről, a tényleges fejlettségi szintről, a megoldandó problémákról.

Gyakori szerkesztési mód az egységes, betürendes felsorolás (szerző, cim szerint), melyet azután bőségesen kiegészitenek a mutatórendszerek. Visszakereshetőség szempontjából elsősorban azoknál a területeknél hasznositható, ahol a szerző szerinti feltárás többet mond a tematikainál. Érzésünk szerint ez sem jellemző szakmai folyóirataink ra, hiszen elsősorban a téma a döntő a könyvtárügy irodalmában, s a szerző csak ezen belül lehet szelektálási szempont.

Marad tehát az anyag szakrendi feltárása. Mint már emlitettük, a Müszaki Egyetemi Könyvtáros Repertóriuma tematikai bontásban közli anyagát. Hiányzik azonban a tárgymutató mutatója, a témacsoportok, tárgyszavak betürendes vagy szakrendi közlése a kiadványból, s igy csupán végiglapozva bukkanhatunk rá a kivánt ill. keresett témára, ill. igy derül ki, létezik-e az általunk elképzelt téma. Talán azzal kivánták ezt pótolni a szerkesztők, hogy a tárgyszavakat betürendben közlik, tehát Állománygyarapitás, Állományhasználat, Állománykivonás, stb. Ez azonban egyrészt nem ad előzetes tájékoztatást a használónak, milyen témaköröket, tárgyszavakat kereshet egyáltalán a repertóriumban, másrészt szerkezetileg sem teszi egységessé a kiadványt: pl. Hálózat, Hálózati együttmüködés, Hirek, Könyvfeldolgozás - vagy: Szakirodalmi tájékoztatás, Szemle, Tanszéki Könyvtárak stb. Ugy tünik, a szerkesztők mechanikusan vegyitették a tartalmi és formai szempontokat. Ugyanakkor a kiadvány szempontjából

formai vonatkozásban bontott tárgyszavak esetében - mint pl. Szemle - a feldolgozott illetve leközölt anyag semmiféle bontásával nem találkozunk. Nem valószinü, hogy szemleként keresi majd a használó pl. Tombor Tibor: A könyvtári állomány védelme c. munkájának ismertetését, Állományvédelem cimszó alatt pedig nem találja meg. Ha pedig a szerző vagy az ismertető neve után kivánna visszakeresni, bőségesen eligazitaná a kötet második része, a szerzői és cimmutató. Vagy: Szakbibliográfiák (irodalomkutatás) - alcimként: A Központi Könyvtár bibliográfiai szolgáltatásai. Ezt követően folyamatos sorszámozással a megjelenés helyét és idejét közli a repertórium. De miről adott szolgáltatást a könyvtár? Milyen szakbibliográfiákat állitottak össze? A repertórium erre vonatkozóan nem ad tematikus bontást, csakugy, mint a szemlék esetében. Ha azonban a folyóirat egy számába belelapozunk, olyan témákat találunk, mint pl. Mikrofilmezés, Az örvénylő menetmarás geometriai és alkalmazási kérdései, Az egyetemi hallgatók szellemi és pszichikai tulterhelése, stb. Az irodalomkutatás által tartalmazott adatok mennyisége változó. Keresése, használhatósága azonban feltétlenül cim illetve téma szerinti feltárást igényelne, hiszen irodalomkutatás cimszó alatt senkinek nem jut eszébe szakirodalmat keresgélni. Igy, egy tételben használhatatlan ez az információ, feltárás nélkül ki is hagyhatták volna a szerkesztők a repertóriumból, akkor sem adtak volna lényegesen kevesebb tájékoztatást.

A feltárás részletességét mindig nagymértékben befolyásolja a feldolgozott anyag mennyisége, terjedelme. A repertórium nem operál sok tárgyszóval. Anyagát mindössze 23 témakörbe csoportositva közli. A témakörök bővitése - az anyag mennyiségét figyelembe véve - nem is lett volna szükséges. Kérdéses azonban, hogy éppen a kisszámu bontásra való tekintettel, nem lenne-e jobban használható valamiféle logikai rend, csoportositás, a mechanikus betürend helyett.

Nézetünk szerint a repertórium alapvető szerkezete szempontjából akár közömbösnek is vehetjük, milyen elv, elvek szerint tárják fel az összeállitók a periodikum anyagát, ha a kiválasztott bontás mellett részletes utalókkal, mutatók rendszerével, vagy egy egységes, minden szempontot magába foglaló betürendes mutatóval látják el a kiadványt. A lényeg a visszakereshetőség.

A debreceni tanácskozás ajánlásaiban ezt olvashatjuk: "A tanácskozás nyomatékosan ajánlja minden repertórium-szerkesztő figyelmébe, hogy a repertóriumot minél gazdagabb mutatórendszerrel ill. komplex mutatóval kell ellátni. A mutatórendszer analitikusan tárja fel a periodikum tartalmát. Ennek egyik feltétele, hogy az elemző cimleirások minél sokoldalubban aknázzák ki a közlemények tartalmát." Az elemzett mü azonban nem rendelkezik semmiféle mutatóval.

Példánk esetében - mint a bevezető is hangsulyozza - a fontosabb közleményeket több helyre is besorolták a szerkesztők. Kérdéses azonban, hogy elősegiti-e egy kiadvány használatát az esetenkénti 3-4-szeri teljes cimfelvétel, néhol a különféle szakcsoportokban, másutt a szerzők, ismertetők, összeállitók stb. nevénél. Nem lenne-e elegendő egyszeri (teljes) cimfelvétel, s egyéb helyeken, akár más szakcsoportokban, akár a betürendes mutatóban - hiszen egy szempont szerint a részletező feltárás elegendő - csupán utalni a cimleirás lelőhelyére.

Nem nagy terjedelmü anyagról van itt szó, hiszen a repertórium mindössze 45 oldal. Ám talán gazdaságossági szempontból is hasznosabb lett volna, ha a szerkesztők a többszöri cimleirásra pazarolt helyet akár bővebb tematikai bontásra, akár a fent emlitett hiányosságok kiküszöbölésére - a repertórium mutatókkal való ellátására, használhatóbbá tételére forditották volna.

SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa

Előadások a nemzetközi könyvév debreceni ünnepén 1972. szeptember 12-13. A debreceni tipográfiáról, könyvtárakról, olvasókról. (Szerk. Csüry István) Debrecen, 1973. Alföldi ny. 86 p.

1972 szeptemberében a Kossuth Lajos Tudományegyetem két napos ünnepi üléssel emlékezett meg a nemzetközi könyvévről. Rapcsák András rektor megnyitója után három előadás hangzott el a nyomdászatról, könyvművészetről és ugyancsak három a könyvtárügyről, olvasási kulturáról. A magas szinvonalu előadások országos érdeklődésre tarthatnak igényt, mert témakörükben szerencsésen kapcsolódtak össze a debreceni helyi hagyományok az országos müvelődéstörténettel, a mult megbecsülése a jövő tennivalóinak vázolásával, a nyomdák jelentőségének hangoztatása az olvasási hatékonyság kutatásával. Örülünk, hogy az Alföldi Nyomda Csüry István szerkesztésében könyvalakban is megjelentette az elhangzott előadásokat.

Benda Kálmán jól ismeri a debreceni nyomda történetét: 1961-ben könyvet irt négy évszázados multjáról. Ezt a multat most egy nagyon ritkán alkalmazott nézőpontból teszi mérlegre: befolyásolta-e s ha igen, mennyire a paraszti kultura alakulását? A vizsgálatra ez a mühely különösen alkalmas, mert a Tiszántulnak ezen a részén tulnyomórészt csak ennek kiadványai kerültek a nép kezébe. Nem üzleti vállalkozás volt, a városnak s a vele világnézetileg minden téren összeforrt református egyháznak a világnézetét tudatosan terjesztette évszázadokon át. Főleg magyar nyelvü müveket jelentetett meg, iskoláskönyveket, énekes könyveket, kalendáriumokat és más, a parasztság által kedvelt munkákat, továbbá vallásos könyveket, amelyeket házi istentiszteleteken rendszeresen fel szoktak olvasni, s igy tartalmuk az irástudatlan rétegekhez is eljutott. Ezek több kiadásban sok tizezres példányszámban jelentek meg. A "Magyar ÁBC" például 200 000 példányban.

A nyomdának az ortodox kálvinista szellemet hirdető kiadványai a XVII. század barokk irodalmi stilusában iródtak. Ez a stilus ezzel a közvetitéssel eljutott a parasztsághoz és csiszolta, alakitotta beszédüket. Amikor azután a reformkor irodalmi népiessége a népnyelvet tette az egységes

modern irodalom nyelvévé, a legtöbbet - mint Benda számos példával bizonyitja - ebből a kincsből, ebből a tiszántuli népnyelvből meritett. Debrecennek és nyomdájának ez a legnagyobb történelmi érdeme.

Irinyi Károly Bendához hasonló szellemü témát választott. Felolvasásának cime "A nyomda müvelődéstörténeti jelentősége és szerepe a politikai közgondolkodás formálásában 1867-1945". Sorra veszi a kiadványokat és megállapitja, hogy háromnegyed század alatt a legkülönbözőbb, részben előremutató, részben a fejlődést hátráltató irányzatok érvényesültek, mint amilyen a burzsoá-liberalizmus, az egyéni szabadság követelése, egyoldalu agrárius szemlélet, a protestántizmusnak, mint a nemzeti szellem megtestesitőjének magasra értékelése, romantikus antikapitalista antiszemitizmus, a kálvinista "fajmagyarnak" és Tisza Istvánnak, mint iránymutató hazafinak a magasztalása, a "bünös Budapest" elitélése, a szellemtörténet uralma, a németellenesség és a "kulturnemzet" magyar nép felsőbbségének hirdetése.

Irinyi tanulmánya figyelemre méltó, gondolatokat ébresztő. Finom elemzései sikerültek. Cimét azonban nem tartom helyesnek. A nyomda közgondolkozás-formáló hatását nem bizonyitja be, nem hoz fel erre példákat. Vizsgálata inkább forditott előjelü, azt mutatja be, hogyan hatott a város irányt adó értelmiségének és a Tiszántuli Református Egyházkerületnek a felfogása, gondolkozásmódja a nyomda kiadói tevékenységére, milyen irányu munkákat rendeltek meg és jelentettek meg itt.

Kéki Béla a modern magyar könyvmüvészetről szóló előadása bevezetésében William Morris mult századvégi kezdeményezéséről beszél, amellyel a müvészi kiállitásu tömegkönyvet akarta megteremteni. Törekvései hazánkban is termékeny talajra találtak, amit bizonyitanak a Kner és Tevan nyomda kiadványai. A második világháboru után uj stilus jelentkezett, az 1919-ben alapitott Bauhaus. Nálunk különösen jelentős Moholy-Nagy László utjelző szerepe. Könyvmüvészetünk teljes kibontakozása csak a felszabadulás után következett be. Kéki irásának fő értéke az utolsó negyedszázadról szóló összefoglalás, amelyben mindenkit név szerint felsorol és méltat, aki a tipografizálás, könyvtervezés és illusztrálás terén kiemelkedő eredményt ért el.

Csüry István a könyvtár helyét és szerepét keresi a megujuló egyetemi oktatás rendszerében. A változás sokrétü: a felsőoktatás tömegigénnyé vált, az ipari forradalom uj követelményeket állitott, az oktatók és hallgatók viszonya megváltozott, tantervi és módszerbeli reformok léptek életbe, a továbbképzés fontossága nőtt. Ha az egyetemi könyvtárak feladatukat a jövőben jól akarják ellátni, korszerü stratégiát kell kidolgozniuk a társadalmi szükséglet és a felsőoktatási rendszer, valamint a tudomány és annak oktatása közötti összhang helyreállitására. Az oktatási rendszer korszerüsitésének tervezéséhez és valóra váltásához alapvető segitséget igér könyvtári rendszerünk módszeres elemzése. A tanulságok gyakorlati értékesitése a könyvtári munka bizonyos elemeit megerősiti, kifejleszti s ennek a könyvtár gyökeres megujulása lesz a következménye. Befejezésül azt hangsulyozta Csüry, hogy nem gondol a sajátos könyvtári formák és eszközök megszüntetésére, hanem csak ezek élő tartalommal való megtöltésére, szinvonalbeli emelésére.

Durkó Mátyás a szépirodalmi olvasás hatékonyságát vizsgálta: rendelkeznek-e az olvasók azzal a személyi müveltséggel, gondolkozási, itélet-

alkotó képességgel, ami a könyvek megértéséhez, magukévá tevéséhez, szaknyelven recepciójához szükséges. A debreceni egyetem Felnőttnevelési és Közmüvelődési Tanszékén 174 személlyel töltettek ki kérdőivet arról, hogy három kiválasztott kisregény mondanivalóját, konfliktushelyzeteit mennyire értették meg. Az eredmény eléggé elszomoritó, a helyes megértések száma az 50 %-ot sem érte el, a többség félreértette, eltorzitotta, vagy sematikusan értelmezte az irók mondanivalóját.

A könyvév ünnepe időrendben utolsó előadásán Soós Pál Szabó Ervin szellemét idézte, az ő közmüvelődési törekvéseiről beszélt. Felhivta a figyelmet, hogy pályakezdésének idején (1898-1905) a magyar müvelődéstörténet és ezzel együtt az ő tevékenységének egyes részletei, mint például az általa szervezett Müvelődési Kör szerepe, nincs kellőképp feldolgozva. Szabó Ervin és Ady pályája sok tekintetben párhuzamos, ez a párhuzamosság és esetleges találkozásaik, mint fontos történelmi tény, még részletes kutatást igényel.

Külön kell megemlékezni a kötet példamutatóan szép, nemesen egyszerü kiállitásáról, szép nyomásáról, kitünő papirjáról. Élvezet kézbe venni! A négyszáz évesnél régibb debreceni nyomda utódánál, az Alföldi Nyomdában készült. Tipográfusát nem tudom megnevezni, mert neve sajnálatos módon kimaradt a kolofonból.

VÉRTESSY Miklós

Lakatos Éva: Magyar Irodalmi folyóiratok

Három füzet jelent meg eddig Lakatos Éva és a Petőfi Irodalmi Muzeum nagyarányu vállalkozásából, a Magyar irodalmi folyóiratok bibliográfiájából. A Petőfi Irodalmi Muzeum Bibliográfiai füzeteiként jelentkező kiadvány az irodalomtörténeti kutatás számára nagy nyereség: nemcsak leirja a lapokat, munkatársaikat is felsorakoztatja. A századvég és a századelő rövid életü lapjainak feltárásának különösen örülhetünk, de a két világháboru közötti folyóiratirodalomban is megkönnyiti a tájékozódást. S miután a szerző az "irodalmi folyóirat" kategóriát meglehetősen tágan kezeli, - a családi- és divatlapoktól, az un. társadalmi folyóiratokon át egészen a könyvkiadói, kereskedői és nyomdászati szaklapokig - olyan lelőhelyekre is felhivja a figyelmet, amelyek kiesnek a szakkutatás vizsgálódásai köréből. Eddig is tudtuk, hogy a századforduló kérészéletü és vadul burjánzó lapocskái nagy gyülekezőhelyei, munkaadói és temetői a szerveződő, alakuló uj irodalomnak. Lakatos Éva vállalkozása most ezekre az elfeledett és nem méltatott orgánumokra - mint a kutatás lehetséges forrásaira - irányitja a figyelmet.

Lakatos Éva bibliográfiájának szempontjait elsősorban az irodalomtörténeti megközelités alakitotta. Azonban, ha gondol a sajtótörténeti elvárásokra is, még jobban szolgálhatná az irodalomtörténész tájékozódását.

A röviditett cimleirás nem mondható szerencsésnek történeti jellegü anyag feltárásánál. A hely- és évadatok elegendőek ugyan az azonositáshoz - általában könyvtári katalógusaink is csak ezeket az adatokat közlik -, ezt követi a szerkesztők felsorolása ugyancsak időrendi bontás nélkül. A nyomda és a laptulajdonos neve, a kiadó, nemcsak a lap megjelenési körülményeit, tulajdonviszonyait jelzi, de cimnél és alcimnél többet mond a lap helyéről, a mögötte sorakozó erőkről, a közönséggel való kapcsolatáról, stb. (Pl. a Franklin Társulat, a Szent István Társulat, a Singer és Wolfner, a Rákosi Jenő-féle Ujságkiadó Rt. neve önmagában beszél.) Ugyanigy a szerkesztők müködésének időhatárai, a munkatársak mozgásának összefüggései - különösképpen, ha az utóbbiak tevékenységét a hosszabb életü lapoknál néhány éves szakaszokra bontva is közöljük - önként adódnak és elsősorban az irodalomtörténeti tájékozódást segithetik. A bibliográfia céljának is azoknak a követelményeknek a betartása felelt volna meg, amelyeket már 1942-ben Dezsényi Béla megfogalmazott (Sajtó és könyvészet, Bp. Egyetemi ny. 1942). Nem mondható szerencsésnek az a gyakorlat sem, hogy a periodicitás adatai csak az esetleges alcimben kerülnek felvételre. Ha a lapnak nincs alcime, a terjedelem számaiból kénytelen az olvasó ezt kikövetkeztetni.

Lakatos Éva a lapok jellegének meghatározását az alcimekre bizza, azonban nagyon jól tudjuk, hogy az alcimek sokszor kiegészitésre szorulnának. Az a tágértelmü folyóirat-fogalom, amely Lakatos Éva gyüjtését alakitotta, esetenként egy szükebb és pontosabb tárgykörmeghatározást igényelne. Nemcsak a félreértések eloszlatására: nincs Magyarországon ennyi irodalmi folyóirat; a besorolt társas-, családi- és divatlapok nagy része csak mellékesen közöl szépirodalmat és könyvismertetéseket is. Ugyanigy a könyvszakma lapjai elvétve szólnak csak olyan kiadói gondokról, amelyek mögött irodalmi problémák, irói életadatok huzódnak. Mellékelt könyvészeteiknek pedig csak kis hányada szépirodalom. A szerző tájékozottsága - érthetően - ezen a területen nem tul mély. Igy kerülnek az AFRA Rt. propagandafüzetei az Akadémiai Értesitő mellé, hiszen az előkelő "Irodalmi Értesitő" alcimet viselik és természetesen bizonyos könyvészeti anyagot is közölnek. Az AFRA könyvforgalmi részvénytársaság, amelynek érdekeltségi köre a Franklin Társulaton és az Athenaeumon messze tulterjedt. Főbizományosa volt például az 1923. dec. 6-án alapitott Ifjusági és Képeskönyv Szindikátusnak is, amelyet az emlitett két cégen kivül a Grafikai Intézet Rt., a Rigler József Rt., és a Tolnai Rt. jegyeztek. (11-12. p.)

És mig a szerző egyik oldalról tul tágra mér, szorosra zár máshol: az évenként egyszer megjelenő periodikákat - az előszóban meggyőzően fejti ki - terjedelmi okok miatt ki kellett rekesztenie. Kár, hogy igy viszont a 19. század első felének igazi irodalmi folyóiratairól mondott le; az almanachokkal és a rendszertelenül megjelenő lapokkal együtt kimaradt például az Auróra is. Ugyanakkor a 3. füzetben külön tételekként sorolódnak fel a Népszava könyvkereskedés alkalmi, Május 1-i röplap jellegü ujságocskái.

Lakatos Éva vállalkozásának hiányai koncepcióbeli bizonytalanságokból fakadnak. A történeti jellegü bibliográfiai tevékenységnek a szakkutatás kérdőjeleit is szem előtt kell tartania. Jelen esetben az irodalomtörténeti és sajtótörténeti szempontok együttes alkalmazását. Kétségtelen, többlet mun-

kát jelent: a kézbevett számból még 2-3 adatot fel kell jegyezni. De az elmulasztott lehetőséget csak sajnálhatjuk, ha például arra gondolunk, hogy egyetlen további adattal Lakatos Éva elvégezhette volna e folyóiratirodalom nyomdáinak regisztrálását. A dualizmus évtizedeitől a magyar nyomdászattörténetből alig tudunk valamit és vajon mikor lesz idő és mód megint, hogy ezt a munkát elvégezzük?

VOIT Krisztina

SKALICZKI Józsefné: Zenemüvek ajánló alapjegyzéke. [Kiad. a.] Somogyi Könyvtár és a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár. Szeged, 1974. 30 p. (Csongrád megyei könyvtári füzetek 1.)

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének Pécsett tartott VI. vándorgyülése zenei- és hangtári szekciós megbeszélésének valamennyi résztvevője kézhezkapta a szegedi Somogyi Könyvtár és a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár összefogásának eredményeként megjelentetett "Zenemüvek ajánló alapjegyzéké"-t.

A 30 lapos füzet egyrészt Skaliczki Józsefnének, a szekció elnökének a hangtári részlegek létrehozásáról szóló bevezető előadásához szolgált illusztrációként, másrészt mintául, állománygyarapitási tanácsadóul ("igy gyüjtök én") az alakulóban levő, ill. a nemrég megnyilt zenei-hangtári részlegek számára.

A müalkotásokat, a zeneirodalom legjelentősebb alkotóinak legfontosabb és legismertebb zenemüveit felsoroló kiadvány a szerzőre és a müvek cimére (esetleges megkülönböztető adatokra is) kitérve 192 szerző 821 müvét ajánlja. A terjedelméhez mérten hatalmas feladatot vállaló jegyzék célját: a zeneirodalomban való tájékozódás biztositását - mondhatni - sikerrel valósitja meg.

Nem elégséges azonban az igényes és amellett széles horizontu válogatást csak önmagában szemlélni. Szerencsére két lehetőség is kinálkozik az elemző összevetésre: egyrészt a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár zenei gyüjteményének tizéves gyarapitó tevékenységét reprezentáló "Válogatás a Zenei Gyüjtemény anyagából" (Bp. 1974. FSZEK. 459 p.), másrészt a KMK Hálózatfejlesztési Osztályának gondozásában megjelent "Hanglemezek a közmüvelődési könyvtárakban" c. kiadvány (Bp. 1973, NPI. 232 p.).

Mivel az előbbi mind céljában, mind felépitésében, mind anyagának válogatási szempontjában más inditéku, az utóbbi kiadvány látszik alkalmasabbnak az összehasonlitásra. Bár konkrét hangfelvételek (olykor 8-9) felsorolásával támasztja alá anyagát, az előszóban leirt szándéka szerint: az alkotót és alkotását a gyarapitók figyelmébe ajánlani - azonos tőről

fakadást jelez a bevezetőben emlitett jegyzékkel. A KMK-NPI kiadvány 1026 közölt tételéből a prózai- és az előadói lemezeket elhagyva 194 szerző 857 müvének ajánlata marad, ami szinte azonos a szegedi alapjegyzék "kinálatával".

A két jegyzéknek egymás kontrolljaként való felhasználása eredményesnek bizonyult: mindkét anyagot 50-55 jelentős zenemüvel egészithettük ki a *másik* jegyzék anyagából.

A "több szem többet lát" ősigazságát nyugtázva jóleső érzéssel vehetjük tudomásul, hogy kereskedelmi szempontoktól független, átgondoltan összeválogatott hazai katalógusokkal rendelkezünk, melyek sajátos viszonyainkat figyelembe véve különböznek más, külföldi összeállitásoktól.

Mivel egy átlagos közmüvelődési zenei gyüjtemény állománya megközelitőleg 1000 hanglemez, a válogatók kissé bőkezübben végezve szelekciós tevékenységüket több szempontnak is jobban megfelelő anyagot adhattak volna közre.

Ha a zenetörténeti korszakokat képviselő zeneszerzők számarányát vizsgáljuk, a két jegyzék egymáshoz hasonló módon itéli meg sulyukat: a 16. századig 20 szerzőt vesz fel, a 17. századból 17, a 18. századból 20-22, a 19. századból 68-69, a 20. századból 66-67 zeneszerző szerepel.

Az alapjegyzék alapkövetelménye a jelentős szerzők legfontosabb zenemüveinek összegyüjtése. A 16. századi Bakfark és Handl (Gallus), a 17. századi Boismortier, Fux, Loeillet, Pachelbel és Veracini, a 19. századi Granados, Moniuszko, Sarasate, Suk, Ysaye, valamint Grecsaninov, Lüszenko és Taneev ismert müvei legalább ötven fontos alkotással gazdagithatták volna a spektrumot.

Vitathatatlan az, hogy kortárs-zene tekintetében nem rendelkezünk kellő történeti távlattal a biztos itélethez. Ezt figyelembe véve sem megnyugtató az, hogy a 20. század zenéjét az összeállitók fontosságban egy szintre hozták a romantika kétségtelenül gazdag kinálatával. A nagy felelősségü válogatás-ajánláson tulmerészkedve, egy lépéssel a közizlés előtt járva még számos mai szerzőt javasolhattak volna, olyanokat, akik jelentős zenemüvekkel voksoltak a nemzetközi koncertéletben. Igy például Arnold Malcolmot, Bárdost és Decsényit, Ernest Blochot, Distlert, Jolivet-t, Kagelt, Malipierot, Pepping-et, Eislert, Einem-et és Xenakist.

Hazánk földrajzi helyzetéből adódóan is, de a nemzetközi zenei életben kivivott helyük miatt is (itt és most) a szerkesztőknek jobban fel kellett volna figyelniök a hazánkkal szomszédos országok zeneszerzőire, igy például Csehszlovákiában Bárta, Hába, Novák, Rychlik, Suchon müködésére, Romániában Grigoriu és Niculescu, valamint Olah és mások tevékenységére, Jugoszláviában Globokar, Ramovs, Pibernik alkotásaira, a lengyel Serockira és Twardowskira, a bolgár Pipkovra és Vladigerovra. És a szovjet Éspaj, Hrennikov, valamint Saporin, Szviridov és Scsedrin zenemüvei sem hiányozhatnak egy napjainkban a korszerüség igényével összeállitott jegyzék anyagából.

Egy alapjegyzéktől mindenki sokat vár, két alapjegyzéktől még többet. Például azt, hogy anyagukban is tükrözzék: Középeurópában élünk.

Egy, sőt két fecske sem csinál tavaszt. De - talán - jeleznek valamit. Lehet, hogy az alapállományról való véleménycsere után a zenei gyüjtemények országos gyüjtőköri megbeszéléseinek régvárt hirhozója is készülödik már valahol?

GYIMES Ferenc

Allen KENT

A New York-i Marcel Dekker kiadó által 1974-ben megjelentetett kötetet (Resource Sharing in Libraries. Why--How-When-Next Action Steps. Ed. by. -- . New York, 1974. 393 p.) TÖRÖK Sára ismertette.

Az állandóan növekvő információáradat lehetetlenné teszi az egyes könyvtárak számára a világirodalmi áttekintést biztositó dokumentummennyiség beszerzését és feldolgozását. Az önellátás helyébe az erőforrások megosztása lép. A Pittsburghban (Pennsylvania USA) 1973. ápr. 11-12-én tartott konferencia a könyvtárak együttmüködésének lehetőségét vitatta meg. Az elhangzott előadások alapján készült az ismertetésre kerülő kiadvány.

John FETTERMANN: Munkamegosztás a könyvtárak között - miért?

A II. világháboru után az információellátás válsága olyan méretüvé vált, hogy az ötvenes évektől kezdve kutatási és törvényhozási szinten intenziv tevékenység kezdődött a probléma megoldására. A Weinberg jelentés (1963), a Licklider terv (1964), a Library Services and Construction Act (1966) a kooperáción alapuló szolgáltatási rendszerek létrehozásában jelölték meg a jövő utját.

Az U.S. Office of Education (Közoktatásügyi Minisztérium) a System Development Corporationnal (Rendszerfejlesztő Testület) négy együttmüködési modelltipust alkotott.

1. Nagyméretü egyesülések: számitógépes, központositott feldolgozás, szolgáltatások pl. Ohio College Library Center (OCLC) = Ohio Egyetemi Könyvtári Központ.

2. Kisméretü egyesülések: szolgáltatások mindennapi problémák közös megoldása pl. Dayton Miami Valley Consortium (DMVC).

3. Korlátozott mértékben együttmüködő egyesülések meghatározott szakterületen pl. Consortium of Western Colleges.

4. Korlátozott mértékben együttmüködő egyesülések könyvtárközi kölcsönzés vagy referensz szolgáltatások lebonyolitására.

A kooperáció célját több felmérés is meghatározta (legjelentősebb a SATCOM Report 1969): intellektuális és anyagi erőfeszitések felesleges

duplázódásának elkerülése; közös erővel gyorsabban, kevesebb átfedéssel előállitott szolgáltatásokkal lecsökkenteni a visszakeresésre forditott időt és energiát. A kooperáció kisérlet a korlátozott méretü állomány maximális kihasználására. Kooperáció lehetséges minden könyvtári folyamatban. A kooperáció legfejlettebb formája az elszigetelt erőfeszitéseket összehangoló hálózat.

A kooperáció létrehozásához számtalan akadályt kell leküzdeni. A könyvtárak ragaszkodnak hagyományaikhoz, féltik függetlenségüket, nincsenek tapasztalataik az együttmüködésről, jogi és adminisztrativ problémák merülnek fel. Az utóbbiak közül érdemes kiemelni a szerzői jog és a másolatkészités körül kialakult vitát. A Copyright Issue Committee of the ALA (Szerzői Jogi Bizottság) 1964-es állásfoglalása szerint a másolat iránti igény nem sérti a szerző és kiadó érdekeit, de nagy mértékben kiszélesiti a tradicionális könyvtári szolgáltatások hatékonyságát.

A kooperáció hatékonyságát befolyásolja, de nem határozza meg a költségvetés nagysága. Jó szervezés (SATCOM Report: nagy tekintélyü társadalmi szervezetet kell létrehozni a különböző érdekek koordinálására) és intenziv részvétel (Mason: "Az előttünk álló költség, hely és szolgáltatási problémák megoldását nem segitik a divatos elméletek felé tett gesztusok") viszik sikerre az uj tipusu könyvtári rendszerek eszméjét. A gépesités térhóditása a könyvtárakban szintén az integrálódáshoz vezet.

John P. IMMROTH: Könyvtári erőforrások megosztása - hogyan?

Az előadás négy könyvtári müvelet - állománygyarapitás; katalogizálás és feldolgozás; tárolás; szolgáltatások - keretén belül mutatja be az együttmüködés lehetőségeit és formáit.

Állománygyarapitás. - A kooperáló könyvtárak gyüjtőkörének meghatározása után olyan közös dokumentumválogatási programot kell létrehozni, amelynek alapján az egyesülés optimális állománya kialakitható. Az egyes könyvtárak optimális gyüjteményének kialakitása a használók körének, a szolgáltatási politikának és a jelenlegi gyüjtőkörnek az egész rendszer szempontjából történő elemzése alapján történik.

Az állománygyarapitáshoz elengedhetetlenül szükséges központi katalógusok létrehozása, mind a monografikus anyagról, mind pedig a periodikákról. Enélkül a rendszerben nem valósitható meg az egységes bibliográfiai számbavétel, a felesleges duplumok beszerzésének elkerülése. A retrospektiv központi katalógusok elkészitése nagy munkát és költségráforditást igényel. A kooperáló könyvtáraknak a müködő országos szintü központi jegyzékek bibliográfiai leirásait kell felhasználniuk a maguk regionális vagy szak szerinti központi nyilvántartásainak elkészitéséhez. Pl. Library of Congress National Union Catalog mágnesszalagon megvásárolható, vagy katalóguscédulán megrendelhető.

A rendelések egyeztetése központi deziderata katalógus létesitésével válik lehetségessé. A megrendeléseket és beszerzést központi szerzeményező hivatal végezheti, ha a rendelés ügyvitelét szabványositják. A kereskedelemben kifogyott anyag központi kivánságlistájának körözése ügynökségeknél, hirdetésekben, uj kiadások együttes megrendelése, vagy mikrofilm megvásárlása nagyobb lehetőséget nyujt a nehezen elérhető müvek megszerzésére. A csere és ajándékozás lebonyolitására központi tároló könyvtár

hozható létre. Egyrészt a duplumok vagy a gyüjtőkörbe nem tartozó dokumentumok tárolása nem az egyes könyvtárak gondja, másrészt közösen történik ennek az anyagnak az értékesitése (az US Book Exchange mintájára).

Katalogizálás és feldolgozás. - Nemzeti szabványok vagy nemzeti méretü rendszerek feldolgozási gyakorlatának alkalmazása lehetővé teszi a már elkészitett bibliográfiai leirások másutt való átvételét. A központi rendszerekben nem szereplő anyag egyedi feldolgozásra kerül, az egyes tagkönyvtárak témakör, nyelv szerint megoszthatják egymás között a dokumentumokat. Az együttmüködés fejlődése a feldolgozásban központi katalogizálási és osztályozási egység létrehozásához vezet.

A dokumentumok kötése, felszerelése raktári jelzettel, kölcsönzéshez szükséges tartozékokkal stb., szintén elvégezhető központilag. Az egyes feldolgozási folyamatok központositásával végül is kialakul egy központi feldolgozó egység.

Tárolás. - A hagyományos könyvtári raktárakhoz viszonyitott továbblépést a regionális tároló könyvtárak létrehozása jelenti. A duplum, kevésbé használt anyag közös elhelyezése az elsődleges feladatuk, de megfelelő fejlesztéssel komoly szolgáltató központokká válhatnak.

Szolgáltatások. - Az egységes feldolgozás, központi nyilvántartások és a könyvtárak közötti jó kommunikáció alapján létrehozható központi referensz szolgálat. A könyvtárközi kölcsönzés nagymértékben megnő, a dokumentumok gyors eljuttatását a használóhoz biztositani kell a rendszerben. Az egységes kölcsönzési ügyvitel leegyszerüsiti a használók viszonyát a tagkönyvtárakhoz. Az SDI tipikusan kooperativ jellegü szolgáltatás.

Joseph C. SHIPMAN: Gyarapitás

A könyvtárak állományának nagysága a mult századi méretekhez viszonyitva megsokszorozódott, de hatékonyságuk nem nőtt arányosan a mennyiségi növekedéssel. Pl. a Purdue felmérés szerint 58 kutatókönyvtár átlagos gyarapodása 1950-51-ben 35 000 kötet, 1969-70-ben 115 000 kötet volt. Az állomány használhatóságának mértékére a Chemical Abstracts végzett 1966-ban felmérést. A 9734 referált cim 56 %-a volt meg a New York-i, 51,9 %-a a San Francisco-i és 34,3 %-a a Ditroit-i terület könyvtáraiban. Az egyes szakterületek nagyobb lefedését biztositó állományok kialakitását specializált gyüjtemények létrehozásával - gyüjtési kooperációval - próbálták megoldani több országban az ötvenes években (SCANDIA Plan, Farmington Plan, DFG stb.). A gyüjtési specializáció tovább folytatódik a kisebb regionális rendszerekben.

John Ch. FINZI: Feldolgozás

A munkamegosztás a könyvtárak között napjainkban gyorsan terjed. A kooperációnak sokféle formája alakult ki a helyi adottságoktól függően. A kooperativ egyesülések jelentős mértékben támaszkodnak a nagyméretü nemzeti vagy nemzeti szintü szakrendszerek produktumaira. Pl. a Library of Congress MARC szalagjainak használata nagymértékben növeli a feldolgozás gyorsaságát. A központositott feldolgozás bevezetése már közel van a megvalósitáshoz. Public Law 480 Program, National Program for

Acquisition and Cataloging (Nemzeti szerzeményezési és katalogizálási program), az LC MARC szalagjainak szétosztása egy nemzeti rendszer kibontakoztatásának állomásai.

Robert H. MULLER: A kooperativ tárolás és a kevésbé használt könyvtári anyag megőrzésének nemzeti terve felé

A kooperativ tárolásnak nincs olyan nagy jelentősége, mint amit elméletben feltételeznek. Előnyösnek és logikusnak tünhet olcsó telken kevés költséggel épitett közös raktárban tárolni a felesleges duplumokat. H.Joanne Harra doktori disszertációjában elemezte a kooperativ tárolás három legkiemelkedőbb példáját (Chicago, Boston és Amherst) és megállapitotta, hogy a szállitási költségek a feldolgozási költségek növekedését eredményezték, miközben a duplumok csak korlátozott mértékben csökkentek. Pozitiv eredményeket értek el a tároló központok más kooperativ programokkal pl. közös szerzeményezés és gyüjtőköri megosztás.

Nem mindenki ért egyet ezzel az elmarasztaló véleménnyel. K. Metcalf a New England Depository Library alapitója a könyvtár müködését gazdaságosnak tartja. A Midwest Inter-Library Center lehetővé tette a tagkönyvtárak stagnáló állományának redukálását azáltal, hogy a központ fizet elő kevésbé használt folyóiratokra és szerzeményez külföldi disszertációkat, cimtárakat stb.

Két tényező motiválja a tároló könyvtárak létrehozását:

1. A könyvtárak helyhiányban szenvednek, s ha nincs mód helyben bővíteni, kézenfekvő egy raktárközpont létesitése.
2. A nagy könyvtárak állományának jelentős részét nem használják. Fussler és Simon kimutatták, ha az állomány keveset használt 50 %-át elszállitják, a kért könyvek 93 %-a biztositható. A gyüjtemény 80 %-ának elvitele után a kérések 80 %-a teljesithető. Ha ez a számitás helyes, felmerül, hogy melyek a nem használt anyag kiválogatásának a helyes kritériumai. Fussler és Simon a kiadási évet és a könyv használatát javasolták válogatási elvként.

Bár a müködő tárolóraktárak tanulmányozása nem hozta meg az elképzelés általános elismerését, több uj létesitmény tervét készitették el. Igaz, hogy megvalósitásuk elmaradt.

METRO (New York Metropolitan Reference and Researche Library Agency) javaslata a decentralizált tárolás: egy bizonyos régió könyvtárai vállalják egyes kiadványok utolsó példányának megőrzését. Ugyanigy megosztják egyes drága kiadványok beszerzését és megőrzését is.

Sikeres megoldás a Medical Library Center, New York, amely 30 orvosi könyvtár számára megosztott használatot biztosit állományából. Müködésének sikere részben jó szállitási rendszerén alapul. Azonos gyüjtőkörü könyvtárak között lehet gazdaságos megoldás a közös raktározás.

Közös tároló raktárak elleni érvek:

1. A raktározás költségei a legtöbb könyvtárban nem képezik az általános költségvetés részét.
2. Az elmult években állami támogatással sok könyvtár viszonylag könnyen épithetett uj raktárakat.
3. Ellenzik a várakozásból adódó kényelmetlenség miatt.

4. Az épitéshez szükséges tőke és olcsó telek megszerzése probléma.
5. Katalógusok átszervezése, jelzetek stb. megváltoztatása munka- és költségigényes. Megtakaritás csak akkor van, ha a kiadvány azonnal a raktárba kerül.
6. A gyüjtemény nagysága tekintélyt kölcsönöz a könyvtárnak, fenntartó intézménynek.
7. A könyvtár tulajdonát képező anyag áthelyezésével jogi problémákat is meg kell oldani.
8. Ügyvivők, bürokraták ellenszenve hosszu távon gazdaságossá váló tervek készitésével szemben.

A megoldás egy központilag irányitott nemzeti program a megőrzésre számitógépes katalógussal és gyors szállitási lehetőséggel. A kevésbé használt anyag 2 példányát őrizze meg a nemzeti központ. A nemzeti megőrző központ optimális telephelye egy nem szennyezett környezet, közel a légi szállitáshoz. Alkalmazhat saját légi és egyéb szállitási eszközöket. Az archivális példányt minden pusztitás ellen védelmet nyujtó raktárban kell őrizni.

Glyn T. EVANS: Szolgáltatások biztositása

A szolgáltatások kialakitásának alapvető feltétele, hogy biztositani kell a bibliográfiai feltártságot és a dokumentumok hozzáférhetőségét a könyvtárosok és a használók számára.

A könyvtárosnak a dokumentumot tárgykör, bibliográfiai adatok és lelőhely szerint megközelitő nyilvántartásokra van szüksége. Magát a dokumentumot csak közvetiti a használó felé. A használó igényei az irodalomra koncentrálódnak.

A számitógépes technika alkalmazásával létrehozott on-line bibliográfiai kontroll-rendszerek biztositják az adatok gyors visszakeresését. A különböző szintü és rendszerü gépesitett szolgáltatások kompatibilitásának megvalósitásával a világirodalom bibliográfiai nyilvántartása mindinkább kiteljesedik. Az adatok gyors keresése és átközlése megoldott probléma. A keresett dokumentum eljuttatása a használóhoz, kevés kivételtől eltekintve, a postai szolgáltatásoktól függ. A késedelem kiküszöbölése az elektronikus kommunikációs rendszerek bevezetésével szüntethető csak meg.

Isaac L. AUERBACH - Herbert B. LANDAU: Hálózati technológia a könyvtári kooperációban

A könyvtárak, bár növekvő érdeklődést mutatnak a gépesités iránt, huzódoznak az automatizált rendszerekben való részvételtől. A változással járó gazdasági, adminisztrativ, oktatási és szakemberproblémák miatt a várakozó szemlélődés álláspontjára helyezkednek. A várakozás helyett a könyvtárosoknak meg kellene ismerkedniük az uj technikával, és keresniük kell az alkalmazás optimális lehetőségét. A gépesitett rendszerek leghatékonyabb müködtetése hálózati rendszerben lehetséges. A megvalósitással járó gazdasági és szakember-problémák igy megoszlanak a résztvevő egységek között.

A modern technika sokféle lehetőséget nyujt a könyvtári hálózatok három alapvető funkciójának - tárolás, feldolgozás, átvitel - megvalósitására.

Információtárolás formái: grafikus (papir) pl. nyomtatott anyag; grafikus (nem-papir) pl. mikrofilm, mikrokártya; audiotechnika pl. lemez, magnószalag; digitális tárolási technika pl. mágneses memória, mágnesszalag, mágneslemez stb.

Információfeldolgozás: számitógépes hardware és software program.

Információátvitel: telekommunikációs rendszerek (telefon, táviró, rádió, mikrohullámu berendezések stb.), mágnesszalagok, fakszimile. Az USA-ban több mint harminc intézmény végez bibliográfiai adatközlést mágnesszalagon.

Az információrobbanás társulva az elmult évek nagyarányu müszaki fejlődésével szükségessé tette az információáramlás irányitását és ellenőrzését az információ kibocsátójától a használóig. Az ISetR (Information Storage and Retrieval) = Információtárolás és visszakeresés, az információtárolás, felderités, visszakeresés és szelekció minden variációját magába foglaló funkció, amely biztositja az érintkezést az információ és a használó között. Az információ a következő müveletek során jut el az információ kibocsátójától a használóig: dokumentumban rögzitik, a dokumentumot megszerzik, analizálják, indexelik, tárolják, értesitik a dokumentum fellelhetőségéről a használót, profilkészités, válogatás, a megfelelő információk összegyüjtése, eljuttatása a használóhoz. Számitógépekkel elvégezhető feladatok: indexek, profilok, adatgyüjtés, adatbázis, adatfeldolgozás.

Az indexelés alapvető problémája előre precizen meghatározni egy ismeretlen használó számára az anyag lehető legpontosabb leirását. Az indexelő kifejezésekből alkotott szótárak tartalmazzák az indexelő nyelv kifejezéseinek összességét.

A kérdés ill. kérés elkészitése fontos feladat, mert ettől függ a kapott válaszok használhatósága. Sokféle módszert alkalmaznak a kérdés lehető legpontosabb megfogalmazására (pl. tezaurusz). A kérdés alapján a gépi adatbázisból nyert információt a kereső különböző formában kaphatja meg: szöveges, bibliográfiai, táblázat stb. A használó az adatbázissal - filek és alrendszereik logikai és fizikai rendszerével - különböző módon létesithet kapcsolatot: helyi-távoli; csoportos (batch)- egyedenkénti (in-line); közvetlen (on-line)- közvetett (off-line); valós idő - nem valós idő; beszélgetés a géppel - nem beszélgetéssel.

Az információtároló és -visszakereső formák müszaki és adminisztrativ jellemzőiről táblázatok adnak összehasonlitást.

Az OCLC (Ohio College Library Center), MEDLINE és más gépi adatbázist használó rendszerek müködésének ismertetésével kapunk példát a könyvtári hálózat technológiájának alkalmazásáról.

Melvin S. DAY: Hálózatok szerepe a könyvtár ökológiájának helyreállitásában

A gépi technikával müködő hálózatok megoldották a használók információellátásának problémáit. A gyors információvisszakeresés hatékonyságát csökkenti a dokumentum gyors és gazdaságos kölcsönzésének

megoldatlansága. Kölcsönző könyvtárak hálózata alakult sok tájékoztatási hálózaton belül. Az orvosi tájékoztatási hálózat RML (Regional Medical Library Program) jó példa erre a megoldásra.

Henry CHAUNCEY: Regionális és nemzeti számitógépes hálózatok az egyetemi könyvtárak munkamegosztásában

A kérdés sulypontja nem a miérten és a mikoron, hanem a hogyanon van. Már 20 regionális hálózat müködik, melyeket a National Science Foundation hozott létre. Az egyes államok is hoztak létre számitógépes tájékoztatási hálózatokat. Az eddigi tapasztalatok alapján nyilvánvalóvá vált, hogy a hálózatok létrehozásához nem a technikai, hanem a szervezeti, pszichológiai és gazdasági alapok biztositása okoz problémát. Egy tervező és szervező tanács létrehozása ötéves kutató-tervező program lebonyolitására lehetővé tenné a szervezeti kérdések rendezését. A pszichológiai tényező, a könyvtárak félelme a változtatásoktól, az uj módszerek fokozatos elterjedésével felszámolódik. A könyvtárak csatlakozása egy hálózathoz a gazdasági ügyvitel átszervezését, nagy anyagi erőfeszitést von maga után. Az uj tipusu szervezet gazdasági előnyei - a lecsökkentett egységes költségek és hatékonyabb szolgáltatások - messze meghaladják azt, amit egy könyvtár elérhet.

Leon MONTGOMERY: Kooperáció könyvtárakban - a következő lépés

A következő lépés hálózatok modelljének felállitása. A kutatás jelenlegi szintjén a gyakorlatnak adható segitség, a könyvtári kooperativ egyesülések paraméterei alapján több nemzeti szintü és pennsylvaniai intézetek között kialakult kooperativ tevékenység elemzése és végül néhány kritérium megállapitása, amelyek alapján az elemzett alternativák között választani lehet.

C O N T E N T S

STARTING FROM THE PRINCIPLE OF "NON-RECURRING" PROCESSING UP TO THE UNION CATALOGUE. - Hungarian lectures given on the experts' conference of the International Scientific and Technical Information System /Prague, October 8-11, 1974/. J. SZÜCS: "Non recurring" processing and the international bibliography; Z. SZILVÁSSY: Union catalogues and the relationship between the national bibliography and the international registrations. 5-18.p.

KOVÁTS Zoltán
GUIDING PROBLEMS OF UNIVERSITY LIBRARIES. - In 1972, IATUL conducted a competition for above subject. The author, as one of the winners, visited the technical libraries of Delft, Helsinki and Loughborough. On the basis of what he has seen, he compared those libraries with the working conditions, efficiency of activity, etc. in the Central Library of the University for Chemical Industry, Veszprém. On the basis of this comparison he draws certain consequences as regards the level of library management. 18-26.p.

NÉMETH Zsófia
STUDENTS ATTENDING THE HIGH SCHOOL INSTITUTIONS OF SZEGED VISIT THE UNIVERSITY LIBRARY. - /Statistical analysis of the students' library use/. - The utilization of the reading room and the lending service are examined as well as the characteristic reading habits of students attending high school institutions. 27-40.p.

KASBOHM, Adelheid
SLIGHTLY USED LITERATURE AND THE STORAGE LIBRARY . - Clearing up of the concepts: central storage library, regional storage library and outlaid storage. Criteria of separation: utilization of publications, relation of utilization and other factors, archivalia, local collections, etc.; methods of separation; methods of analysis; course and costs in the separation processes. 41-52.p.

I N L A N D I S H P A N O R A M A

MOLNÁR István
AGRICULTURAL INFORMATION FOLLOWING NEW TRACKS. - AGROINFORM /Information Centre for the Ministry of Agriculture and Food/ was established in 1967. The article deals with the since then attained results, the publications of the information centre and its activity in its entirety. 53-59.p.

GYIMES Ferenc
WORRIES AND REFLEXIONS IN A MUSIC LIBRARY. - /Music Department in the Gorkij State Library/. - Prehistory and the "heroic age"; the music department of to-day, its stock, collections and services. 59-64.p.

O U T L O O K

FUTALA Tibor
PRINCIPAL TRENDS FOR THE INTERPRETATION OF INFORMATICS. - Summarized description on the basis of the following articles: NÁLEVKOVÁ, M. - KOFNOVEC, L.: Pojetí informatiky v sovětské odborné literatuře; PRÁŠEK, V.: Hlavní směry v pojetí informatiky v zahraničí /USA, Velká Britanie, Evropa mimo SSSR a ČSSR./; CEJPEK, J.: Hlavní směri v pojetí informatiky v ČSSR., published in Československá informatika, 1974. no.1. 4-35.p. 65-71.p.

KUBÁTOVÁ, Vera
STRUCTURE AND TRENDS OF INFORMATION RESEARCH ABROAD. - Summary of the article Struktura a zemereni informatického vyzkumu v zahranici, published in Československá informatika, 1974. no.1. 35-42.p. 71-73.p.

LINE, Maurice
NATIONAL LIBRARY PLANNING IN THE UNITED KINGDOM. THE BRITISH LIBRARY.— The article published in The Australian Library Journal, 1974. no.1. 5-15.p. is summarized. 73-76.p.

KÁROLYI Ágnes
PROPOSAL FOR THE ORGANIZATION OF PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL INFORMATION SERVICE IN FINLAND. - Report no.6. issued by the Sci-

entific Information Council /1972: no. B 83 committee's report/ entitled Tieteellisen Informoinnin Neuvottelukunnan VI. mietintö /Komiteanmietintö 1972: B 83/ Ehdotus kasvatustieteiden ja psykologian informaatiopalvelun järjestämiseksi. Helsinki 1972. 66 [74] p./ is presented. 76-83.p.

MÁNDY Gábor - VÁSÁRHELYI Judit
SNAPSHOT ON THE SCANDINAVIAN PUBLIC LIBRARIES. - Both authors of the article participated in the visit to three Scandinavian countries /Finland, Sweden and Denmark/ organized by the Association of Hungarian Librarians. They describe the gained experiences and impressions in short. 83-89.p.

B . KOZOCSA Ildikó
SPECIALISTS OF UNESCO DISCUSSED THE LIBRARY AND ARCHIVAL STOCK PROTECTION. - The publication in IFLA News, 1974. no. 48. /16-18.p./ bearing the title Physical protection of books and documents. Report of the joint consultation between the ICA and IFLA held in Paris, at the Unesco building on the 19th, 20th and 21st November, 1973. 89-91.p.

SÜBERKRÜB, Hansjörg
THE "INTEGRATING" LIBRARY. - Summary of the article "Die integrierende Bibliothek" published in Mitteilungsblatt: Verband der Bibliotheken des Landes Nordrhein-Westfalen, 1974. no.2. 135-141.p. 91-93.p.

WIEGAND, Dietmar
LIBRARIAN CAREER AS A PROFESSION. - Sociological conceptions and their applicability to the librarians' career. Summary of the article "Der Bibliothekar-Beruf als Profession" published in Zeitschrift für Bibliothelswesen und Bibliographie, 1974. no.1. 28-35.p. 94-96.p.

R E V I E W S

Repertory of the journal "Müszaki Egyetemi Könyvtáros /Technical University Librarian/. Alphabetical and subject index. 1964-1973. /Rev.: SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa 97-100.p.

Lectures given on the occasion of the International Book Year in Debrecen. /Rev.: VÉRTESSY Miklós/ 100-102.p.

LAKATOS Éva: Hungarian literary journals. /Rev.: VOIT Krisztina/ 102-104.p.

SKALICZKI Józsefné: Recommending basic list of music pieces /Rev.: GYIMES Ferenc/ 104-106.p.

Resource sharing in libraries. Ed. by Allen KENT /Rev.: TÖRÖK Sára/ 106-112.p.

I N H A L T

VOM PRINZIP DER "EINMALIGEN BEARBEITUNG" BIS ZUM ZENTRALKATALOG. - Ungarische Referate, welche an der Konferenz der Spezialisten des Internationalen Systems der Wissenschaftlichen und Technischen Information vorgetragen wurden /Prag, 8-11. X. 1974/. Frau J. SZÜCS: Die "einmalige Bearbeitung" und die Nationalbibliographie; Frau Z. SZILVÁSSY: Die Zentralkataloge; der Zusammenhang zwischen der Nationalbibliographie und der internationalen Registrierung. 5-18.p.

KOVÁTS Zoltán
LENKUNGSPROBLEME DER UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEKEN. - Im Jahre 1972 erliess die IATUL einen, sich auf das obige Thema beziehenden, Ausruf. Der Verfasser, als einer der Gewinner, besuchte die technischen Universitätsbibliotheken in Delft, Helsinki und Loughborough.Aufgrund seiner Erfahrungen verglich er das Gesehene mit den Arbeitsumständen und mit dem Wirkungsgrad der Tätigkeit usw. in der Zentralbibliothek der Universität für Chemische Industrie in Veszprém. Von diesem Vergleich zieht er gewisse Konsequenzen hinsichtlich des Lenkungsniveaus in den Bibliotheken. 18-26.p.

NÉMETH Zsófia
STUDENTEN DER SZEGEDINER HOCHSCHULINSTITUTIONEN IN DER UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK. - /Statistische Analyse der Bibliotheksbenützung von Studenten/. - Die Inanspruchnahme der Lesesäle und der Ausleihe wurde untersucht, wie auch die charakteristischen Lesegewohnheiten der Studenten einzelner Hochschulinstitutionen. 27-40.p.

KASBOHM, Adelheid
DIE WENIG BENÜTZTE LITERATUR UND DIE SPEICHERBIBLIOTHEK. - Die Klärung der Begriffe: zentrale Speicherbibliothek, regionale Speicherbibliothek; zentrales Speichermagazin, hinausgesetztes Magazin. Kriterien der Abgrenzung: Ausnützzungsmass der Publikationen, das Verhältnis der Ausnützung und sonstiger Faktoren, Archivliteratur, ortskundiges Material usw.; Abgrenzungsmethoden; Analysierungsmethoden; Reihenfolge, Kosten der Arbeitsprozesse der Abrenzung. 41-52.p.

I N L A N D I S C H E S R U N D B I L D

MOLNÁR István
DIE LANDWIRTSCHAFTLICHE INFORMATION AUF NEUEM WEGE . - AGROINFORM /Informationszentrale des Landwirtschaftlichen und Ernährungsministeriums/ wurde im Jahre 1967 gegründet. Gegenwärtiger Beitrag schildert die seither erreichten Ergebnisse die Publikationen der Informationszentrale und die Ganzheit ihrer Tätigkeit. 53-59.p.

GYIMES Ferenc
SORGEN UND GEDANKEN IN EINER MUSIKBIBLIOTHEK. - /Über die Musikabteilung der Staatlichen Gorkij Bibliothek/. - Vorgeschichte und "Heldenzeit"; Bestand, Sammlungen und Dienstleistungen der heutigen Musikabteilung. 59-64.p.

A U S B L I C K

FUTALA Tibor
HAUPTTENDENZEN IN DER AUSLEGUNG DER INFORMATIK. - Die Zusammenfassung wurde aufgrund nachstehender Beiträge bereitet: NÁLEVKOVÁ, M. - KOFNOVEC, L.: Pojetí informatiky v sovětské odborné literatuře; PRÁŠEK, V.: Hlavní směry v pojetí informatiky v zahraničí /USA, Velká Británie, Evropa mimo SSSR a ČSSR./; CEJPEK, J.: Hlavní směri v pojetí informatiky v ČSSR., veröffentlicht in Československá informatika, 1974. No.1. 4-35. p. 65-71.p.

KUBÁTOVÁ, Vera
STRUKTUR UND TRENDS AUF DEM GEBIETE DER FORSCHUNG VON INFORMATIK IM AUSLANDE. - Zusammenfassung des Beitrages Struktura a zemereni informatického vyzkumu v zahranici, veröffentlicht in Československá informatika, 1974. No.1. 35-42.S. 71-73.p.

LINE, Maurice
DIE PLANUNG DER NATIONALBIBLIOTHEK IN GROSSBRITANNIEN. DIE BRITISH LIBRARY. - Zusammenfassung des Beitrages National Library planning in the United Kingdom. The British Library, veröffentlicht in The Australian Library Journal, 1974. No.1. 5-15.S. 73-76.p.

KÁROLYI Ágnes

VORSCHLAG ZUR ORGANISIERUNG DES PÄDAGOGISCHEN UND PSYCHOLOGISCHEN INFORMATIONSDIENSTES IN FINNLAND. - Der Bericht No.6. des Wissenschaftlichen Informationsrates Tieteellisen Informoinnin Neuvottelukunnan VI. mietintö /Komiteanmietintö 1972: B 83/ Ehdotus kasvatustieteiden ja psykologian informaatiopalvelun järjestämiseksi. Helsinki 1972. 66 [74] p., wird dargestellt.

76-83.p.

MÁNDY Gábor - VÁSÁRHELYI Judit

MOMENTBILD ÜBER DIE SKANDINAVISCHEN ALLGEMEINBILDENDEN BIBLIOTHEKEN. - Beide Autoren besuchten vom 26. VIII. bis 15. IX. 1974. drei skandinavische Länder /Finnland, Schweden und Dänemark/; die Reise wurde von dem Verein Ungarischer Bibliothekare organisiert, um dort Erfahrungen zu sammeln. Über die dort gesammelten Eindrükke wird kurz berichtet.

83-89.p.

B . KOZOCSA Ildikó

DIE SPEZIALISTEN DER UNESCO KONFERIERTEN ÜBER DEN BIBLIOTHEKARISCHEN UND ARCHIVARISCHEN BESTANDSCHUTZ. - Der Beitrag, veröffentlicht in IFLA News, No.48. 1974. 16-18.S., betitelt Physical protection of books and documents. Report of the joint consultation between the ICA and IFLA held in Paris, at the Unesco building on the 19th, 20th, and 21st November 1973, wird beschrieben.

89-91.p.

SÜBERKRÜB, Hansjörg

DIE "INTEGRIERENDE" BIBLIOTHEK. - Zusammenfassung des Artikels "Die integrierende Bibliothek", veröffentlicht in Mitteilungsblatt: Verband der Bibliotheken des Landes Nordrhein-Westfalen, 1974. No.2. 135-141.S.

91-93.p.

WIEGAND, Dietmar

DER BIBLIOTHEKAR-BERUF ALS PROFESSION. - Soziologische Konzeptionen und ihre Anwendung auf den bibliothekarischen Beruf. - Zusammenfassung des Artikels veröffentlicht in der Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. 1974. No.1. 28-35.S.

94-96.p.

R E Z E N S I O N E N

ADORJÁN K. - SZENDRŐ Géza: Repertorium der Zeitschrift "Müszaki Egyetemi Könyvtáros" /Bibliothekar der Technischen Universität/ 1964-1973/ Rez.: SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa 97-100.p.

Vorträge gehalten aus Anlass des Internationalen Buchjahres in Debrecen. Rez.: VÉRTESSY Miklós 100-102.p.

LAKATOS Éva: Ungarische literarische Zeitschriften Rez.: VOIT Krisztina 102-104.p.

SKALICZKI Józsefné: Empfehlende Grundliste der Musikwerke. Rez.: GYIMES Ferenc 104-106.p.

Resource Sharing in Libraries. Ed. by Allen Kent. Rez.: TÖRÖK Sára 106-112.p.

С О Д Е Р Ж А Н И Е

ОТ ПРИНЦИПА "ОДНОКРАТКОЙ ОБРАБОТКИ" К СВОДНОМУ КАТАЛОГУ. - Венгерские доклады на совещании специалистов Международной системы научной и технической информации (МСНТИ), организованном ст 8 по 11 октября 1974 г. в Праге. СЮЧ Енёнэ: "Однократная обрабстка" и национальная библиография. СИЛВАШИ Золтаннэ: Связь между центральным каталогом, национальной библиографией и международной регистрацией.

Стр. 5-18.

КОВАЧ Золтан

ПРОБЛЕМЫ РУКОВОДСТВА УНИВЕРСИТЕТСКИХ БИБЛИОТЕК. - По выше упомянутой теме Международная ассоциация библиотек технических университетов в 1972 году выписала конкурс. Автор статьи, как один из премированных, посетил библиотеки технических университетов в Дельфт, Хельсинки и Лоборо. То, что он в этих библиотеках видел сравнивает о рабочнимн условиями, эффективности работы и т.д. в Центральной библиотеке Уневерситета химической промышленности в Веспреме. На основании сравнений делает некоторые выводы и о руководстве этими библиотеками.

Стр. 18-26.

НЭМЕТ Жофия

СТУДЕНТЫ ВУЗОВ ГОРОДА СЕГЕД В УНИВЕРСИТЕТСКОЙ БИБЛИОТЕКЕ. (Статистические данные о том, в какой мере пользуют студенты библиотеку.) - Исследование пользования читательного зала и абонемента, характерные читательские навыки студентов отдельных высших учебных заведений.

Стр. 27-40.

КАСБОМ, Аделгейд

МАЛОИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА И ДЕПОЗИТАРНАЯ БИБЛИСТЕКА. - Понятия центральной депозитарной библиотеки, региональной депозитарной библиотеки, центрального депозитарного хранилища и выселенного хранилища. Критерии обоссбления - мера пользования публикаций, соотношение пользования к другим факторам, архивальная литература, краеведческая литература и др. Методы обособления материала. Методы анализа. Очередность процесса обособления и расходы, связанные с ним.

Стр. 41-52.

БИБЛИОТЕЧНАЯ ЖИЗНЬ СТРАНЫ

МОЛНАР Иштван

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННАЯ ИНФОРМАЦИЯ НА НОВЫХ ПУТЯХ. - Информационный центр Министерства сельского хозяйства и пищевой промышленности (АГРОИНФОРМ) был организован в 1967 году. Статья обобщает достигнутые с тех пор результаты, излагает информационные издания Центра и вообще его деятельность.

Стр. 53-59.

ДЬИМЕШ Ференц

ЗАБОТЫ И РАЗМЫШЛЕНИЯ В ОДНОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКЕ. (Музыкальный отдел Государственной библиотеки имени М. Горького в Будапешт.) - Преистория библиотеки и "героическая эпоха" в жизни библиотеки. Настоящее состояние, фонд, собрания, услуги музыкального отделения.

Стр. 59-64.

НОВОЕ ЗА РУБЕЖОМ

ФУТАЛА Тибор

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ В ТОЛКОВАНИИ ПОНЯТИЯ "ИНФОРМАТИКА". - Обзор составленный на основании следующих статей: М. НАЛЕВКОВА - Л. КОФНОВЕЦ: Понятие информатики в специальной советской литературе. В. ПРАШЕК: Оснсвные направления в толковании информатики заграницей (в США, Великой Британии, в Европн за исключением СССР и ЧССР). Й. ЦЕЙПЕК: Основные направления в толковании информатики в ЧССР. (Статьи опубликованные в журнале "Československá informatika"16. год. 1974. № 1. стр. 4-35.)

Стр. 65-71.

КУБАТОВА, Вера

СТРУКТУРА И ТРЕНДЫ ИССЛЕДОВАНИЙ ПО ИНФОРМАТИКЕ ЗАГРАНИЦЕЙ. - Суммирование статьи, опубликованной в журнале "Československá informatika" 16. год. 1974. № 1. стр. 35-43.

Стр. 71-73.

ЛАЙН, Морис

ПРОЕКТИРОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ ВО ВЕЛИКОЙ БРИТАНИИ. - "National Library.planning in the United Kingdom. The British Library." - Суммирование статьи, опубликованной в журнале "The Australian Library Journal". 1974. № 1. стр. 5-15.

Стр. 73-76.

КАРОЛЬИ Агнеш

ОРГАНИЗАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ СЛУЖБЫ В ФИНЛЯНДИИ. ПРЕДЛОЖЕНИЕ. - Изложение отчёта № 6 Научного информационного совета № Б 83 от 1972 г. Оригинальное назнавание отчёта: Tieteellisen Informoinnin Neuvottelukunnan VI. mietintö.

(Komiteanmietintö 1972: B 83) Ehdotus kasvatustieteiden ja psykologian informaatiopalvelun järjestämiseksi. Хельсинкн, 1972.
Стр. 76-83.

МАНДИ Габор - ВАШАРГЕЛЬИ Юдит
ВЗГЛЯД НА СКАНДИНАВСКИЕ МАССОВЫЕ БИБЛИОТЕКИ. - Авторы статьи в организации Общества венгерских библиотекарей посетили между 26 августом и 15 сентябрем 1974 г. для обмена опытом три скандинавские страны - Финляндию, Швецию и Данию. Они кратко сообщают о своих впечатлениях.
Стр. 83-89.

Б. КОЗОЧА Илдико
СОВЕЩАНИЕ СПЕЦИАЛИСТОВ ЮНЕСКО О ЗАЩИТЕ БИБЛИОТЕЧНЫХ И АРХИВНЫХ ФОНДОВ. - О сообщении, опубликованной в журнале "Новости ФИАБ". 1974. № 48. стр.16-18. с заглавием " Physical protection of books and documents Report of the joint consultation between the ICA and IFLA held in Paris, at the UNESCO boulding on the 19th, 20th and 21st November 1973".
Стр. 89-91.

СЮБЕРКРЮБ, Гансйёрг
"ИНТЕГРИРУЮЩАЯ БИБЛИОТЕКА". - Суммирование статьи, опубликованной в журнале " Mitteilungsblatt: Verband der Bibliotheken des Landes Nordhrein-Westfalen" 1974. № 2. стр. 135-141.
Стр. 91-93.

ВИГАНД, Дитмар
БИБЛИОТЕЧНАЯ ПРОФЕССИЯ КАК ЗВАНИЕ. - Социологические концепции и их применяемость в библиотечной профессии. Суммирование статьи, опубликованной в журнале "Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie". 1974. № 1. стр. 28-35.
Стр. 94-96.

О Б З О Р

Репертории журнала "Библиотекарь Технического университета. Десятилетний авторский и систематический указатель. (1964-1973) Под.ред. АДОРЯН Карольнэ, СЕНДРЁ Геза. (Рец.: СИНАИНЭ ЛАСЛО Жужа)
Стр. 97-100.

Доклады на торжественном заседании Международного года книги. Дебрецен, 12-13 сентябрб 1972. (Рец.: ВЕРТЕШИ Миклош)
Стр. 100-102.

ЛАКАТОШ Эва: Венгерские литературные журналы. (Рец.: ВОИТ Кристина)
Стр. 102-104.

ШКАЛИЦКИ Йожефнэ: Основный рекомендательный список музыкальных произведений. (Рец.: ДЬИМЕШ Ференц)
Стр. 104-106.

Resource Sharing in Libraries. Ред. А.Кент. (Рец.: ТЁРЁК Шара)
Стр. 106-112.